ПРОЕКТ

ПЛАН ЗА ИНТЕГРИРАНО РАЗВИТИЕ НА ОБЩИНА ТЕРВЕЛ

2021 – 2027 г.

- Март 2021 –

СЪДЪРЖАНИЕ

Списък на фигурите 4
Списък на таблиците....6
Списък на използваните съкращения....7
1. Въведение....9
1.1. Същност на плана за интегрирано развитие на община....9
1.1.1. Обхват 9
1.1.2. Цел и задачи....9
1.2. Предпоставки за разработване на плана за интегрирано развитие 10
1.2.1. Законодателна рамка....11
1.2.2. Стратегическа рамка....12
1.3. Отговорностите на институциите и партньорите за разработването и приемането на ПИРО....17
1.4. Структура на плана за интегрирано развитие на община Тервел....18
1.4.1. Териториален обхват и анализ на икономическото, социалното и екологичното състояние, нуждите и потенциалите за развитие на община Тервел 19
1.4.2. Стратегически цели, приоритети и мерки за развитие за периода 2021-2027 г.....20
1.4.3. Описание на комуникационната стратегия, на партньорите и заинтересованите страни и формите на участие в подготовката и изпълнението на ПИРО при спазване на принципите за партньорство и осигуряване на информация и публичност....20
1.4.4. Определяне на зони за прилагане на интегриран подход за удовлетворяване на идентифицираните нужди и за подкрепа на потенциалите за развитие и на възможностите за сътрудничество с други общини....21
1.4.5. Програма за реализация на ПИРО и описание на интегрирания подход 21
1.4.6. Мерки за ограничаване изменението на климата и мерки за адаптиране към климатичните промени и за намаляване на риска от бедствия....22
1.4.7. Необходими действия и индикатори за наблюдение и оценка на плана 22
1.5. Методи и принципи, използвани при изготвянето на ПИРО....23
2. Териториален обхват и анализ на икономическото, социалното и екологичното състояние, нуждите и потенциалите за развитие на община Тервел 24
2.1. Профил на общината....24
2.1.1. Природогеографска характеристика....24
2.1.2. Население и икономическа характеристика 26
2.1.3. Историческо развитие и културно наследство....27
2.1.4. Функционална структура, състояние на селищната мрежа и връзки със съседните територии ..31
2.2. състояние на регионалната и местната икономика....33
2.2.1. Общи тенденции на икономическото развитие в страната....34
2.2.2. Общи тенденции на икономическото развитие в Североизточен регион от ниво 2....35
2.2.3. Общи тенденции на икономическото развитие в област Добрич....36
2.2.4. Позиция и принос на община Тервел в областната икономика....37
2.2.5. Структура и динамика на общинската икономика 39
2.2.6. Развитие на първичен сектор 42
2.2.7. Развитие на сектор „Индустрия“ 45
2.2.8. Развитие на сектор „Услуги“ 46
2.3. Развитие на социалната сфера и човешките ресурси....50
2.3.1. Демографска характеристика и тенденции....50
2.3.2. Образователна характеристика....56
2.3.3. Здравеопазване....58
2.3.4. Социални услуги 59
2.3.5. Трудов пазар и безработица....61
2.3.6. Производителност на труда 63
2.3.7. Доходи на населението....64
2.4. Инфраструктурно развитие, свързаност и достъпност на територията 65
2.4.1. Транспортна инфраструктура и достъпност....65
2.4.2. Енергийна инфраструктура (електроснабдяване) и ВЕИ 66

2.4.3. Водоснабдителна и канализационна инфраструктури....69
2.5. Екологично състояние и рискове....70
2.5.1. Атмосферен въздух....70
2.5.2. Води....70
2.5.3. Почви и земни недра....71
2.5.4. Радиоекологичен мониторинг и контрол. Шум....72
2.5.5. Защитени зони и защитени територии. Биологично разнообразие....72
2.5.6. Управление на отпадъците....72
2.6. Жилищен сектор....74
2.7. Административен капацитет и управление....75
2.7.1. Административна структура и организация на общинска администрация....75
2.7.2. Човешки ресурси....77
2.7.3. Политики, програми, проекти и инициативи....78
2.7.4. Състояние на гражданския сектор в общината....80
2.8. Влияние на големи инфраструктурни проекти с регионално и национално значение, предвидени за реализация на територията на общината....80
2.9. Описание на взаимовръзките на анализа с резултатите от проведения хоризонтален социално-икономически анализ на районите на национално ниво....81
3. Връзка на общината със съседните територии, които имат потенциал да влияят върху развитието ѝ....87
4. Синтезен SWOT анализ....91
5. Цели и приоритети за развитие за периода 2021-2027 г. 93
5.1. Основополагащи принципи при формулирането на стратегическата част....93
5.2. Подход за формулиране на визията....94
5.3. Визия за развитие....95
5.4. Стратегически цели....95
5.5. Приоритети за развитие....98
6. Програма за развитие на туризма в община Тервел....104
7. Описание на комуникационната стратегия, на партньорите и заинтересованите страни и формите на участие в подготовката и изпълнението на ПИРО при спазване на принципите за партньорство и осигуряване на информация и публичност....108
8. Определяне на зони за въздействие....109
9. Програма за реализация на ПИРО и описание на интегрирания подход за развитие....110
10. Мерки за ограничаване изменението на климата и мерки за адаптиране към климатичните промени и за намаляване на риска от бедствия....112
10.1. Специфика и проблематика на измененията на климата....112
10.2. Факти за изменението на климата в България....112
10.3. Общи европейски и национални действия по отношение на климата....113
10.4. Законодателна рамка на действията по отношение на климата....114
10.5. Общи хоризонтални мерки, свързани с изменението на климата....115
10.6. Принос на Пиро за изпълнение на действията по отношение на климата....116
11. Необходими действия и индикатори за наблюдение и оценка на ПИРО....117
11.1. Същност на системата за наблюдение и оценка....117
11.2. Участващи структури и форми на комуникация....117
11.3. Дейности по наблюдението и оценката на плана....118
11.4. Подход за разработването на системата от индикатори....119
11.5. Източници на информация....120
11.6. Видове индикатори....120
11.6.1. Индикатори за резултат....121
11.6.2. Индикатори за продукт....122
12. Индикативна финансова таблица....125
13. Източници на информация....127
14. Приложения....128

СПИСЪК НА ФИГУРИТЕ

Фигура 1. Разлики в системата от документи за стратегическо планиране след изменението на ЗРР за новия програмен период....11
Фигура 2. Цели за устойчиво развитие....14
Фигура 3. Община Тервел....24
Фигура 4. Центрове и оси на урбанистично развитие....33
Фигура 5. Североизточен регион – БВП в текущи цени – млн. лв.....36
Фигура 6. Развитие на областна икономика в област Добрич за периода 2014-2019 г. 37
Фигура 7. Брой на предприятията в област Добрич и община Тервел за периода 2014-2019 г. 38
Фигура 8. Заети лица в област Добрич и община Тервел за периода 2014-2019 г. 38
Фигура 9. Произведена продукция в област Добрич и община Тервел за периода 2014-2019 г.....39
Фигура 10. Чуждестранни преки инвестиции в нефинансовите предприятия в област Добрич и община Тервел за периода 2014-2019 г. (хил. евро) 39
Фигура 11. Брой на предприятия на 1 000 д. на различните административни нива (брой) 40
Фигура 12. Произведената продукция на 1 000 д. на различните административни нива (хил. лв.).40
Фигура 13. Разпределение на предприятията по броя на заетите в тях за 2019 г. 41
Фигура 14. Разпределение на заетите в предприятията според броя на заетите в тях за 2019 г. 41
Фигура 15. Произведена продукция в предприятията според броя на заетите в тях за 2019 г. 42
Фигура 16. Динамика на първичния сектор в периода 2014-2019 г.....43
Фигура 17. Обработваеми земеделски земи, земеделски стопани и животновъди в периода 2013-2020 г. ....
43
Фигура 18. Динамика на сектор „Индустрия“ в периода 2014-2019 г. 46
Фигура 19. Дял на предприятията в сектор „Индустрия“ за 2019 г. 46
Фигура 20. Динамика на сектор „Услуги“ в периода 2014-2019 г. 47
Фигура 21. Население на община Тервел според преброяванията (1934-2011 г.)....50
Фигура 22. Население на община Тервел по местоживеене за периода 2011-2020 г. 50
Фигура 23. Изменение на населението в населените места на община Тервел, 2020 спрямо 2015 г.51
Фигура 24. Раждаемост на 1000 души от населението в община Тервел, област Добрич и България (2011-2020 г.) 51
Фигура 25. Смъртност на 1000 души от населението в община Тервел, област Добрич и България (2011-2020 г.) 52
Фигура 26. Естествен прираст на 1000 души от населението община Тервел, област Добрич и България (2011-2020 г.)....52
Фигура 27. Заселени на 1000 души от населението в община Тервел, област Добрич и България (2011-2020 г.) 53
Фигура 28. Изселени на 1000 души от населението в община Тервел, област Добрич и България (2011-2020 г.) 53
Фигура 29. Брой на населението по пол в община Тервел за периода 2011-2020 г. (%)....54
Фигура 30. Възрастова структура на населението в община Тервел за периода 2016-2020 г. (брой)54
Фигура 31. Население към 31.12.2020 г. по възрастови групи и пол в община Тервел (брой) 55
Фигура 32. Брой на напусналите ученици от I-ви до VIII-ми клас по учебни години в община Тервел ....
58
Фигура 33. Подпомагани лица в община Тервел за периода 2014-2020 г. 60
Фигура 34. Население в под, над и в трудоспособна възраст в община Тервел за периода 2014-2020 г. 61
Фигура 35. Заети лица по сектори на икономиката за 2019 г. в община Тервел 61
Фигура 36. Коефициент на безработица при населението в трудоспособна възраст в община Тервел и по административни нива за периода 2014-2019 г. (%)....62
Фигура 37. Произведена продукция на 1 зает по икономически сектори и общо за общината в периода 2014-2019 г. (в хил. лв.)....63
Фигура 38. Средна годишна заплата на наетите лица по трудово и служебно правоотношение в община Тервел и по административни нива за периода 2017-2019 г. (лв.) 64

Фигура 39. Средна годишна заплата на наетите лица по трудово и служебно правоотношение и по икономически сектори в община Тервел за периода 2014-2019 г. (лв.).....64
Фигура 40. Електропреносна система на България 67
Фигура 41. Загуби на вода по водопроводната мрежа в община Тервел (%).....70
Фигура 42. Организационна структура на общинската администрация в Тервел.....76
Фигура 43. Йерархична структура на градове-центрове в ИТСРСИР 88
Фигура 44. Възможности за сдружаване на общини за прилагане на интегрирани териториални инвестиции в североизточен регион.....89
Фигура 45. Структура на стратегическата част на ПИРО Тервел 94
Фигура 46. Актуална схема на регионалното и пространствено планиране.....96
Фигура 47. Разпределение на финансовите ресурси по приоритети (%).....126
Фигура 48. Разпределение на финансовите ресурси по източници на финансиране (%) 126

СПИСЪК НА ТАБЛИЦИТЕ

Таблица 1. Населени места в община Тервел 27
Таблица 2. Място и роля на община Тервел в областта по избрани показатели 27
Таблица 3. Читалища на територията на община Тервел 30
Таблица 4. Спортна инфраструктура община Тервел (вкл. в училищата) 31
Таблица 5. Баланс на територията на община Тервел....31
Таблица 6. Основни макроикономически показатели на националната икономика за периода 2009-2019 г. 34
Таблица 7. Динамика и разпределение на предприятия по икономически сектори в община Тервел за периода 2014-2019 г.....41
Таблица 8. Основни отглеждани земеделски култури в община Тервел за периода 2014-2018 г. 44
Таблица 9. Брой основни видове отглеждани животни в община Тервел за периода 2013-2020 г. ..44
Таблица 10. Брой легла, легладенонощия, реализирани нощувки, пренощували лица и приходи от нощувки в местата за настаняване в община Тервел за периода 2014-2020 г.....47
Таблица 11. Места за настаняване в община Тервел 47
Таблица 12. Основни икономически показатели на нефинансовите предприятия по икономически дейности (21) в община Тервел за 2019 г.....49
Таблица 13. Детски градини в община Тервел за учебната 2020/21 г. 56
Таблица 14. Детски градини, деца, персонал, места и групи в община Тервел (уч. години 2014-2021 г.) 56
Таблица 15. Училища в община Тервел за учебната 2019/2020 г. 57
Таблица 16. Паралелки, учители и учащи в община Тервел по класове....57
Таблица 17. Детски ясли, места и деца в тях и обхват на детските ясли в община Тервел за периода 2014-2019 г. 58
Таблица 18. Индикатори в сферата на здравеопазването 59
Таблица 19. Предоставяни социални услуги и капацитета им в община Тервел, към март 2021 г. ...60
Таблица 20. Регистрирани лица с увреждания в община Тервел за периода 2015-2020 г.....60
Таблица 21. Разкрити работни места и сключени договори по програми за периода 2014-2020 г. 62
Таблица 22. Дължина и състояние на републиканските пътища в община Тервел 65
Таблица 23. Оценките за теоретичния и техническия потенциал на биомасата 69
Таблица 24. Генерирани количества отпадъци в община Тервел през 2019 г. 73
Таблица 25. Генерирани количества отпадъци в община Тервел през 2019 г. по сезони 74
Таблица 26. Основни характеристики на жилищния фонд в община Тервел, 2019 г. 74
Таблица 27. Структура по вид и предназначение на имотите общинска собственост 75
Таблица 28. Административен капацитет на община Тервел 78
Таблица 29. Взаимовръзки между заключенията от Анализа на районите и ПИРО 82
Таблица 30. Православни храмове и джамии в община Тервел....105
Таблица 31. Мерки за ограничаване и адаптация към изменението на климата....116

СПИСЪК НА ИЗПОЛЗВАНИТЕ СЪКРАЩЕНИЯ

БВП	Брутен вътрешен продукт
БЕЛ	Български език и литература
ВЕИ	Възобновяеми енергийни източници
ВяЕЦ	Вятърно енергийна централа
ВиК	Вода и канализация
ГКПП	Граничен контролно-пропускателен пункт
ГТ	Горска територия
ДБТ	Дирекция бюро по труда
ДВ	Държавен вестник
ДГ	Детска градина
ДЛС	Държавно ловно стопанство
ДМА	Дълготрайни материални активи
ДСП	Домашен социален патронаж
ЕС	Европейски съюз
ЕСИФ	Европейски структурни и инвестиционни фондове
ЗЕВИ	Закон за енергията от възобновяеми източници
ЗЗ	Защитена зона
ЗЗТ	Закон за защитените територии
ЗКН	Закон за културното наследство
ЗМ	Защитена местност
ЗОС	Закон за общинската собственост
ЗРР	Закон за регионалното развитие
ЗТ	Закон за туризма
ИАОС	Изпълнителната агенция по околна среда
ИПГВР	Интегриран план за градско възстановяване и развитие
ИСУН	Информационна система за управление и наблюдение
ИТСР	Интегрирана териториална стратегия за развитие
МИГ	Местна инициативна група
МОН	Министерство на образованието и науката
МРО	Масово разпространени отпадъци
МРРБ	Министерство на регионалното развитие и благоустройството
НВО	Национално външно оценяване
НКПР	Национална концепция за пространствено развитие
НКРПР	Национална концепция за регионално и пространствено развитие
НПДЕВИ	Национален план за действие за енергията от възобновяеми източници
НПО	Неправителствена организация
НПР	Национална програма за развитие
НСИ	Национален статистически институт
НСРР	Национална стратегия за регионално развитие
НУБА	Негодни за употреба батерии и акумулатори
НЧ	Народно читалище
ОБ	Общински бюджет
ОД	Областна дирекция
ОДЗ	Областна дирекция „Земеделие“
ООН	Организация на обединените нации

ОПОС	Оперативна програма „Околна среда“
ОПР	Общински план за развитие
ОПУ	Областно пътно управление
ОПФ	Общински поземлен фонд
ОУ	Основно училище
ПИРО	План за интегрирано развитие на община
ПНИЕВИБ	Програмата за насърчаване използването на енергия от възобновяеми източници и биогорива
ППЗРР	Правилник за прилагане на Закона за регионалното развитие
ПРСР	Програма за развитие на селските райони
ПСОВ	Пречиствателна станция за отпадни води
ПЧИ	Преки чуждестранни инвестиции
РБ	Републикански бюджет
РДМА	Разходи за придобиване на дълготрайни материални активи
РИОСВ	Регионална инспекция по околната среда и водите
РУО	Регионално управление на образованието
СЕС	Средства на Европейския съюз
СОЗ	Санитарно охранителна зона
ССФ	Селскостопански фонд
СУ	Средно училище
СИР	Североизточен район/регион
ФМЕИП	Финансов механизъм на Европейското икономическо пространство
ЦОП	Център за обществена подкрепа
ЦПО	Център за професионално обучение
ЦУР	Цели за устойчиво развитие
CORINE	Coordination of the information of the environment (Координация на информация за околната среда)
COVID-19	Coronavirus disease 2019 (Заболяване коронавирус 2019)
NUTS	Nomenclature des Unités territoriales statistiques (Номенклатура на териториалните единици за статистически цели)
SWOT	Strengths, weaknesses, opportunities and threats (Силни и слаби страни, възможности и заплахи)
TEN-T	Trans-European Transport Network (Трансевропейска транспортна мрежа)

1. ВЪВЕДЕНИЕ

1.1. СЪЩНОСТ НА ПЛАНА ЗА ИНТЕГРИРАНО РАЗВИТИЕ НА ОБЩИНА

1.1.1. Обхват

В своята същност ***Планът за интегрирано развитие на община Тервел (ПИРО) 2021-2027 г.*** е основополагащ, стратегически документ и важен инструмент за управлението на общината през следващите седем години. Пространственият обхват на ПИРО включва цялата територия на общината – землищата на град Тервел и всичките 25 села. Определени са зони за прилагане на интегриран подход за удовлетворяване на идентифицираните нужди и за подкрепа на потенциалите за развитие и на възможностите за кооперирane със съседни общини. Планът за интегрирано развитие на общината е със средносрочно действие, като времето за неговото изпълнение съвпада със следващия програмен период на ЕС до края на 2027 година.

ПИРО като част от системата от стратегически документи интегрира регионалното и пространственото развитие и служи за определяне на актуалните проблеми, нуждите и потенциалите за развитие на районите, общините и населените места, които се отчитат при разработването на инвестиционни програми и финансови инструменти, включително съфинансирани от фондовете на Европейския съюз. В унисон с тях е и планирането и изпълнението на интегрирани подходи за териториално и градско развитие и на местни инициативи, допринасящи за постигане на националните цели и приоритетите за регионално и местно развитие.

В спецификата на общината се съдържат аргументите за очертаване на нейната визия за развитие до края на програмния период. Тези аргументи произтичат от комплексните анализи на природните дадености, историята и мястото на общината в регионален и национален план от гледна точка на нейното икономическо, социално, екологично, културно и управленско ниво на развитие; наличните потенциали и съществуващите проблеми и предизвикателства. Последователността на проучванията, направените анализи и изводи в процеса на работата по плана са основната предпоставка за формулиране на аргументирана стратегическа част и като краен продукт една конкретна програма за действие.

1.1.2. Цел и задачи

Цел

Основната цел на Плана за интегрирано развитие на община Тервел е да предложи обща рамка и последователност от конкретни действия за устойчиво и интегрирано развитие на местно ниво, обединени в конкретна програма за действие. Планът за интегрирано развитие на община Тервел е оперативен документ, обединяващ целите и начините за тяхното постигане, при задължително съответствие с Интегрираната териториална стратегия за развитие на Североизточен регион от ниво 2 и действащите устройствени планове.

По същество планът се разработва и прилага в общия контекст на актуалната законодателна и стратегическа рамка на регионалното развитие в България и Европа, като изявява местната специфика и предлага аргументирани решения за социалните, икономическите, екологичните, културните и управленските предизвикателства по пътя към устойчивото

развитие на общината. Тези решения очертават общата рамка и последователност от конкретни действия за устойчиво и интегрирано развитие на местно ниво.

Задачи

За успешното постигане на основната цел е необходимо да бъдат решени следните задачи:

- комплексно управление на процеса по разработването на ПИРО, включително разпределение на дейностите във времето и на отговорностите между отделните експерти, коректна комуникация с Възложителя и всички заинтересовани страни;
- предварително извеждане на ясна и последователна методология за разработването на ПИРО;
- определяне на структура на ПИРО, отчитаща разпоредбите в системата от документи за стратегическо планиране на регионалното и пространственото развитие, която обхваща Методически указания за разработване и прилагане на:
  - Интегрираните териториални стратегии за развитие на регионите за планиране от ниво 2;
  - Плановете за интегрирано развитие на община.
- информационно обезпечаване, чрез събиране, обработка и синтез на данни от разнообразни и точни източници на информация;
- проучване на основните законодателни и стратегически документи и извеждането на изводи от тях;
- извършване на комплексен анализ на съвременната ситуация в общината;
- извеждане на обобщена оценка за проблемите и потенциалите в общината, заедно със синтезен SWOT анализ;
- приложение на подход за формулиране на изпълними стратегически предложения;
- очертаване на визия за развитие и формулиране на цели, приоритетни области и съпътстващите ги мерки;
- разработване на поредица от инструменти за реализацията на плана;
- успоредни публични дискусии и анкетни проучвания, ориентирани към различни целеви групи и представляващи основно средство за генериране на идеи.

1.2. ПРЕДПОСТАВКИ ЗА РАЗРАБОТВАНЕ НА ПЛАНА ЗА ИНТЕГРИРАНО РАЗВИТИЕ

Планът за интегрирано развитие на община Тервел е със срок на действие 7 години. Той е съобразен с нормативните документи, свързани с местното самоуправление, териториалното устройство, опазването на околната среда, кадастъра и имотния регистър за територията на общината и в съответствие с целите на кохезионната политика на Европейския съюз за периода 2021-2027 г. – ***„Европа по-близо до гражданите чрез насърчаване на устойчивото и интегрирано развитие на градските, селските и крайбрежните райони и на местните инициативи“***. В него са определени средносрочните цели и приоритети за устойчиво развитие на общината и връзките ѝ с други общини. Осигурена е пространствена, времева и фактическа координация и интеграция на различни политики и планови ресурси за постигане на дефинираните цели за трайно подобряване на икономическото, социалното и екологичното състояние на общинската територия.

1.2.1. Законодателна рамка

Закон за регионалното развитие

Изготвянето на плановете за интегрирано развитие на общини (ПИРО) е регламентирано в Закона за регионалното развитие с неговата редакция от март 2020 година ***(изм. и доп. ДВ. бр.21 от 13 Март 2020 г.)***, както и в правилника за неговото прилагане. В новия програмен период 2021-2027 г. ПИРО обединяват в рамките на един стратегически документ елементите на общинските планове за развитие (ОПР) и интегрираните планове за градско възстановяване и развитие (ИПГВР), които се изготвяха в периода 2014-2020 г.

Фигура 1. Разлики в системата от документи за стратегическо планиране след изменението на ЗРР за новия програмен период

Източник: ЗРР; Авторски колектив, ПИРО Тервел 2021 г.®

Съгласно ЗРР плановете за интегрирано развитие на община са част от системата от документи за стратегическо планиране на регионалното и пространственото развитие. Те са в йерархична съподчиненост на документите от по-горните нива – интегрирани териториални стратегии за развитие на регионите за планиране от ниво 2 и актуализираната Национална концепция за регионално и пространствено развитие. Изготвят се с хоризонт от 7 години и очертават средносрочните цели и приоритети за устойчиво развитие на общината в съответствие с Интегрираната териториална стратегия за развитие на региона за планиране от ниво 2.

ПИРО се приема от общинския съвет по предложение на кмета на общината, според чл. 13 от ЗРР.

Закон за туризма

Изменението на Закона за туризма от 2020 г. (ДВ, бр. 17, 2020) изисква в програмата за реализация на плановете за интегрирано развитие на общините да се включва самостоятелен раздел, който съдържа общинската програма за развитие на туризма (чл. 11 от ЗТ). Тя следва да е в съответствие с приоритетите на областната стратегия за развитие на туризма и

Национална стратегия за устойчиво развитие на туризма и стратегиите за развитие на отделни видове туризъм.

Други закони, имащи отношение към разработването и реализацията на ПИРО

При изготвянето на ПИРО са взети предвид и редица закони, които имат пряко влияние върху управлението на територията и нейното финансиране. По-важните от тях са:

- Закон за административно-териториалното устройство на Р България;
- Закон за местното самоуправление и местната администрация;
- Закон за администрацията;
- Закон за достъпа до обществена информация;
- Закон за общинската собственост;
- Закон за общинския дълг;
- Закона за публичните финанси;
- Закон за местни данъци и такси;
- Закон за водите;
- Закон за горите;
- Закон за концесиите.

Освен изброените закони има и други специализирани административни актове, които определят дейността на общините в различни сектори и от които произтичат конкретни права и задължения на общинска администрация. Тук следва да се добавят Международните конвенции, ратифицирани от правителството на Р България, с които е свързана работата в конкретен сектор например права на човека, културно наследство и др.

1.2.2. Стратегическа рамка

Действащото законодателство задължително изисква осигуряването на съгласуваност на ПИРО с основните стратегически документи на европейско, национално и областно ниво. По-важните от тях са представени в настоящата точка.

Глобални цели на устойчивото развитие (ООН)/ Трансформиране на нашия свят: Дневен ред 2030 за устойчиво развитие

Източник: Програма за устойчиво развитие 2030

Всички 17 цели са свързани помежду си и имат срок за тяхното постигане до 2030 г. Те са насочени към преодоляване на глобалните предизвикателства, пред които сме изправени. Новите цели предвиждат изкореняването на крайната бедност във всичките ѝ форми, ликвидирането на глада и помощ за устойчивото развитие на селското стопанство, поощряване на здравословния начин на живот и съдействието за благополучието на всички хора, осигуряването на всеобщо и качествено образование, рационална употреба на водните ресурси, всеобщ достъп до екологично чиста енергетика и др. За постигането на целите ще трябва да бъдат изпълнени общо 169 производни задачи в областта на социално-икономическото развитие. Напредъкът по изпълнението на плана ще се обсъжда четири пъти годишно на форум на високо равнище под егидата на Общото събрание.

Документ за размисъл „Към устойчива Европа до 2030 г.“

Този документ замества действащата до сега Стратегия „Европа 2020“, като интерпретира отношението на страните от ЕС към глобалния Дневен ред 2030 за устойчиво развитие. В Европа е направено много - приоритетите за устойчиво развитие са включени в основни хоризонтални програми, както и в секторните политики и инициативи. ЕС е сред водещите сили за приемането на Програмата на ООН относно устойчивото развитие до 2030 г. и нейните цели за устойчиво развитие (ЦУР). Показателите на Съюза и неговите държави членки по отношение на ЦУР са сред най-добрите в света. За да постигнем целите до 2030 г. е необходимо всички страни да съблюдават тези цели в цялостната система на стратегическото и програмно планиране от националното ниво, през регионалните планове до плановете за интегрирано общинско развитие. ПИРО Тервел е структуриран и целенасочен в рамките на документа „Към устойчива Европа до 2030 г.“

Фигура 2. Цели за устойчиво развитие

ПО-ИНТЕЛИГЕНТНА ЕВРОПА чрез иновации, цифровизация, икономическа трансформация и подкрепа за малките и средните предприятия;

ПО-ЕКОЛОГОСЪОБРАЗНА НИСКОВЪГЛЕРОДНА ЕВРОПА, прилагаща Парижкото споразумение и инвестираща в енергиен преход, възобновяеми източници и борбата с изменението на климата;

ПО-СВЪРЗАНА ЕВРОПА със стратегически транспортни и цифрови мрежи;

ПО-СОЦИАЛНА ЕВРОПА, прилагаща Европейския стълб на социалните права и подкрепяща качествените работни места, образованието, уменията, социалното приобщаване и равния достъп до здравни грижи;

ЕВРОПА ПО-БЛИЗО ДО ГРАЖДАНИТЕ чрез подкрепа за местно инициирани стратегии за развитие и устойчиво градско развитие в целия ЕС.

Източник: Документ за размисъл Към устойчива Европа до 2030 г.; Авторски колектив, ПИРО Тервел 2021®

Програма за развитие: България 2030

Националната програма за развитие „България 2030“ е програмен документ, поставящ рамката и насоките за подготовка на останалите стратегически документи в страната. С тази програма се адаптират приоритетите на документа „Към устойчива Европа до 2030 г.“ към нашата национална специфика в границите на България. Документът определя три стратегически цели: ускорено икономическо развитие, демографски подем и намаляване на неравенствата, за реализирането на които са предвидени целенасочени политики и интервенции, групирани в пет взаимосвързани и интегрирани оси на развитие – Иновативна и интелигентна България; Зелена и устойчива България; Свързана и интегрирана България; Отзивчива и справедлива България; Духовна и жизнена България. За постигането на стратегическите цели са дефинирани 13 национални приоритета, като с решението на правителството са определени водещите ведомства по отделните приоритети.

Национална стратегия за регионално развитие 2012-2022 г.

Въпреки че времето на действие на този документ е ограничено до 2022 г., Националната стратегия за регионално развитие се фокусира върху балансираното, равнопоставено и устойчиво развитие на регионите в България през периода до 2022 г. и очертава начините и средствата за намаляване на неравенствата между отделните региони, области и общини в страната. Стремежът за постигането на баланс продължава общата Кохезионна политика на ЕС на национално ниво. НСРР е интегрирана стратегия за развитие, осигуряваща координация между управлението на различните сектори и условия за реализация на НПР БГ 2030.

Фокусът на стратегията е постигането на полицентрично, балансирано и устойчиво развитие на регионите в България. От друга страна тя осигурява координация между отделните секторни политики и стратегически документи на национално ниво и подпомага тяхното синхронизиране на по-ниските нива на планиране (NUTS 1, NUTS 2 и NUTS 3).

Целите и приоритетите на НСРР подчертават значението на малкия и среден бизнес, формирането на устойчиви туристически дейности и подобряването на социалната и техническата инфраструктура при съхраняване на природното и културно наследство.

Актуализирана национална концепция за регионално и пространствено развитие 2013-2025

Устройството и управлението на националната територия до 2025 година се регламентира от Национална концепция за пространствено развитие, която е актуализирана през 2019 г. и с нея се полагат основите за Програма за развитие на регионите 2021-2027 г. Концепцията съдържа средносрочни и дългосрочни насоки за устройственото планиране и опазването на териториалните ресурси. Тя осигурява и подходяща основа за териториална насоченост и израз на секторните политики и стратегии, като се подчертава, че желаният модел за умерен полицентризъм (поддържане на мрежа от равномерно разпръснати градове, които са предпоставка за по-балансирано развитие и съживяване на селските и периферните райони) все още е на дневен ред.

Актуализираният документ има няколко много важни нови елемента: отразени са новите насоки в европейската кохезионна политика и политиката за пространствено развитие; стратегическата ѝ част интегрира в още по-силна степен регионалното планиране с пространственото такова; и идентифицира конкретни територии със специфични характеристики, потребности и потенциали.

Главната цел на актуализирания документ е: „**Постигане на балансирано пространствено развитие, базирано на местния потенциал и сближаване на районите в териториален, икономически и социален аспект.“**

В Източна България като основни полюси на растеж и като балансьори на столицата ще се развиват двата големи града от 2-ро ниво – Варна и Бургас. Тези градове са източни „портали“ за Европейския съюз и ще се развиват като важни транспортни и търговски центрове в европейската мрежа от градове. Като центрове от 3-то ниво се проявяват областните градове Шумен, Добрич, Търговище, Сливен и Ямбол, които покриват сравнително равномерно територията в дълбокия хинтерланд на крайбрежието. На самото крайбрежие, добро развитие показват градовете от 4-то ниво Балчик, Каварна, Несебър, Поморие, Царево, както и Карнобат и Айтос - в близкия хинтерланд. В северната периферия е необходимо стимулирането на Генерал Тошево, а в южната - на Елхово и Малко Търново, за да изпълняват важната роля на центрове от 4-то ниво в периферните селски и гранични райони.

Интегрирана териториална стратегия за развитие на Североизточен регион за периода 2021-2027 (ИТСР)

Интегрираната териториална стратегия за развитие на Североизточен регион за планиране от ниво 2 е средносрочен стратегически планов документ, който определя политическата, икономическата, пространствената и тематичната рамка на развитието на региона в годините на новия програмен период 2021–2027 г.

Тя е разработена в съответствие с Националната концепция за регионално и пространствено развитие за периода 2013-2025 г. (Актуализация 2019 г.) и отчита предвижданията на регионално ниво на секторните стратегии в областта на икономическото развитие,

здравеопазването, образованието, науката, социалните услуги, транспорта, водния сектор, енергетиката, широколентовите комуникации, туризма и околната среда.

Предложените целенасочени действия са фокусирани върху икономическо развитие, здравеопазване, образование, наука, социални услуги, транспорт, воден сектор, енергетика, широколентови комуникации, туризъм и околна среда. ИТСР на Североизточен регион задава рамка за интегрирано пространствено развитие при отчитане на местния териториален потенциал и принципите за балансирано устойчиво развитие и отразява съвременните тенденции в регионалната политика на ЕС.

В ИТСР на Североизточен регион са заложени следните стратегически приоритети:

Стратегически приоритет 1: Повишаване на динамичността на региона в глобален мащаб.

Стратегически приоритет 2: Постигане на равен достъп до качествено образование, здравеопазване и социални услуги. Социално включване.

Стратегически приоритет 3: Териториално развитие и сближаване и осигуряване на устойчива околна среда.

Стратегически приоритет 1 цели повишаването на растежа и реализирането на ускорени резултати в процеса на икономическо сближаване със средното за ЕС. Изпълнението на тази цел ще се сблъска с нови предизвикателства, породени от настоящата криза във връзка с Ковид-19 и нейните социално-икономически последствия.

Стратегически приоритет 2 е насочен към подобряване на човешкия капитал и повишаване привлекателността за обитаване в отделните части на СИР.

Стратегическа приоритет 3 цели преодоляване на значителните териториални диспропорции в региона и ще се постига чрез подобряване на транспортната и комуникационна свързаност и чрез стимулиране развитието на градовете-центрове от различните йерархични равнища. Регионалното развитие трябва да бъде съчетано със съблюдаване на принципа на устойчиво развитие и намаляване на консумацията на енергия и суровини, развитие на „зелена“ и „синя“ икономика и осъществяване на преход към ниско-въглеродна икономика.

Национален план за възстановяване и устойчивост (НПВУ)

Планът за възстановяване и устойчивост е изготвен като част от елемента „Следващо поколение ЕС“ (2021-2024 г.) от Плана за възстановяване на Европа. Основната цел на плана е да доведе до икономическо и социално възстановяване от кризата, която се прояви вследствие на пандемията COVID-19. За да бъде постигната целта са обособени мерки и реформи, които следва да окажат съществен принос по отношение на възстановяването потенциала на растежа и да осигурят устойчивост по отношение на възможни негативни външни въздействия в бъдеще. Акцент в плана е и трансформацията към зелена и цифрова икономика, което да спомогне за постигането на заложените в Зелената сделка цели. ЕК насърчава следните водещите области, към които следва да бъдат насочени инвестиции и реформи – ускоряване по отношение на разработването и използването на ВЕИ; повишаване на енергийната ефективност на обществения и частния сграден фонд; развитие на чисти технологии; въвеждане на широколентови услуги, включително 5G мрежи; цифровизация на администрацията и услугите (съдебна система, здравеопазване); увеличаване на капацитета на европейските промишлени данни в облак и разработване на мощни и устойчиви

процесори; адаптиране на образователните системи с фокус към развитието на цифровите умения, образованието и професионалното обучение във всички възрастови групи.

1.3. ОТГОВОРНОСТИТЕ НА ИНСТИТУЦИИТЕ И ПАРТНЬОРИТЕ ЗА РАЗРАБОТВАНЕТО И ПРИЕМАНЕТО НА ПИРО

Общи изисквания към подготовката, съгласуването и приемането на ПИРО

Съгласно ЗРР и Правилника за неговото прилагане няколко са основните фигури в процеса на подготовка, съгласуване и приемане на ПИРО – кметът на общината, общинският съвет, заинтересованите органи и организации, с икономическите и социалните партньори, както и с физически лица и представители на юридически лица, имащи отношение към развитието на общината.

Функцията на организатор при изготвянето и съгласуването на ПИРО има кметът на общината, който осъществява координация и контрол по процесите. Съгласно Методическите указания с негова заповед се сформира работна група по подготовка, изготвяне и одобрение на ПИРО. В нея следва да са представени възможно най-много представители на заинтересованите страни в общината. Останалите заинтересовани лица трябва да имат постоянен достъп до информация за процеса и възможност за даване на становища и предложения при изготвянето на ПИРО, а в последствие и при неговата реализация.

Със заповед на кмета изготвянето на ПИРО се възлага на външен изпълнител (при спазване изискванията на ЗОП) или се разработва със собствен капацитет. Кметът е този, който, чрез заповед, организира и публично обсъждане на проекта на ПИРО и на ЕО по реда на чл. 20 от Наредбата за условията и реда за извършване на екологична оценка на планове и програми в случаите, в които такава оценка е била изискана.

Общинският съвет е органът, който приема ПИРО на общината и контролира осигуряването на съответствие на общия устройствен план с плана за интегрирано развитие.

Заинтересованите лица имат право да дават аргументирани предложения при изготвянето на ПИРО и да получават информация при поискването ѝ.

Одобреният план за интегрирано развитие на община се представя от кмета на общината пред съответния областен съвет за развитие в срок до три месеца от неговото приемане от съответния общински съвет. ПИРО и решението на общинския съвет за неговото приемане се публикуват на страницата на общината в интернет, както и на портала за обществени консултации на Министерския съвет.

Изменение и актуализация на ПИРО

Изменение и актуализация на плана се допуска при условията, посочени в ППЗРР, в т.ч.:

- при съществени промени на икономическите и социалните условия в общината;
- в резултат на промени в свързаното национално законодателство или в законодателството на ЕС;
- при съществени промени в секторни стратегии и програми, влияещи върху изпълнението на плана;
- **при приемане или изменение на бюджета на общината и утвърждаване на индикативните разчети за средствата от Европейския съюз се актуализира и програмата за реализиране на плана.**

Същевременно, актуализация на програмата за реализация на плана може да бъде извършвана периодично въз основа на изводите и препоръките в годишните доклади за наблюдение с цел осигуряване на ефективност и ефикасност при изпълнението му и постигане на целите и приоритетите за развитие. Периодичната актуализация на програмата за реализация и приложенията към нея се извършва с цел включване на нови мерки, дейности, проекти или източници на финансиране. Така например, в случай на възникнала възможност за включването на допълнителни ресурси – средства от европейски програми за периода 2021-2027 г. или от други национални или донорски проекти и програми, при актуализацията на програмата за реализация могат да бъдат идентифицирани допълнителни проектни идеи, които да бъдат финансирани с допълнителните ресурси. Допълнителни мерки, дейности и проекти/проектни идеи се включват в програмата или приложенията към нея само чрез обосновка на приноса им към постигането на целите и приоритетите на плана при спазване на принципа на интегриран подход.

Изготвеният актуализиран ПИРО се приема при условията и по реда за изработване и приемане на плана.

Наблюдение и оценка на ПИРО

Наблюдението на плана се осъществява в съответствие с разпоредбите на ППЗРР. Кметът на общината организира наблюдението на изпълнението на ПИРО чрез разработване на годишен доклад за всяка година от действието на плана. Съгласно изискванията на ЗРР, за изпълнението на всеки ПИРО се извършва междинна (в средата на периода на действие) и последваща (не по-късно от една година след изтичането на периода на неговото действие) оценки. Последващата оценка включва:

1. оценка на степента на постигане целите и устойчивостта на резултатите;
2. оценка на общото въздействие;
3. оценка на ефективността и ефикасността на използваните ресурси;
4. изводи и препоръки относно провеждането на политиката за регионално и местно развитие.

1.4. СТРУКТУРА НА ПЛАНА ЗА ИНТЕГРИРАНО РАЗВИТИЕ НА ОБЩИНА ТЕРВЕЛ

Структурата на плана за интегрирано развитие на община Тервел е изцяло съобразена с разпоредбите на чл. 13 от ЗРР и методическите указания за разработване и прилагане на ПИРО 2021-2027 г., публикувани от МРРБ. Тя е изцяло в синхрон с най-добрите практики на стратегическото планиране на териториите.

Структурата на плана следва използвания методически подход при изготвянето му. Документът започва с представянето на резултатите от проведените социално-икономически и пространствени **анализи** на територията, които представят ситуацията в общината и очертават тенденциите в развитието ѝ до 2027 г. След това продължава с **оценка** и **изводи** от аналитичната част. На тяхна база е формулирана **визия** и са отправени **стратегически предложения** (цели и приоритети за развитие на общината). Накрая са разписани основните **инструменти** за успешната реализация, вкл. наблюдението и оценката на плана. Неразделна част от документа са съпътстващите го **приложения**, изготвени в процеса на неговото разработване.

Избраният подход обуславя основните точки (съдържание на плана), които са както следва:

- Териториален обхват и анализ на икономическото, социалното и екологичното състояние, нуждите и потенциалите за развитие на община Тервел;
- Описание на взаимовръзките на анализа с резултатите от проведения хоризонтален социално-икономически анализ на районите на национално ниво;
- Връзка на общината със съседните територии, които имат потенциал да влияят върху развитието ѝ;
- Синтезен SWOT анализ;
- Цели и приоритети за развитие за периода 2021-2027 г.;
- Описание на комуникационната стратегия, на партньорите и заинтересованите страни и формите на участие в подготовката и изпълнението на ПИРО при спазване на принципите за партньорство и осигуряване на информация и публичност;
- Определяне на приоритетни зони за въздействие;
- Програма за реализация на ПИРО и описание на интегрирания подход за развитие;
- Мерки за ограничаване изменението на климата и мерки за адаптиране към климатичните промени и за намаляване на риска от бедствия;
- Необходими действия и индикатори за наблюдение и оценка на ПИРО;
- Индикативна финансова таблица;
- Приложения.

1.4.1. Териториален обхват и анализ на икономическото, социалното и екологичното състояние, нуждите и потенциалите за развитие на община Тервел

Анализът на икономическото, социалното и екологичното състояние, на нуждите и потенциалите за развитие е изготвен за територията на цялата община. Подробното описание на отделните аспекти от общинското развитие завършва с обобщени изводи, комбинация от проблеми и потенциали. Идентифицираните проблеми и потенциали са основа за извеждането на синтезен SWOT анализ, чиято цел е да открои най-важните моменти в историческото и съвременното развитие на общината. Обобщени са положителните и отрицателните характеристики в рамките на община Тервел и прилежащия ѝ пространствен контекст – тенденциите на регионално, национално и европейско ниво. Съдържанието на SWOT анализа насочва към необходимите мерки за подчертаване на силните и преодоляване на слабите страни.

Анализът поставя акцент върху географската, историческата и културната характеристика, проследени са закономерностите във функционално-пространственото развитие, социалното, икономическото и екологичното състояние в границите на община Тервел. Подробно проучена е транспортната система, количествените и качествените измерения на електроснабдителната, водоснабдителната и канализационната системи. Административният капацитет на общината е представен като единство на възможности и ограничения за приложение на политики и изпълнение на проекти при взаимодействие между община Тервел, неправителствения сектор и бизнеса.

Аналитичната част включва още описание на взаимовръзките с резултатите проведения хоризонтален социално-икономически анализ на районите на национално ниво. В табличен вид са откроени взаимовръзките между двата анализа – на местно и на регионално ниво,

позволяващи бързото им сравнение и показващи доколко община Тервел се развива с темпото на региона.

На последно място, но не по важност, е представена връзката на община Тервел със съседните територии, които имат потенциал да оказват влияние върху местното развитие. Акцент в тази част са възможните общи проекти, които имат надобщинско ниво.

Изброените аспекти покриват разнообразието на общинското развитие и напълно съответстват на Методическите указания за разработване и прилагане на Планове за интегрирано развитие на община (ПИРО) за периода 2021-2027 г.

Разработването на анализа се базира на официална статистическа информация, становища от институции и стратегически документи в общината и региона, заедно с изводите от проведените публични дискусии и целеви анкети.

1.4.2. Стратегически цели, приоритети и мерки за развитие за периода 2021-2027 г.

Стратегическите предложения обхващат очертаването на визия за развитие до края на плановия период, формулирането на цели, приоритетни области и включените в областите мерки. Основно предизвикателство е формулирането на аргументирани, изпълними и съответстващи на местните ресурси и специфика предложения. Използването на интегриран подход за планиране на регионалното и пространственото развитие изисква целите и приоритетите да бъдат съгласувани и да предвиждат взаимодействието с факторите, условията и потенциала за специфичното развитие на общината, мрежата от населени места и отделните сектори (индустрия, транспорт, екологична инфраструктура, туризъм, аграрни дейности и др.), залегнали в устройствените планове за развитие на територията. Към подхода се присъединяват и проследените обществени потребности и препоръки, заедно с насоките на стратегическите документи от по-високо ниво. Разгледаните аспекти са използвани за синтезирането на ключови теми. По този начин се постига синергичен ефект между резултатите на отделните приоритетни области, като за осъществяването на дадена цел допринасят повече от един приоритет.

1.4.3. Описание на комуникационната стратегия, на партньорите и заинтересованите страни и формите на участие в подготовката и изпълнението на ПИРО при спазване на принципите за партньорство и осигуряване на информация и публичност

Важен фактор при разработването на ПИРО е да се осигури прилагането на принципа за партньорство и сътрудничество.

В тази част от ПИРО се описва цялостния процес по разработването му – от определянето на заинтересованите страни и ангажирането им до създаването на активна комуникационна среда, в която да се обменят идеи и опит между хората.

Приложиха се и се предвиждат подходящите средства за споделяне на информация, представяне на ПИРО и съвместно действие между община Тервел, кметовете на селата, културните институции, неправителствения сектор, представителите на бизнеса и експертния екип. Положителните контакти и комуникация, формирани по време на разработването на плана, следва да бъдат съхранени и продължени през следващите седем години.

1.4.4. Определяне на зони за прилагане на интегриран подход за удовлетворяване на идентифицираните нужди и за подкрепа на потенциалите за развитие и на възможностите за сътрудничество с други общини

На база на анализа на силните и слабите страни на общинската територия, както и на потенциалите за развитие са определени приоритетни зони за въздействие на територията на общината, в които основно ще бъде съсредоточено изпълнението на мерките, предвидени в програмата за реализация на плана. Това са пространствено обособени територии с определена характеристика и състояние на физическата среда, социална структура на населението и характер и структура на основните фондове. Те са определени на базата на общи характеристики на определена територия или общи проблеми и потенциали за развитие. Целта на определянето на приоритетни зони за въздействие е постигане на максимален ефект с ограничените ресурси.

1.4.5. Програма за реализация на ПИРО и описание на интегрирания подход

Програмата за реализация на ПИРО има за задача на основата на целите и приоритетите за развитие на общината, залегнали в плана, да осигури вътрешната и външната съгласуваност на факторите на развитието и ресурсите за реализация на плана, като оптимизира възможностите за финансиране, институционална подкрепа и техническа помощ за изпълнение на плана. Програмата за реализация е финалният елемент от структурата на ПИРО и представлява конкретния начин за осъществяване на неговите стратегически предложения. Програмата илюстрира прехода между приоритетните области, съответстващите им мерки и проектите от съдържанието на плана. Централно място заема списъкът с проекти, където са изброени, описани и обосновани отделните обекти и връзките между тях. Извършена е оценка на ориентировъчната им финансова стойност, избрана е управленска структура и са посочени заинтересованите партньори в реализацията на всеки проект. Включена е възможността за актуализация на Програмата за реализация, като част от цялата система за наблюдение, оценка и актуализация на плана. Основни компоненти на програмата за реализация са:

- Описание на прилагания интегриран подход и предвидените мерки и дейности за реализация на плана – по какъв начин са комбинирани отделните елементи на секторните политики на местно ниво, така че да доведат до постигане на целите, определени в стратегическата част;
- Индикативната финансова таблица, която представлява общата финансова оценка на необходимите ресурси за реализация на най-значимите общински проекти. Прогнозираният общ финансов ресурс е разпределен между отделните приоритетни области от стратегията на плана и поетите ангажименти по неговото изпълнение от страна на всички партньори в местното развитие при водещата роля на органите на местното самоуправление, подпомагани от общинската администрация.

Адекватното планиране на финансовата таблица е предпоставка за успешно и ефикасно управление на финансовите ресурси на общината. За тази цел бъдещите финансови средства са реалистично предвидени на основата на потенциала на община Тервел да привлича и управлява средства от различните програми.

1.4.6. Мерки за ограничаване изменението на климата и мерки за адаптиране към климатичните промени и за намаляване на риска от бедствия

Климатичните фактори – глобалното затопляне, природните бедствия, както и рисковите територии, заемат важно място в разработваните концепции и стратегии за пространствено планиране на държавите в ЕС, върху управлението на водите, земята и природните ценности. Адаптирането на подходите в планирането на регионалното и пространствено развитие към глобалното затопляне на климата ще осигури запазването на екологичния комфорт в урбанизираните територии и намаляването на рисковете от природни бедствия. В тази част от ПИРО Тервел е описана връзката между идентифицираните в анализите рискове и проблеми, формулираните цели и приоритети в стратегическата част на документа и посочените в програмата за реализация мерки за ограничаване на изменението на климата и за адаптация към вече настъпилите промени. Изпълнението на тези мерки е ресурсно обезпечено и обвързано със система от индикатори, позволяващи оценка на напредъка за периода на действие на плана, както и при извършване на междинна оценка или актуализация.

1.4.7. Необходими действия и индикатори за наблюдение и оценка на плана

Индикаторите за наблюдение и оценка са дефинирани съобразно смисъла и съдържанието на стратегическите цели и приоритетните области на стратегията. Системата от индикатори обединява два основни компонента – индикатори за резултат, проследяващи степента на изпълнение на целите, както и индикатори за продукт, измерващи ефектите от изпълнението на мерките в рамките на приоритетните области. Двата вида индикатори са въведени в следствие на предписанията от „Методическите указания за разработване и прилагане на Планове за интегрирано развитие на община (ПИРО) за периода 2021-2027 г.“.

Индикаторите са избрани в синхрон с наличната и регулярно поддържана информационна основа в България и наличните данни в община Тервел. Така могат да бъдат посочени техни начални, междинни и целеви стойности. Инструментът ще бъде основно средство за изготвяне на годишните доклади за изпълнението на ПИРО, междинната и последващата оценка на плана.

По отношение на наблюдението и оценката на изпълнението на плана е разработена система за наблюдение, оценка и актуализация, обвързваща функциите на участващите звена и времеви график за действие. Подробно описани са отговорностите и компетенциите на отделните звена, посочена е логическата и времева обвързаност между отделните функции. Идентифицирани са ключови събития от процеса за наблюдение, оценка и актуализация на плана и конкретното участие и принос на въвлеченото звено. Ключовите събития са точно разположени във времето, за да се въведе управляема система от последователни и конкретно разписани стъпки. Посочен е начинът за интегрирането на индикаторите в отделните стъпки на наблюдението и оценката. Отбелязан е подходящият момент за изготвяне на междинна и последваща оценка, както и на актуализация на ПИРО, когато това е необходимо.

1.5. МЕТОДИ И ПРИНЦИПИ, ИЗПОЛЗВАНИ ПРИ ИЗГОТВЯНЕТО НА ПИРО

Приложеният методически подход и следваните принципи при разработването на плана са в пълно съответствие с нормативните изисквания, целите и приоритетите на социално-икономическото и пространственото развитие на общината, като интегрална част от района. Планът е съобразен със специфичните изисквания за прилагане на нормативните документи, регламентиращи дейностите на местното самоуправление, териториалното устройство и опазването на околната среда. В рамките на разработването на ПИРО са приложени доказани теоретични постановки и методологически подходи за стратегическо планиране на устойчивото общинско развитие. Внимателно е подходено към инструментите за реализация на плана, изградени на основата на прилаганите европейски подходи, но и на реалните опит и умения за управление на проекти в българските общини, включително структурите на местното самоуправление, неправителствения и частния сектор. Подобен начин осигурява внедряването на съвременни идеи, но и способност за тяхната изпълнимост.

Принципи:

Структурираност. Общинският план за интегрирано развитие е съвкупност на смислово, функционално и хронологично свързани елементи. Използван е утвърдения метод за последователно надграждане на първоначален анализ, синтезирани оценки, обоснована стратегия и оперативни инструменти за реализация.

Интегрираност. Изследванията и изводите на ПИРО касаят разнообразните социални, икономически, екологични, културни и управленски проявления на местното развитие.

Точност. Приложените анализи се основават преобладаващо на официална статистическа информация. Използвани са данните от текущата статистика на НСИ, както и други официални източници – ДБТ, ОДЗ, ОПУ и оператори на комунални услуги и др. Същият принцип е използван и при дефинирането на системата от индикатори, с оглед на нейната реална приложимост и резултатност.

Публичност. Активният контакт и обмен на идеи със заинтересованите страни е ръководен принцип във всички дейности от обхвата на ПИРО. Съвместно са проследени характеристиките на общината, идентифицирани са проблемите и потенциалите, формулирани са стратегическите предложения и са положени основите за сътрудничество с оглед на реализацията на ПИРО.

2. ТЕРИТОРИАЛЕН ОБХВАТ И АНАЛИЗ НА ИКОНОМИЧЕСКОТО, СОЦИАЛНОТО И ЕКОЛОГИЧНОТО СЪСТОЯНИЕ, НУЖДИТЕ И ПОТЕНЦИАЛИТЕ ЗА РАЗВИТИЕ НА ОБЩИНА ТЕРВЕЛ

2.1. ПРОФИЛ НА ОБЩИНАТА

2.1.1. Природогеографска характеристика

Географско местоположение и достъпност

Община Тервел се намира в Североизточна България (в Североизточен регион за планиране), Област Добрич. Общинският център – гр. Тервел е разположен на около 44 км от областния център – гр. Добрич.

Общината е разположена в западната част на област Добрич. С площта си от 579,677 км² заема 3-то място сред 8-те общините на областта, което съставлява 12,28% от територията на областта. Община Тервел граничи със следните общини:

- на североизток – община Крушари;
- на изток – община Добрич-селска;
- на юг – община Вълчи дол (област Варна);
- на югозапад – община Никола Козлево и община Каолиново (област Шумен);
- на запад – община Дулово (област Силистра);
- на северозапад – община Алфатар (област Силистра);
- на север – община Кайнарджа (област Силистра).

Фигура 3. Община Тервел

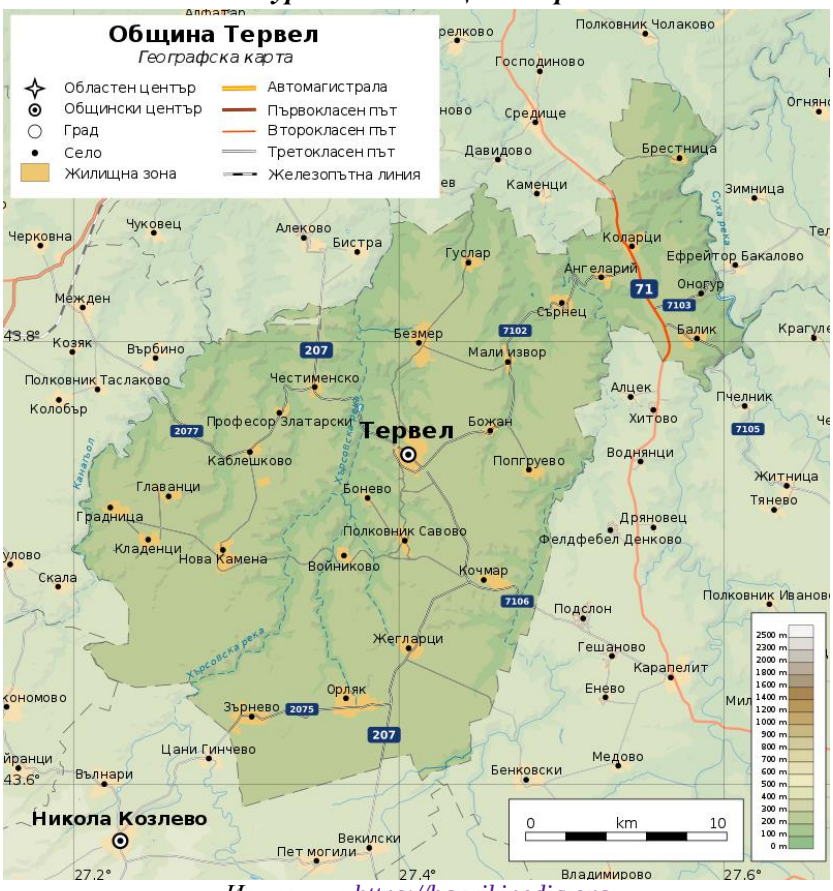

Източник: https://bg.wikipedia.org

Релеф и полезни изкопаеми

Община Тервел се намира в Източната Дунавска равнина. Цялата ѝ територията попада условно в югозападната част на Добруджанското плато и най-източната част на Лудогорското плато, като границата между двете не е точно определена. Релефът се характеризира като нискохълмист, леко наклонен на север и изток, поради което преобладават северните, североизточните, северозападните и източни изложения. На североизток и запад, по границите със съседните общини „протичат“ двете големи суходолия на реките Суха река (десен „приток“ на Дунав) и Хърсовска река (десен „приток“ на Канагьол, която също е десен приток на Дунав). Към тях от платовидната равнина се вливат по-къси суходолия – Малкото суходолие, Големият дол, Тополовият дол, Сухият дол и др. Платата между тях са накъсани от долове, поради което релефът има нискохълмист характер. Той е добре разчленен със сравнително добре запазена льосова покривка. Интересни скални венци „надупчени“ с пещери има в землищата на селата Балик, Оногур, Попгруево и други. Максималната височина на общината се намира в най-южната ѝ част, южно от село Зърнево – 282,7 м н.в., а най-ниската – 70 м н.в., в суходолието на Суха река, североизточно от село Брестница.

Общината е бедна на полезни изкопаеми. Имало е разработени кариери в аптските варовици с местно значение за пътно строителство в селата Балик и Мали извор, които към настоящия момент не функционират.

Климат

Територията на община Тервел попада в умереноконтиненталната климатична област. Формирането на климата става под влияние на трансформирани океански въздушни маси, нахлуващи предимно откъм северозапад и запад, континентални въздушни маси на умерените ширини, нахлуващи предимно от североизток и континентални въздушни маси, формирани над самия Балкански полуостров. Известно влияние при формирането на местния климат оказва и близко разположеният Черноморски басейн. Откритостта на Дунавската равнина на север позволява безпрепятствено нахлуване на студените континентални въздушни маси, поради което зимата е сравнително студена, пролетните мразове са често явление, лятото е сравнително топло. Най-топлият летен месец е юли - 24°C. Първите есенни застудявания настъпват около 10 октомври. Средната януарска температура е около -2°C. Снежната покривка е неустойчива и рядко се задържа дълго. Сумата на валежите е малка: 85-144 мм. Най-много валежи падат през лятото, по-голяма част от които през първата му половина. Валежните суми през пролетта и есента не се отличават с голяма разлика, съответно между 85-140 мм и 115-150 мм. Характерни за пролетта са късните мразове, които се прекратяват едва към 10-20 април. Периодичните засушавания са често явление. Вегетационният период е от 6 до 7 месеца. Той е сравнително благоприятен, като се изключи началото на пролетта – заради късните мразове. Слънчевата и космическа радиация са един от факторите, оказващи влияние върху екологичното и санитарно-хигиенното състояние на селищата. Годишната продължителност на слънчевото греене е 2021 часа при сумарна слънчева радиация 3100 MJ/m².

Води

На територията на общината липсват повърхностно течащи води. При силни дъждове и при топене на снеговете по суходолията протичат водни течения, които по-късно и през лятото пресъхват. При големи дъждове водите приижат с голяма сила и унищожават всичко по

леглата си. В общината има 8 микроязовира, които са в добро техническо състояние. С най-голям наличен полезен обем са „Тервел“, „Сърнец 1“, „Сърнец 2“, „Честименско 1“ и „Честименско 2“. Използват се основно за рибовъдство, ретензия на високите води, регулиране на каналния отток. За питейни нужди водите се добиват чрез сондажи на дълбочина 500-1000 м. Минерална вода с лечебни свойства е открита при с. Безмер.

Почви

Почвената покривка е обусловена от геоложкия строеж и отразява влиянието на континенталните климатични условия, релефа и растителната покривка. Почвеното разнообразие е ограничено. Срещат се два основни почвени типа: черноземи и хумусно-карбонатни почви. Черноземите са представени от един подтип – излужен чернозем. Това са едни от най-плодородните почви на територията. Те са с мощен хумусен хоризонт 50-80 см, а заедно с преходния достигат до 120-140 см. Карбонатните и типичните черноземи се характеризират със слабо до средно мощен хумусен хоризонт. По механичен състав са средно до тежко песъчливо-глинести. Запасени са с органично вещество и съдържат големи количества карбонати. Неблагоприятните свойства, които притежават, са голяма водопропускливост и слаба влагозадържаща способност. Срещат се около селата Професор Златарски, Войниково и източно от Жегларци. Ерозираните черноземи и сивите горски почви заемат висок дял от територията. Разположени са по склоновете на терена. Алувиално-ливадните почви се срещат в речните суходолия. Техните свойства позволяват отглеждането на многобройни земеделски култури.

Растителност и животински свят

На територията на общината се срещат над 600 вида висши растения. Почти 90% от площта е заета от дървесни и храстови фитоценози. От дървесните видове най-често се срещат обикновен бук, обикновен габър, келяв габър, цер, благун, горун. По-рядко се срещат обикновен клен, сребролистна липа и др. От храстите са разпространени обикновен и кучешки дрян, обикновена леска, европейски чашкодрян, обикновен глог, шипка, драка и др.

В общината има голямо разнообразие от лечебни растения. На територията ѝ са описани повече от 120 вида лечебни растения. Тези от тях които имат по-широко разпространение са: бял равнец, горска ягода, мащерка, жълт кантарион, комунига и др.

Община Тервел попада в Добруджанския фаунистичен район. В него преобладават степните фаунистични видове: лалугер, хомяк, заек, степен орел, лешояд, вълк, лисица, пъстър и степен пор.

Следните видове животни и растения, които са под закрила, се срещат в общината: бял щъркел (Ciconia ciconia), осояд (Pernis apivorus), пернатонога кукумявка (Aegolius funereus), обикновен мишелов (Buteo buteo), среден пъстър кълвач (Dendrocopos medius), кукувица (Cuculus canorus), червенушка (Pyrrhula pyrrhula), нарцисовидна съсънка (Anemone narcissiflora).

На територията на общината се срещат и следните животни, които са обект на лов: благороден елен, дива свиня и сърна.

2.1.2. Население и икономическа характеристика

Население

Динамиката на населението на община Тервел не се отличава от тази на национално ниво. След 1956 година се наблюдава устойчиво намаляване на населението. Според последните

официални данни на Националния статистически институт (НСИ) за 2020 г. на територията на общината живеят 15 095 души. Сравнявайки данните от последните две преброявания в България – през 2001 и 2011 г. – се отчита спад с 6,7% (в сравнение с 2011 г.) и спад с 14,9% (в сравнение с 2001 г.) на населението, живеещо в общината.

През повечето години на разглеждания период 2011-2020 г. **естественият прираст е със стойности, които са по-благоприятни от тези на областно и национално нива.** През 2020 г. стойността е -11,7‰, спрямо -11,9‰ за област Добрич и -17,8‰ – за България.

Селища

Община Тервел се състои от 1 град и 25 села. Повече от половината население – 63,7% живее в селата, а останалите 36,3% са в общинския център.

Таблица 1. Населени места в община Тервел

Ангеларий	Главанци	Коларци	Попгруево
Балик	Градница	Кочмар	Професор Златарски
Безмер	Гуслар	Мали извор	Сърнец
Божан	Жегларци	Нова Камена	Тервел
Бонево	Зърнево	Оногур	Честименско
Брестница	Каблешково	Орляк	
Войниково	Кладенци	Полковник Савово	

Икономическа характеристика

Основната движеща сила на икономиката в община Тервел е селско, горско и рибно стопанство. По-слабо застъпени са промишлеността, туризма и строителството.

Място и роля на община Тервел в областта

Приносът на община Тервел към областната икономика е малък - 3,2% от цялата продукция, а населението е 8,9%. Положителна характеристика на икономиката е, че произведената продукция в общината нараства. Наблюдава се и повишаване на производството на 1 000 души.

Таблица 2. Място и роля на община Тервел в областта по избрани показатели

Показател	За общината	Дял от областта (%)	Общо за областта
Територия (км^2)	579,677	12,3	4 720
Население (2020 г., НСИ)	15 095	8,9	170 298
Гъстота на населението (д./км^2)	26,04	-	36,08
Регистрирани в БТ безработни лица към 31.12.2019 (д., НСИ)	968	19,6	4 947
Коефициент на безработица, 2019 (%)	12,7	-	7
Произведена продукция, 2019 (хил. лв.)	80 699	3,2	2 488 669

Източник: НСИ, Община Тервел

2.1.3. Историческо развитие и културно наследство

Територията на днешната община Тервел е била център на древни култури и цивилизации. Тук са съществували многобройни селища, крепости и култови средища, пресичали са се важни търговски пътища. Районът е бил в сърцето на силни племенни обединения и важна част от граничната система на някои от най-могъщите империи на древността. На

територията на общината са официално регистрирани над 100 археологически обекта, но реално те са многократно повече.

През първи век от новата ера земите на днешна Добруджа са важна част от граничната римска провинция Мизия. На тези територии са ставали едни от най-жестоките битки на римската империя по времето на войната срещу дакийските племена на Децебал. След победата на Рим, тук е обособена нова провинция, наречена Долна Мизия. Под римска власт животът процъфтява, построени са големи и важни пътища, край тях възникват богати поселения, а територията е с гъстота на населението, надхвърляща съвременната. Основна пътна артерия, пресичаща съвременната територия на община Тервел, е главният път от Марцианопол за Дуросторум (от Девня до Силистра). От римския период са съхранени най-многобройните археологичски ценности, малка част от които - сребърни торкви, гривни и фибули, открити в землището на с. Балик и с. Оногур.

С цел съхраняване целостта и защитата на империята, територията източно от коритото на Суха река е обособена в самостоятелна римска провинция Малка Скития. Между границата на двете провинции е създадена втора укрепителна линия, най-силните крепости от която - Палмате и Адина, се намират край днешните села Оногур и Балик. Междувременно, столицата на Римската империя вече е Константинопол и империята се именува Византия. Крепостите Палмате и Адина преживяват опустошителните хунски нашествия и стават основна част от ранновизантийската защитна линия в района. Под тяхната надеждна защита районът процъфтява. Извън крепостта се създават нови квартали и сателитни селища. Строят се обществени и религиозни сгради, впечатляващи със своите мащаби. Важна е ролята на Палмате, не само във военно-стратегическия, но и в религиозния живот на Византийската империя, като града се превръща в епископски център, от археологическото проучване на който произхождат ранновизантийски монети и предмети на култа.

С периода на най-голямото могъщество на Първото българско царство районът изживява нов разцвет. Областта е център на активен живот и стопанска дейност, за което говорят многобройните неукрепени старобългарски селища, както и техните некрополи, откривани на територията на общината. Нещо повече - областта е била е един от центровете на духовния и религиозен живот на България, като по това време се възстановяват и продължават своето съществуване скалните ранно-християнски манастири в подножието на възстановената крепост Адина.

В средата на X в. центърът на българската държава е опустошен от войските на киевския княз Светослав. Изходът на последвалата война между византийци и руси се решава след обсадата на Дръстър, когато водената лично от император Йоан Цимиски войска, окончателно изтласква киевския княз от тези територии. Ценни сведения за тези събития дават находките (колании апликации, кръстове, различни накити от дългогодишните археологически проучвания на крепостта Скала край село Кладенци.

След възстановяването на българската държава, районът отново попада под управлението на важната крепост Дръстър, а опустошителните набези на татарите довеждат до неговото постепенно обезлюдяване, за сметка на крайдунавския град и неговите близки околности. Районът е рядко населен и по времето на Добруджанското деспотство.

Празници и обичаи

Община Тервел изпълнява богат културен календар – освен основните официални и църковни празници в него са включени и множество фестивали и местни празници. В културния календар ежегодно се планират мероприятия, свързани с опазване на българската култура. Към читалищата, училищата и клубовете на пенсионера работят състави и школи по изкуствата, пресъздаващи образци от традиционното българско народно творчество - песни, танци, обичаи. Те дават възможности за развиване на интересите на хора от всички възрасти, за изява и добро представяне на конкурси от регионален и национален характер. Чрез Културния календар на общината са осигурени условия за участие на голяма част от колективите на общински, национални и международни изяви. Създадени са традиции и добри практики за обмяна на опит и гостувания на разменни начала между съставите по населените места от региона.

Ежегодно провеждани общински и общоградски празници и честванията с местно значение:

- Януари – Бабин ден;
- Февруари – Трифон Зарезан;
- 3 март – Национален празник;
- Март – Ден на самодееца;
- **6 Май – Празник на град Тервел и Празник на фолклора;**
- Май – годишен концерт на ДФТА „Калинка Вълчева“;
- Май - годишен концерт на ТПГ „Добруджанска огърлица“, Мъжка певческа група и Школа по гайда;
- 1 юни – Международен ден на детето;
- Юли – Общинска ваканционна програма „Наше лято“ – библиотекар за един ден;
- **22 септември – Добруджански събор (на всяка четна година) Конкурс за добруджанска песен „Калинка Вълчева“ (на всяка нечетна година);**
- 1 октомври – Международен ден на поезията и музиката;
- 1 ноември – Ден на народните будители;
- Декември - Коледни, новогодишни и други зимни празници.

Традиционни носители на културата в българските общини са читалищата, част от тях с богат библиотечен фонд. На територията на община Тервел 13 читалища развиват дейност. Едно от тях е разположено в общинския център, а останалите в села на общината. Към читалищата са организирани самодейни състави, които съхраняват местните фолклорни традиции. Ежегодно те вземат участие в различни фестивали, надпявания, концерти, организирани на национално и регионално ниво. С тяхно съдействие са се запазили обредите, с които се отбелязват различни празници.

Най-голямо е НЧ „Димитър Дончев – Доктора - 1893“, което се намира в гр. Тервел. Библиотечният фонд наброява над 57 000 единици - книги, периодични издания, албуми, грамофонни плочи и др. С въвеждането на новите технологии, Читалищната библиотека е утвърдена като културно-информационен център. Освен безплатен интернет достъп на потребителите си, библиотеката предлага и добри условия за провеждане на обучения в неформална среда, насочени към всички възрастови групи. Читалището разполага с 4 репетиционни зали, 3 зали - библиотека, клубна зала, зрителна зала. Последният ремонт на

читалището е през 2017 г., приложени са мерки за енергийна ефективност. Зрителната зала е с капацитет 380 места и е най-голямата на територията на община Тервел.

В десет от тринайсетте читалища в община Тервел функционират читалищни библиотеки.

Таблица 3. Читалища на територията на община Тервел

Наименование на читалището	Населено място
НЧ „Димитър Дончев-Доктора-1893“	гр. Тервел
НЧ „Васил Левски-1941“	с. Безмер
НЧ „Светлина-1942“	с. Божан
НЧ „Дора Габе-1941“	с. Жегларци
НЧ „Стефан Караджа-1941 г.“	с. Зърнево
НЧ „Христо Ботев-1944 г.“	с. Каблешково
НЧ „Йордан Йовков-1942 г.“	с. Кладенци
НЧ „Пробуда-1940“	с. Коларци
НЧ „Христо Ботев-1940 г.“	с. Кочмар
НЧ „Васил Левски-1901“	с. Нова Камена
НЧ „Отец Паисий-1900 г.“	с. Орляк
НЧ „Генерал Попов“	с. Попгруево
НЧ „Христо Ботев-1941г.“	с. Честименско

Източник: община Тервел

Достъпът до културата на едно място обичайно се осъществява чрез изградената мрежа от читалища, музеи и галерии. На територията на община Тервел функционират няколко подобни обекта.

Исторически музей в гр. Тервел. Той има три големи експозиционни зали - археология, зала „Кан Тервел“, етнография; три малки зали - местни занаяти, духовно наследство, памет за войните; галерия, кабинет за работа с деца и конферентна зала. Сградата е с изградена достъпна среда – панорамен асансьор и степер за стълби, както и санитарен възел за хора с увреждания. Помислено е за малките гости на музея – за тях във всяка от трите големи зали има възможност да се забавляват и да отнесат у дома късче от музея. Интерактивни игри и занимания ги очакват и в кабинета за работа с деца. Големите ученици могат да мерят способностите си да ораторстват в дебати и изнесени уроци в конферентната зала и във всяка една от големите експозиционни зали.

Галерия - фондът на галерията наброява общо 270 творби. В нея са изложени пластики и творби на роденият в с. Кочмар художник Тодор Балев.

Стенописи - интересни са и трите стенописа: „Възшествие на Хан Аспарух“ и „Апотеоз на българската култура“, изработени от Пламен Вълчев и „Пролетни празници в Добруджа“, изработен от Радослав Дикански и Николай Драчев. Стенописите „Възшествие на Хан Аспарух“ и „Апотеоз на българската култура“ са разположени на стълбищните площадки на парадното стълбище, а стенописът „Пролетни празници в Добруджа“ краси фоайето на втория етаж.

Традиционен поминък

Основен поминък за местните хора в общината са били: производство на брашно, скотовъдство, пчеларство и терзийство.

Спорт

Спортната инфраструктура на община Тервел е съсредоточена в гр. Тервел, където има стадион и няколко спортни площадки. В някои от селата има спортни обекти, които са основно затревени стадиони – Жегларци, Орляк, Зърнево и Безмер.

Само два от спортните обекти се намират в отлично физическо състояние и тяхното местоположение е в две училища. Половината от обектите са в добро състояние, а останалите са в лошо физическо състояние. Тези предпоставки ограничават възможностите за активни спортни дейности на част от населението в общината. Спортната инфраструктура, чийто обекти са общинска собственост, са:

Таблица 4. Спортна инфраструктура община Тервел (вкл. в училищата)

Вид на обекта (стадион, спортна площадка и др.)	Населено място	Капацитет (площ, бр. места)	Физическо състояние (отлично, добро, лошо, незадоволително)
Стадион	гр. Тервел	200 места	Добро
Спортна площадка	СУ „Йордан Йовков“ – гр. Тервел	3 дка	Отлично
Изкуствен футболен терен	ПГТО „Дочо Михайлов“ – гр. Тервел	20 места	Отлично
Спортна площадка	кв. Изгрев – гр. Тервел	500 м²	Добро
Спортна площадка	център – гр. Тервел	500 м²	Добро
Спортна площадка	кв. Север – гр. Тервел	50 места	Добро
Тренировъчен стадион	гр. Тервел	5 дка	Лошо
Тренировъчен полигон	гр. Тервел	5 дка	Лошо
Стадион	с. Жегларци	50 места	Лошо
Стадион	с. Орляк	5 дка	Лошо
Стадион	с. Зърнево	5 дка	Лошо
Стадион	с. Безмер	100 места	Добро

Източник: Община Тервел

В община Тервел са регистрирани 5 спортни клуба:

- ФК „Септември – 98“ – гр. Тервел;
- ФК „Вихър“ – с. Жегларци;
- ФК „Дружба“ – с. Безмер;
- ФК „Спартак“ – с. Зърнево;
- ШК „Хан Тервел“ – гр. Тервел.

2.1.4. Функционална структура, състояние на селищната мрежа и връзки със съседните територии

Баланса на територията на община Тервел показва, че преобладават земеделските територии, които заемат 72,33%. Горските територии заемат 22,5% от общинската територия. Територии, заети от реки и водни площи, заемат 0,14% от територията. Урбанизирани територии в общината заемат 4,99% от общата площ.

Таблица 5. Баланс на територията на община Тервел

Наименование на териториалния елемент	Площ на съществуващи елементи		
	Обща площ в ха	% от общата площ	на жител м²
Земеделски територии в т.ч.:	**41 823,2**	**72,33**	**27 706,66**
Обработваеми земи-ниви	33 205,9	57,43	21 997,95
Обработваеми земи-трайни насаждения и зеленчукови градини	949,8	1,64	629,21

Наименование на териториалния елемент	Площ на съществуващи елементи		
	Обща площ в ха	% от общата площ	на жител м^2
Ливади и пасища	4 481,4	7,75	2 968,80
Горски територии	**13 033,6**	**22,54**	**8 634,38**
Урбанизирани територии	**2 883,8**	**4,99**	**1 910,43**
Водни площи	**78,7**	**0,14**	**52,14**
ОБЩО	**57 970**	**100**	**38 403,51**

Източник: Община Тервел

Селищната структура в община Тервел е формирана от компактно изградени населени места. Като пространствена структура е добре развита, балансирана върху цялата територия на общината. Дисбалансът се дължи на демографските и функционалните характеристики.

Селищната мрежа на общината включва 1 град и 25 села, разпределени по административен статут на 1 общински център, 15 кметства и 8 кметски наместничества. Близо 63,7%% от населението живее в селата. По-големите села в общината са с. Орляк (1 632 д.), с. Зърнево (1 301 д.) и с. Безмер (1 238 д.).

Селищната мрежа може да се определи като мозаечно-дисперсно разположена в територията. Условно може да се определят две зони на насищане на населените места: градска и аграрна. Градската зона обхваща 1 населено място (гр. Тервел) с население 36,3% от общото. Аграрната зона обхваща останалите 25 населени места с население 63,7% от общото.

Средното разстояние между населените места е 5,2 км, което е добра предпоставка за формиране и функциониране на единна жизнена териториална-селищна среда.

Съгласно актуалната категоризация на населените места от 27.11.2018 г., изготвена от МРРБ, гр. Тервел попада в 3-та категория (от 8 общо). От 5-та категория е единствено село Безмер. Пет от селата са от 6-та категория – Зърнево, Орляк, Жегларци, Каблешково и Коларци. Най-много села са категоризирани от 7-ма категория - 11 броя и 8-ма категория – 8 села.

Според градоустройствената категоризация (Наредба № 7, обн. ДВ бр.3 от 2004 г.) гр. Тервел попада в категорията „много малък град“ (до 10 хил. жители).

Фигура 4. Центрове и оси на урбанистично развитие

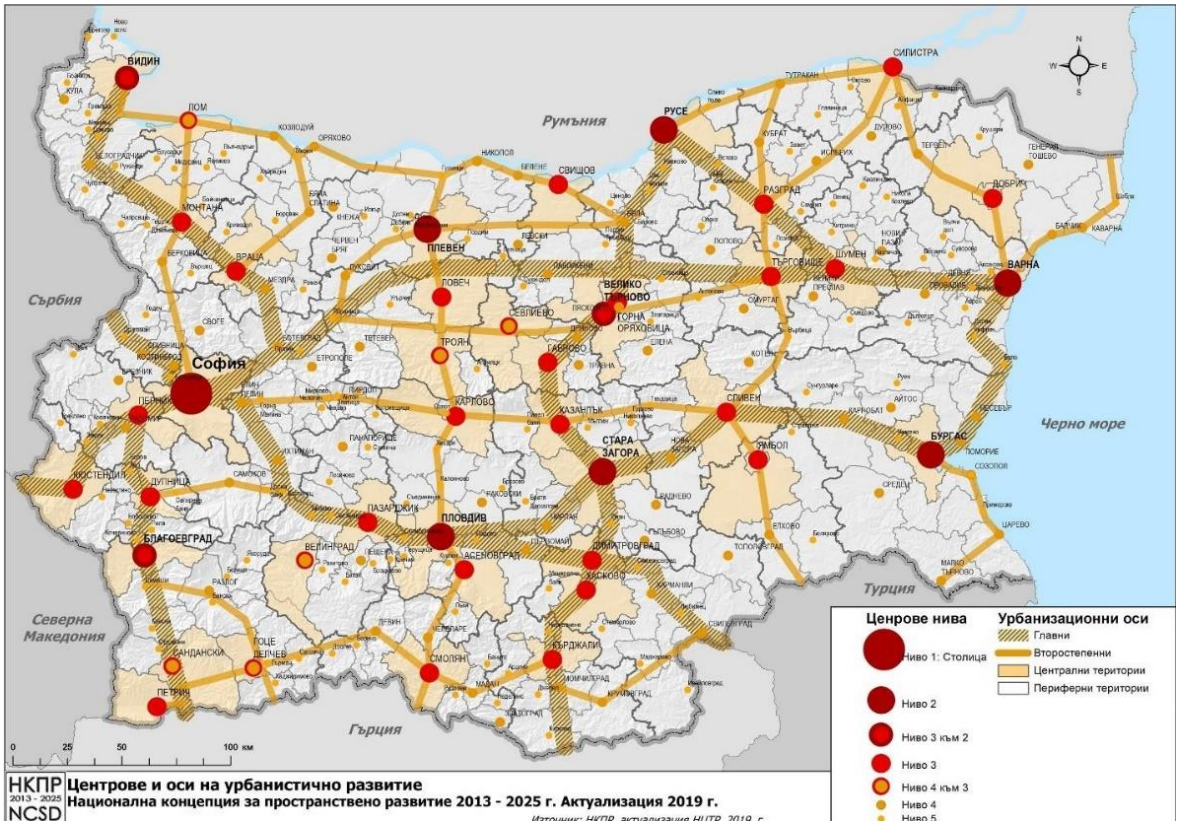

Източник: АНКПР

През територията на общината преминава второкласен републикански път II-71, част от Републиканската пътна мрежа на България, преминаващ по територията на областите Добрич и Силистра.

2.2. СЪСТОЯНИЕ НА РЕГИОНАЛНАТА И МЕСТНАТА ИКОНОМИКА

Икономиката на община Тервел не функционира в затворена системата, а като част от общата икономика на страната. Местните икономически показалите оказват влияние върху тези на областно и национално ниво и обратното. Това дава възможност, чрез анализ, да се открояят силните, местни икономически страни, които имат най-голям дял в общата икономика. Ключовите характеристики, които се проследяват, са свързани с развитието на икономиката и жизнения стандарт на жителите на община Тервел. От друга страна, общото състояние на икономиката в България оставя своя отпечатък върху местната такава.

За да се открои тази неразривна връзка, са изследвани няколко ключови макроикономически показателя на национално ниво. Това са:

Брутен вътрешен продукт (БВП) – индикаторът се използва за измерване стандарта на живот в страната, чрез остойностяване на всички произведени стоки и услуги. Колкото по-висок БВП има страната, толкова е по-силна икономиката и има по-висок стандарт на живот населението.

Реален ръст на БВП – чрез него се измерва икономическия растеж. Той се измерва в процентно изменение на БВП спрямо даден базисен период.

Средногодишна инфлация – представлява постоянното и цялостно покачване на цените, което означава постоянен спад в покупателната способност на парите.

Ниво на безработица – НСИ измерва коефициента (нивото) на безработица като отношение на броя на безработните спрямо броя на икономически активните лица.

Преки чуждестранни инвестиции (ПЧИ) – индикаторът отразява потока от чуждестранни инвестиции към страната. Може да се каже, че колкото е по-голям той, толкова повече страната е по-привлекателна за чужди инвеститори.

2.2.1. Общи тенденции на икономическото развитие в страната

Общото макроикономическо развитие на България в последните 10 години беше белязано от световната икономическа и финансова криза и възстановяването от нея.

Проследявайки динамиката на БВП по текущи цени, през годините се отчита непрекъснат растеж (с изключение на 2013 г.) в абсолютни стойности. Това, обаче, не е достатъчно за реален ръст на българската икономика. Всъщност е точно обратното, реално БВП все още не е достигнал пред-кризисните си нива, като само в периода 2012-2013 се наблюдава задържането на неговото реално ниво. През останалите години се отчита устойчив спад следствие на инфлацията и други процеси.

Размерът на ПЧИ също се задържа на сравнително еднакви стойности, но отчитайки инфлацията и други макроикономически показатели, реално чуждестранните инвестиции намаляват.

След период на дефлация (която често е свързана със забавянето на икономиката), последните години (2017-2019) се отчита увеличаващо се средногодишно ниво на инфлация.

Последиците от изминалата криза могат да се проследят и с нивото на безработица в страната, което в периода 2010-2014 е над 10%, докато в последните години устойчиво намалява и през 2019 г. достига до исторически ниски нива от 4.2%.

Тези фактори – ниска безработица, намаляващи ПЧИ, растяща инфлация и намаляващ реално БВП – се отразяват и на местните икономики и население, чиито доходи от такси, продажби, труд и други източници на приходи се увеличават, но в същото време покупателната им способност намалява. Много ниските нива на безработица от своя страна пък оказват пряко влияние върху възможността за привличане на нови инвестиции и големи работодатели в българските общини, които трудно ще намират кадри за обезпечаване на трудовия процес.

Тази линия на развитие, характерна за българската икономика, определя и ограниченията, и възможностите за развитие пред община Тервел.

Таблица 6. Основни макроикономически показатели на националната икономика за периода 2009-2019 г.

Основни макроикономически показатели - реален сектор	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
БВП в текущи цени (производствен метод) - млн. лв.	73 147	74 407	80 682	82 209	81 919	83 857	89 333	95 092	102 308	109 695	118 669
Реален ръст на	3	-1	-2	0	0	-2	-4	-4	-4	-3	-3

Основни макроикономически показатели - реален сектор	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
БВП на годишна база - %											
Средногодишна инфлация - %	2.5	3.0	3.4	2.4	0.4	-1.6	-1.1	-1.3	1.2	2.6	2.5
Коефициент на безработица (15 + години) - %	6,8	10,3	11,3	12,3	12,9	11,4	9,1	7,6	6,2	5,2	4,2
Преки чуждестранни инвестиции в страната - млн. евро	20 442	22 114	21 645	21 951	23 340	21 582	23 163	23 509	24 475	24 920	23 342

Източник: НСИ

2.2.2. Общи тенденции на икономическото развитие в Североизточен регион от ниво 2

Общите тенденции и изводи за икономическото развитие в региона на ниво 2 са изведени в Интегрираната териториална стратегия за развитие на Североизточен регион (обхващаща областите Варна, Добрич, Търговище и Шумен). В ПИРО Тервел са изведени само по-важните от тях, а именно:

- Тенденцията за намаляване и застаряване на населението ще продължи и през следващите 10-15 години;
- Предизвикателство пред икономическия растеж на региона ще бъде намаляващото население и заедно с това намаляването на трудоспособното население;
- В бъдеще ще се оказва все по-голям натиск върху публичните услуги, здравеопазване, социални дейности и пенсионна система, поради увеличения дял на жителите над 65 години;
- Дисбалансът в териториалното разпределение на населението ще продължи и има възможност да се задълбочи;
- Намаляването на населението на възраст до 14 години ще наложи реформи в сферата на образованието и в мрежата от учебни заведения;
- Регионът е на второ място по ниво на безработица, след Северозападния;
- Големите диспропорции по отношение на преките чуждестранни инвестиции по области, като Варна изпреварва останалите области между 2 и над 6 пъти.

Данните показват ръст на БВП с 29,4% за периода 2012-2019 г., което е по-малко от постигнатия ръст на национално ниво (33,2%).

Фигура 5. Североизточен регион – БВП в текущи цени – млн. лв.

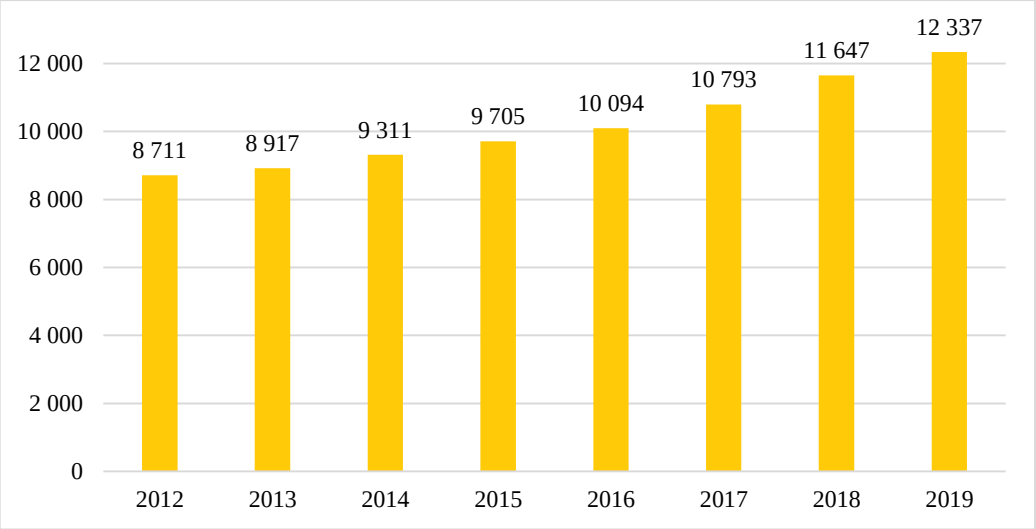

Източник: НСИ

2.2.3. Общи тенденции на икономическото развитие в област Добрич

Изследвайки процесите на областно ниво в периода 2014-2019 година, може да се заключи, че те следват националните тенденции в периода на действия на ОПР на Тервел за периода 2014-2020 година.

Наличните данни за последните години показват плавно увеличение на продукцията, която генерират предприятията от нефинансовия сектор в област Добрич. Като за 2019 година спрямо 2014 г. увеличението на произведената продукция е с 14,7%, но най-високи стойности са отчетени през 2018 г.

Произведената продукция в област Добрич възлиза на 2 489 млн. лв., като е отчетен спад от 2,9% спрямо 2018 г. Водещ в икономиката на областта е сектор „Селско, горско и рибно стопанство“, с дял на произведената продукция – 28,1%, следван от сектор „Преработваща промишленост“ - с 27,5%.

Разходите за придобиване на ДМА (РДМА) се увеличават през 2015 г. спрямо предходната, а след това отново се наблюдава спад и започва тяхното наваксване, което все още не е достигнало нивата от преди 2015 г. През 2019 г. разходите за придобиване на дълготрайни материални активи (ДМА) във всички сектори на икономиката на област Добрич са 309,8 млн. лв. и в сравнение с предходната година намаляват с 11,9%. Най-голям обем инвестиции в ДМА са вложени в сектор „Селско, горско и рибно стопанство“ – 120,9 млн. лв., и в сектора на услугите (търговия, ремонт на автомобили и мотоциклети, транспорт, складиране и пощи, хотелиерство и ресторантьорство) - 91.2 млн. лева. През 2019 г. тези сектори заедно формират 68,4% от общия обем разходи за ДМА. В сектор „Строителство“ инвестициите за ДМА са 15,0 млн. лв. и са с 14% повече в сравнение с 2018 г.

Брутният вътрешен продукт на човек от населението в област Добрич нараства до 2018 г., но към 2019 г. отново има лек спад и стойностите достигат до 7 827 лв. на човек.

Фигура 6. Развитие на областна икономика в област Добрич за периода 2014-2019 г.

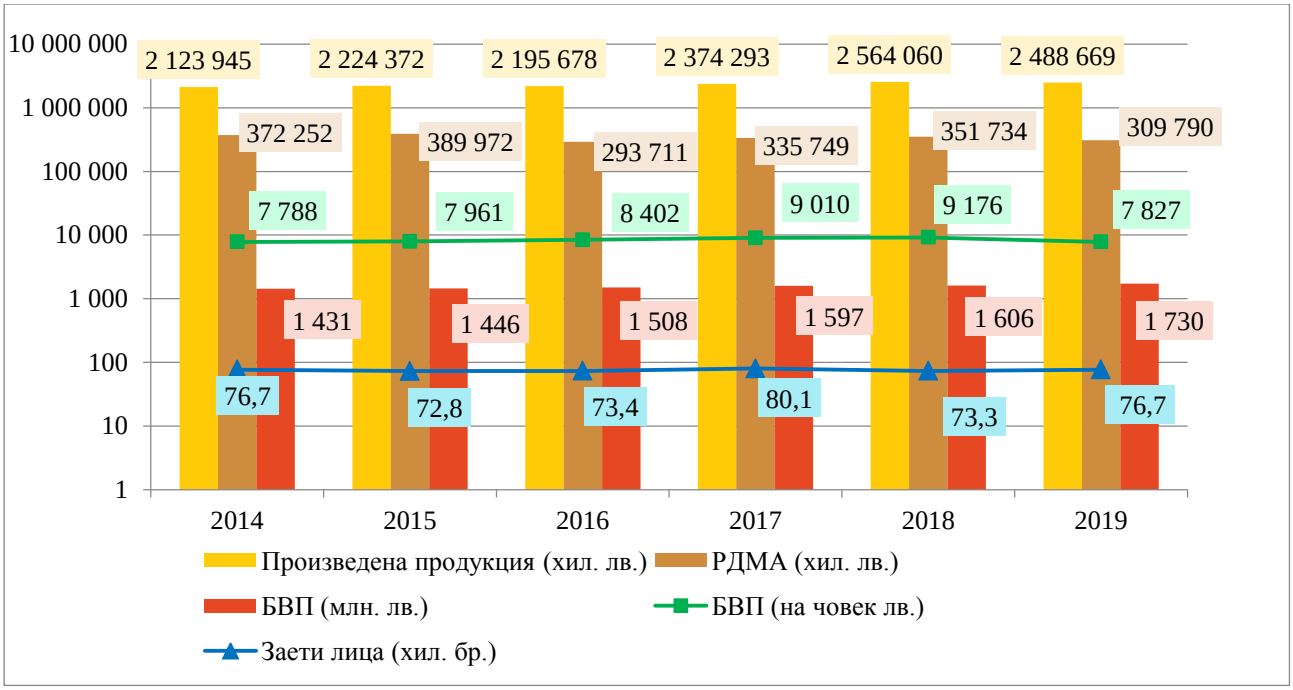

Източник: НСИ

Преките чуждестранни инвестиции (ПЧИ) в предприятията от нефинансовия сектор в област Добрич към 31.12.2019 г. възлизат на 291,9 млн. евро, което е с 6,4% по-малко в сравнение с 2018 г. Техният дял в общия размер на направените чуждестранни инвестиции в страната е 1,2% и съответно 11,9% от ПЧИ в рамките на Североизточен район. Това поставя областта на 13-то място.

По окончателни данни на Националния статистически институт годишен отчет за дейността си през 2019 г. са представили общо 9 471 нефинансови предприятия от област Добрич, или с 0,9% по-малко в сравнение с предходната година. Представените отчети са 2,3% от тези в страната.

2.2.4. Позиция и принос на община Тервел в областната икономика

Сравняването на основни икономически показатели на общинско и областно ниво дава възможност да се прецени доколко изводите, направени в ИТСР на Североизточен регион от ниво 2, се отнасят за община Тервел.

Икономиката на община Тервел оказва влияние върху икономиката на област Добрич. В общината живеят 15 095 души или 8,9% от населението на област Добрич (към 31.12.2019 г.). Площта, върху която се простира общината - 579,677 км², съставлява 12,3% от област Добрич.

За разглеждания период броят на предприятията в община Тервел е относително постоянен, като те са се увеличили с 1,1% през 2019 г. спрямо 2014 г. Предприятията съставляват 4,7% от всички за областта. Най-висок брой предприятия са отчетени през 2018 г., когато достигат 464 бр.

Фигура 7. Брой на предприятията в област Добрич и община Тервел за периода 2014-2019 г.

Източник: НСИ

Динамиката на заетите в предприятията през годините показва, че се наблюдава ръст на общинско ниво до 2017 г., когато броят им е 1 664 бр. През 2018 г. и 2019 г. се наблюдава спад и към 2019 г. те са 1 432 д. Заетите лица в нефинансовите предприятия в община Тервел съставляват 1,8% от заетите лица за област Добрич.

Фигура 8. Заети лица в област Добрич и община Тервел за периода 2014-2019 г.

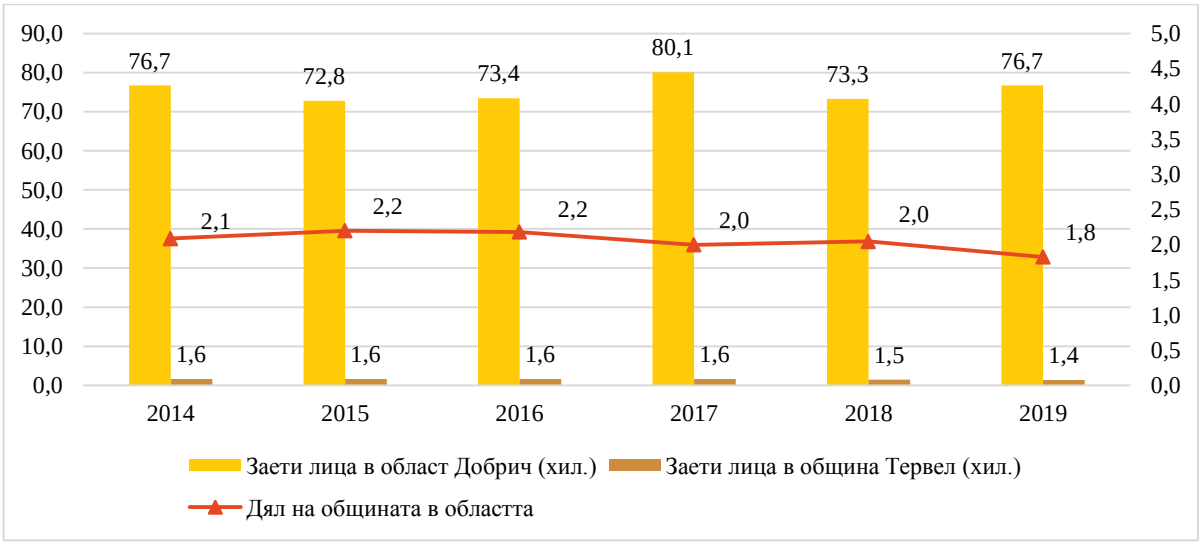

Източник: НСИ

За периода от 2014 г. до 2018 г. се наблюдава постепенно увеличаване на произведената продукция. През 2018 г. тя достига 86 270 хил. лв., но през 2019 г. има спад с 6,5% и нейните стойности са 80 699 хил. лв. Същата тенденция се наблюдава и на областно ниво, като произведената продукция е намаляла с 2,9%.

Приносът на община Тервел към произведената продукция за област Добрич е 3,2% от цялата продукция за 2019 г.

Фигура 9. Произведена продукция в област Добрич и община Тервел за периода 2014-2019 г.

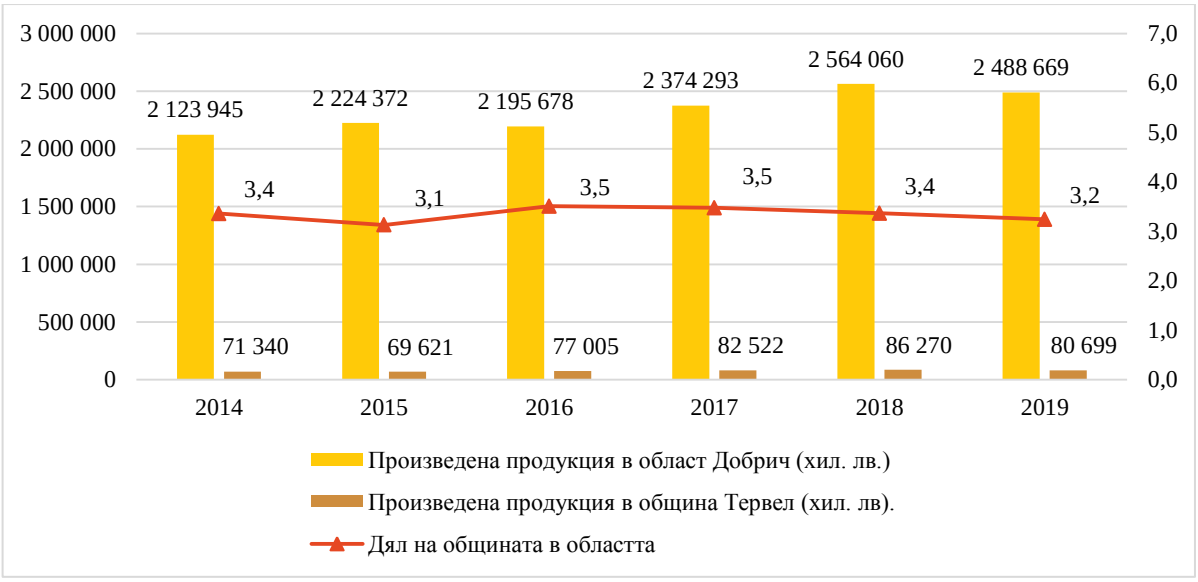

Източник: НСИ

ПЧИ отразяват потока от чуждестранни инвестиции към страната. Може да се каже, че колкото е по-голям той, толкова повече страната е по-привлекателна за чужди инвеститори.

На областно ниво най-високи стойности на ПЧИ са отчетени през 2018 г. (311 763 хил. евро), както и на общинско ниво (8 254 хил. евро). През 2019 г. се наблюдава спад и при двете административни нива, като за община Тервел показателят е с отрицателни стойности (1 649 хил. евро). Въпреки това до 2018 г. се наблюдава повишаване на интереса на чуждестранните инвеститори.

През периода 2014-2018 г. приносът на община Тервел по отношение на ПЧИ за областта варира между 1,4% и 2,8%.

Фигура 10. Чуждестранни преки инвестиции в нефинансовите предприятия в област Добрич и община Тервел за периода 2014-2019 г. (хил. евро)

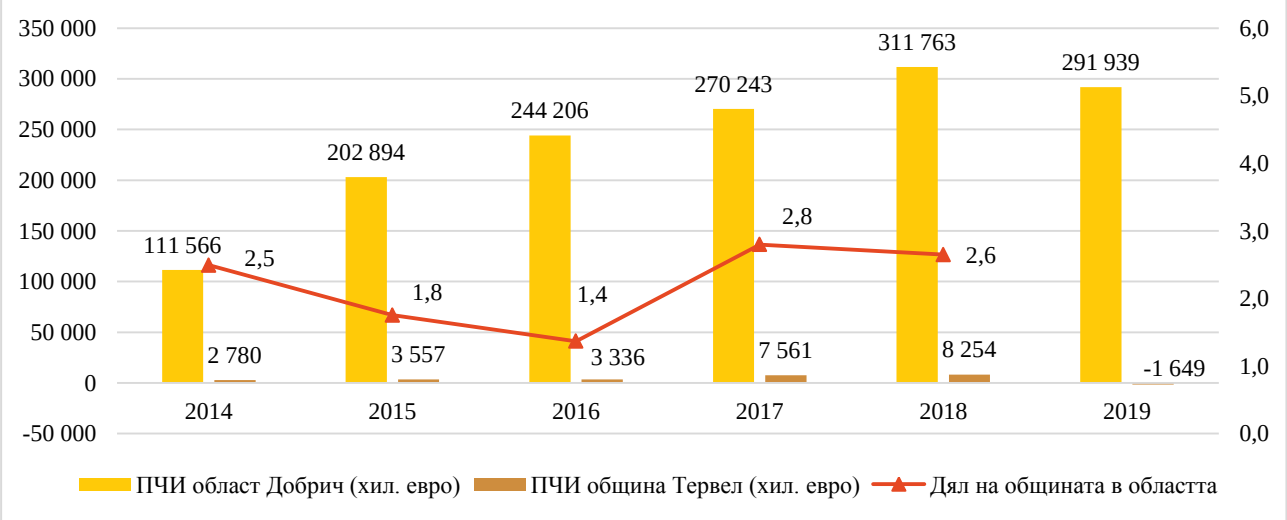

Източник: НСИ, Община Тервел

2.2.5. Структура и динамика на общинската икономика

Подходът, използван за тази част от анализа, включва проследяване на динамиката на ключови икономически показатели и сравняването им с областта и България, което дава

възможност да се проследи развитието на икономиката на община Тервел в периода 2014-2019 година. На следващо място се анализира тази динамика по отношение на основните сектори – аграрен (селско и горско стопанство), индустриален и този на услугите. Допълнително всеки сектор е разгледан по-обстойно, за да се открояят неговите специфики за община Тервел. Проследяването на всеки от секторите на местната икономика позволява да се открои кой от тях оказва най-силно влияние върху нея и се очаква да продължи да го прави или има потенциални да бъде „двигател“ за растеж. Състоянието им е проследено чрез броя на предприятия в сектора, заетите лица, обема на произведената продукция, генерираните приходи.

Брой на предприятията на 1000 д.

По данни на НСИ се наблюдава постепенно увеличение по отношение на предприятията на 1 000 души в разглеждания период 2014-2019 г. на национално и областно нива. Стойностите за община Тервел са с малка промяна – също положителна. В същото време стойностите на общинско ниво са доста по-ниски от тези на областно и национално нива.

Фигура 11. Брой на предприятия на 1 000 д. на различните административни нива (брой)

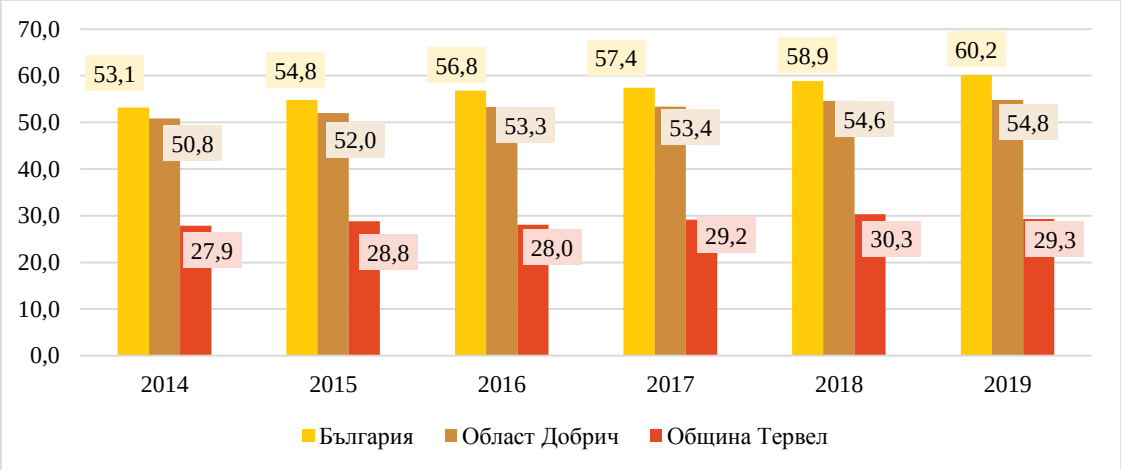

Източник: НСИ, собствени изчисления

Произведената продукция на 1000 души

В изследвания период стойността на произведената продукция в общината нараства с бавни темпове. Производството на 1 000 души е много по-ниско от това за областта и страната. Най-високи стойности в община Тервел се отчитат през 2018 г. – 5 642 хил. лв.

Фигура 12. Произведената продукция на 1 000 д. на различните административни нива (хил. лв.)

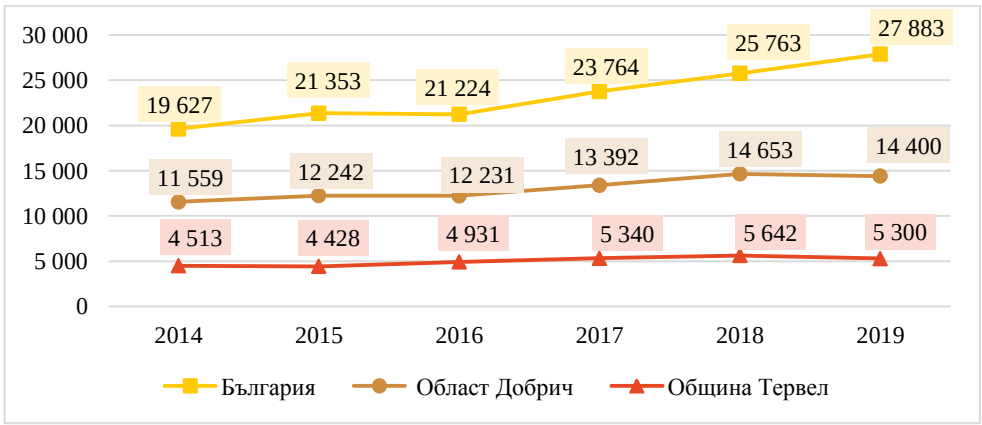

Източник: НСИ, собствени изчисления

Разпределение на предприятията

Общият брой на предприятията намалява през годините. В периода 2014-2019 г. не се наблюдават съществени изменения по отношение на броя на предприятията по основните икономически сектори. Доминират предприятията в сектора на услугите – 53,6%, следвани от тези в селското, горското и рибното стопанство – 37,7% и индустрията – 5,6% от всички предприятия.

Таблица 7. Динамика и разпределение на предприятия по икономически сектори в община Тервел за периода 2014-2019 г.

Предприятия	2014		2015		2016		2017		2018		2019	
	бр.	%	бр.	%	бр.	%	бр.	%	бр.	%	бр.	%
Селско, горско и рибно стопанство*	143	32,4	144	31,8	143	32,6	153	33,9	170	36,6	168	37,7
Индустрия*	24	5,4	23	5,1	25	5,7	188	41,7	37	8,0	25	5,6
Услуги*	268	60,8	243	53,6	233	53,2	239	53,0	249	53,7	239	53,6
Общо	441	100	453	100	438	100	451	100	464	100	446	100

Източник: НСИ, собствени изчисления

**Забележка: в стойностите на показателите не са включени икономическите дейности, за които данните са конфиденциални.*

Разпределението на предприятията по броя заети в тях не се отличава особено от икономиката в страната. С най-голям превес са микро-предприятията (до 9 заети), които изграждат 94,2% от местния пазар за 2019 г. Това съотношение се задържа сравнително постоянно през разглеждания период 2014-2019 г. Малките (от 10 до 49 заети) представляват 5,2%, а средните (от 50 до 249 заети) са едва 0,7%.

Фигура 13. Разпределение на предприятията по броя на заетите в тях за 2019 г.

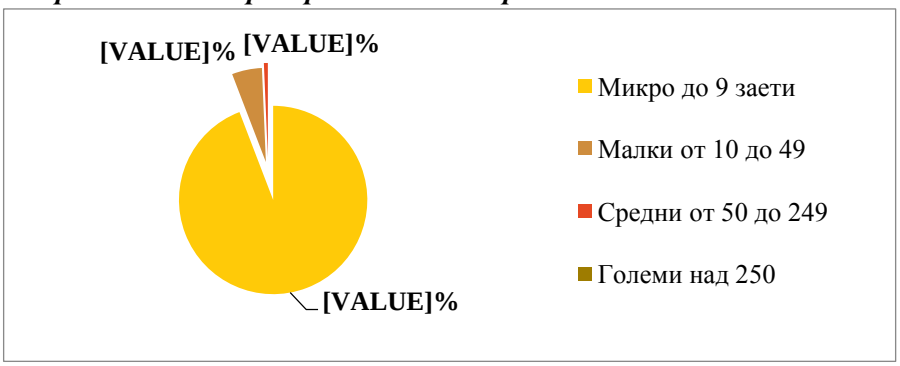

Източник: НСИ

Почти половината от заетите в общината са служители в микро предприятията – 47,9%. Служителите в малките предприятия са 29,1% и в средните – 23%.

Фигура 14. Разпределение на заетите в предприятията според броя на заетите в тях за 2019 г.

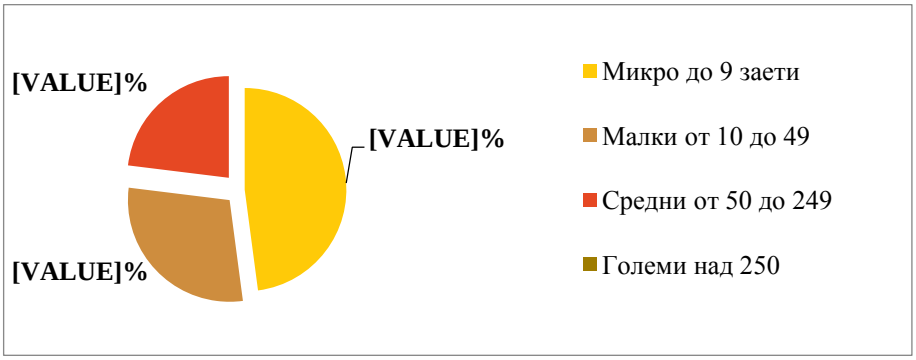

Източник: НСИ

Обичайно големите и средни предприятия са „двигател“ на общинската икономика с обема си на произведената продукция. От данните за 2019 г. в община Тервел се наблюдава, че произведената продукция е сравнително равномерно разпределена между микро и малките предприятия, а по-малък принос имат средните предприятия.

Микро предприятията произвеждат 40,3% (32 483хил. лв.) от цялата продукция, като тя се е увеличила със 7% спрямо 2014 г. Малките предприятия също са увеличили своята произведена продукция с 32%, като отчитат 33 070 хил. лв. произведена продукция.

Фигура 15. Произведена продукция в предприятията според броя на заетите в тях за 2019 г.

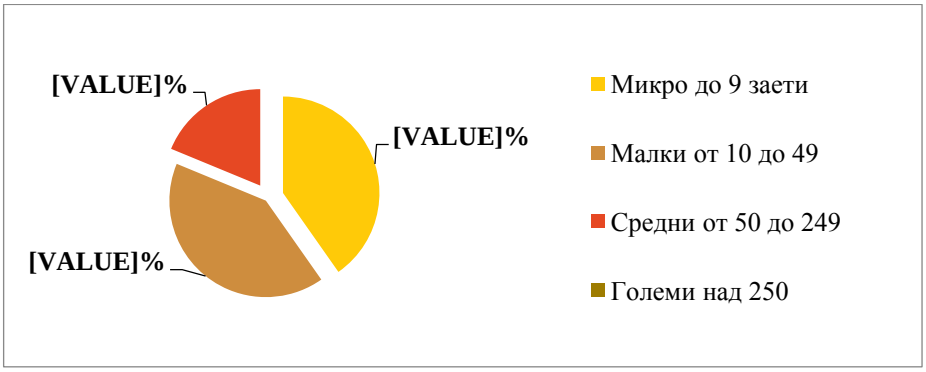

Източник: НСИ

2.2.6. Развитие на първичен сектор

Първичният сектор на икономиката включва селското, горското и рибното стопанство. Селското стопанство съставлява най-важният дял от икономиката на община Тервел. Природните условия са изключително благоприятни за развитието на растениевъдство - отглеждане на зърнени, технически и фуражни култури. Водещата роля на селското стопанство се обуславя от наличния потенциал и традициите в социално-икономическото развитие. Застъпени са и двата подотрасъла на селското стопанство - растениевъдство и животновъдство. Основните икономически субекти са земеделските кооперации и арендаторите и частните земеделски стопани, които осигуряват основната част от работните места.

През периода 2014-2019 г. се наблюдава леко увеличение в броя на предприятията, опериращи в сектора – от 143 те достигат до 168, и към 2019 г. те съставляват 37,7% от всички стопански единици в общината. Произведената продукция е 72,2% от цялата продукция в общината.

При броя на заетите в тях също се наблюдава покачване, като през 2019 г. те са 514 души, което съставлява 35,9% от всички заети в общината.

Положителна е тенденцията за увеличаване на произведената продукция, както и на приходите на предприятията, като за разглеждания период и двете стойности са нараснали. Относителният дял на приходите от дейността в местната икономика е 61,5%, а на произведената продукция – 72,7%.

Фигура 16. Динамика на първичния сектор в периода 2014-2019 г.

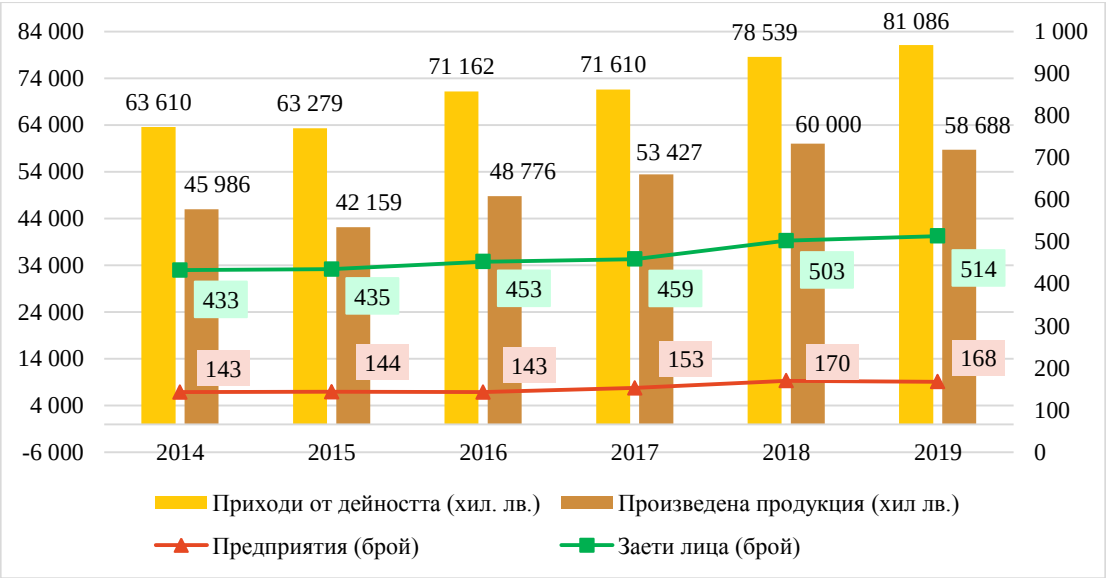

Източник: НСИ

По данни на ОДЗ - Добрич общата обработваема площ в община Тервел е 389 918 дка. От които: ниви - 332 059 дка., трайни насаждения вкл. лозя – 9 498 дка, лозя – 3 546 дка, ливади и пасища – 44 814 дка.

Броят на земеделските стопани варира. През стопанската година 2015/16 г. техният брой е бил най-голям – 702 бр., а през стопанската 2019/20 година са намалели на 620 бр. При животновъдите са наблюдават същите изменения. През стопанската година 2015/16 техният брой е най-голям – 276 бр., а през 2019/20 г. – 194 бр.

Фигура 17. Обработваеми земеделски земи, земеделски стопани и животновъди в периода 2013-2020 г.

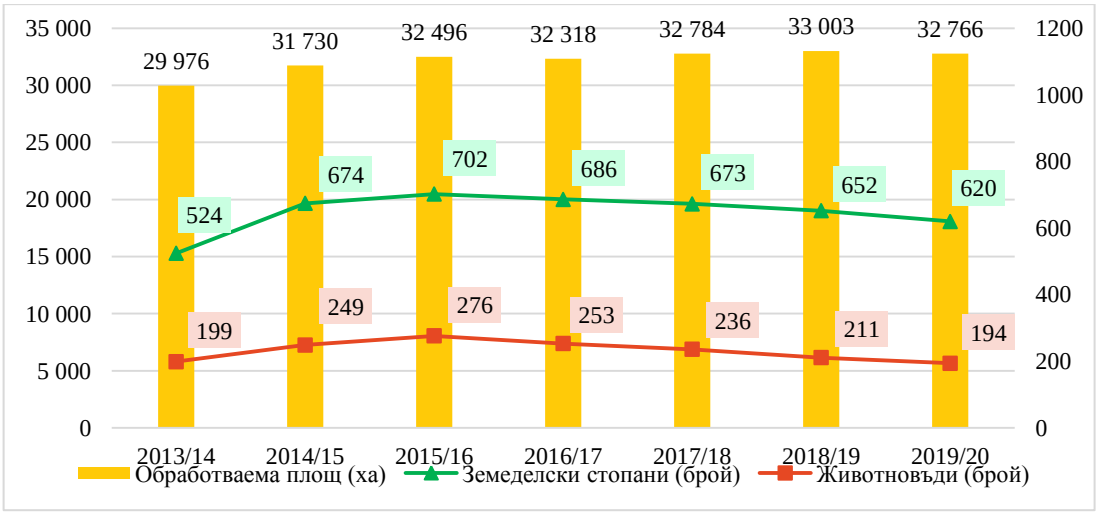

Източник: ОДЗ Добрич

Основните култури, които се отглеждат на територията на общината, са пшеница, ечемик, царевица за зърно, фасул, слънчоглед, рапица, тютюн, като техните площи остават сравнително постоянни във времето. Почти половината от площта е заета с пшеница (45,9%), на второ място най-много декари са с царевица за зърно (25,3%) и слънчоглед (20,6%). Трайните насаждения са слабо застъпени и заемат само около 0,8% от земеделските земи. Представени са от овощни видове (ябълки, праскови, круши, кайсии сливи, череши, и лозя) и лозя.

Таблица 8. Основни отглеждани земеделски култури в община Тервел за периода 2014-2018 г.

Култури	Засети/ засадени площи (дка)				
	2014	2015	2016	2017	2018
Зърнени култури					
пшеница	149 500	150 948	160 000	130 000	138 000
ечемик	5 500	5 200	9 000	3 000	3 000
царевица за зърно	97 737	71 000	70 000	72 000	76 000
фасул		907	1 500	500	300
леща			1 000	100	100
грах				300	200
Технически култури					
слънчоглед	88 337	63 307	66 000	65 000	62 000
рапица	4 499	10 000	21 000	17 000	15 697
соя		4 545	3 800		
тютюн	1 000	100	200	200	200
Фуражни култури					
царевица за силаж		381	170		
фуражен грах				1 600	
Пресни зеленчуци					
пипер			30		
Трайни насаждения					
ябълки	192	206	206	206	206
праскови		12	12	12	12
круши	103	103	103	103	103
кайсии	1 185	1 016	1 016	1 040	1 040
сливи	31	684	684	697	697
череши	50	251	251	251	251
лозя - винени	154	132	132	139	139
лозя - десертни		1	1	1	1
лавандула	121	442	542	1 591	2 980

Източник: ОДЗ Добрич

На територията на община Тервел се отглеждат следните видове животни: говеда, овце, кози и пчели. През разглеждания период 2013-2020 г. при някои видове се наблюдава увеличение. Най-голямо увеличение има при козите – 174% и при говедата – 35%, а овцете са намалели с 14%.

Таблица 9. Брой основни видове отглеждани животни в община Тервел за периода 2013-2020 г.

Видове животни (бр.)	Стопанска година						
	2013/14	2014/15	2015/16	2016/17	2017/18	2018/19	2019/20
Говеда	2 755	3 391	3 606	3 606	3 635	3 577	3 719
Овце	4 758	5 867	6 183	5 739	5 294	4 568	4 083
Кози	715	1 219	1 989	1 785	2 316	2 161	1 960
Пчели	7 397	8 426	9 661	10 414	10 627	10 032	9 746

Източник: ОДЗ - Добрич

На територията на община Тервел има общо 13 033,6 ха горски територии. Всички гори са държавна собственост и се управляват от ДЛС „Тервел“. Най-голяма е площта на фонда в землището на с. Сърнец – 1 222,1 ха, следвана от с. Безмер – 1 133,3 ха, гр. Тервел – 928,6 ха, с. Каблешково – 908,6 ха. Комплексите гори, които са много на брой, са разпръснати неравномерно върху територията на общината. По-големи са „Сърната“, „Кьостата“, „Талашмана“, Жегларци, Житнишка, Карагулевска, горите по река Суха и Канагьола.

Залесената площ общо за района на ДЛС е 11 818,3 ха (94,8% от общата площ на горския фонд). Преобладават широколистните гори – 99,2%, като само 0,8% са иглолистните. Основният дървесен вид, който дава облика на естествената растителност, е церът.

От особено важно значение за икономиката на общината са дървопроизводителните функции на горите. За нуждите на местното население се добиват и дърва за огрев, строителна дървесина. На територията на горския фонд се осъществяват и редица странични ползвания. От голямо значение за населението в общината са възможностите за паша на добитък в горския фонд, а също така за добив на сено, билки, листников фураж, черничеви листа, горски плодове, гъби и др.

Голямо също е ловностопанското значение на горите. Екологичните условия и добрата фуражна база благоприятстват развитието на ценен дивеч като благороден елен, сърна, дива свиня, елен лопатар, муфлон, фазан и др., което създава добри възможности за развитието на ловен туризъм.

По функционална принадлежност 78,5% са включени в групата „Гори и земи с основно дървопроизводителни и средообразуващи функции“ и 21,5% са защитни и рекреационни гори и земи (противоерозионни, мелиоративни, рекреационни, семепроизводствени насаждения и други).

2.2.7. Развитие на сектор „Индустрия“

Индустрията в община Тервел е с минимално значение за общинската икономика, както по отношение броя на наетите лица, така и според обема на приходите. Тя е структурирана основно от преработващата индустрия.

За изследвания период броят на предприятията е сравнително постоянен. През 2019 г. те са 25 бр. От друга страна броят на заетите лица в тях намалява. През 2019 г. са 330 д., което е намаление с 41% спрямо 2014 г. Най-високи стойности на приходите от дейността (17 724 хил. лв.) и на произведената продукция (16 867 хил. лв.) са отчетени през 2017 г.

Фигура 18. Динамика на сектор „Индустрия“ в периода 2014-2019 г.

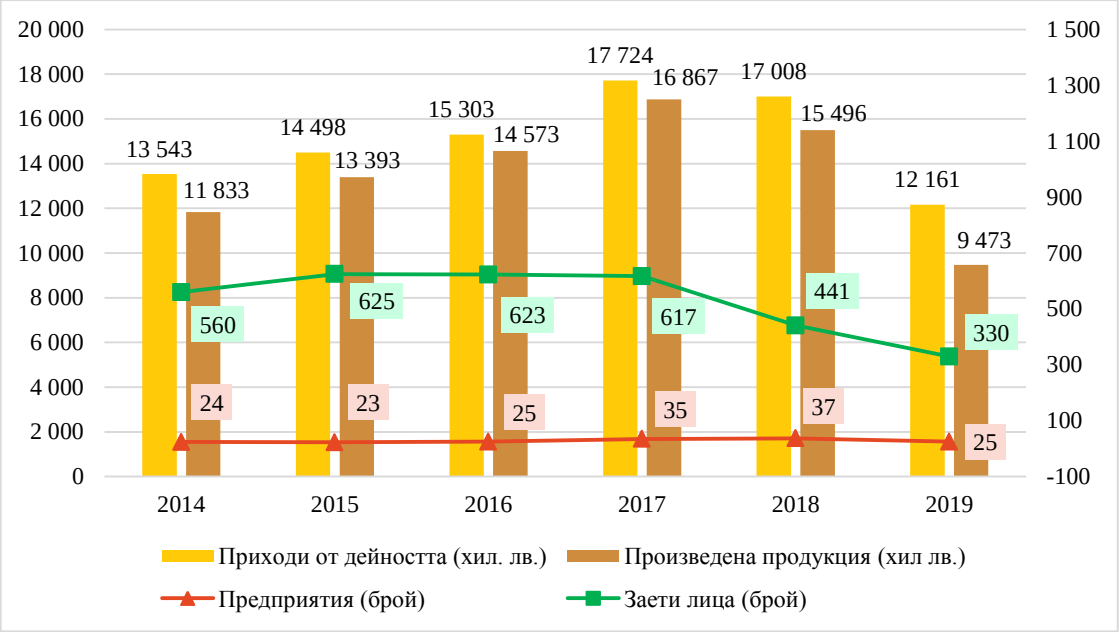

Източник: НСИ, собствени изчисления

Най-много предприятия са концентрирани в преработващата промишленост (80%).

Фигура 19. Дял на предприятията в сектор „Индустрия“ за 2019 г.

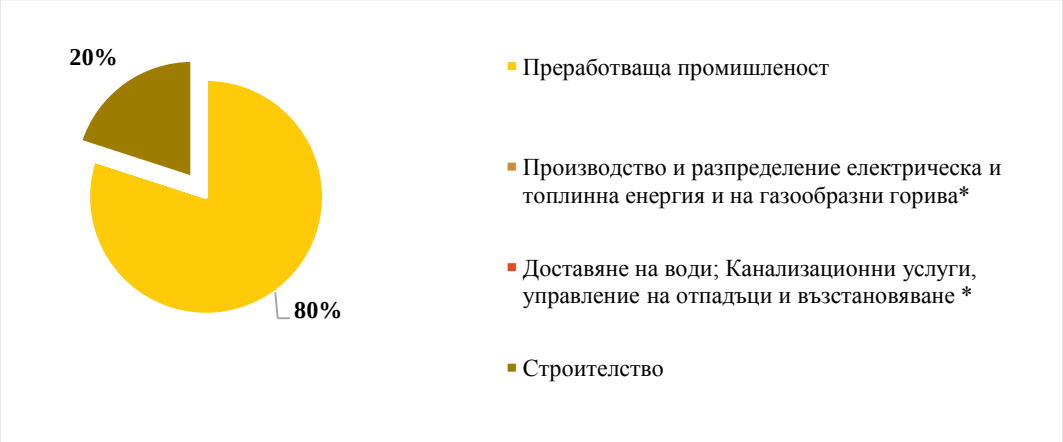

Източник: НСИ, собствени изчисления
**няма данни/ конфиденциални данни*

2.2.8. Развитие на сектор „Услуги“

Секторът на услугите включва отрасли, които имат обслужващ характер. Развитието и инвестициите на някои от тях са чрез бюджетни средства, а на други – с частен капитал.

Произведената продукция и приходите от услугите нарастват с бавни, но постоянни темпове. За периода 2014-2019 г. стойността на произведената продукция се е увеличила с 33,8%, а на приходите от дейността с 5,9%.

Броят на стопанските предприятия е намалял с 10,8%, докато броят на заетите се е увеличил незначително – 2,1%.

Към края на 2019 г. предприятията в сектора на услугите съставляват 53,6% от всички. Произведената продукция е 14,9%. По отношение на генерираните приходи се наблюдава 25,7% в сектора на услугите.

Фигура 20. Динамика на сектор „Услуги“ в периода 2014-2019 г.

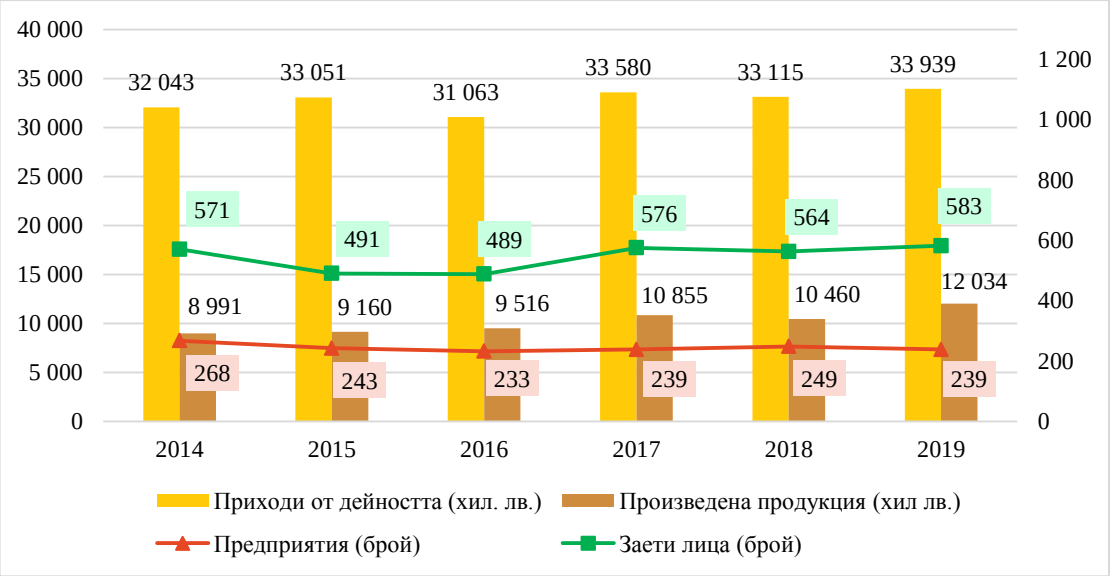

Източник: НСИ, собствени изчисления

Туризъм

Туризмът в община Тервел е слабо развит. По данни от НСИ през разглеждания период 2014-2020 г. няма промяна в броя на местата за настаняване и в легловата база в общината.

Таблица 10. Брой легла, легладенонощия, реализирани нощувки, пренощували лица и приходи от нощувки в местата за настаняване в община Тервел за периода 2014-2020 г.

Година	Места за настаняване	Легла	Легладенонощия	Реализирани нощувки	Пренощували лица	Приходи от нощувки
	Брой					Лева
2014	2	30	10 950	2 992	422	48 870
2015	2	30	10 950	916	385	30 171
2016	2	30	8 849	..	..	..
2017	2	30	10 020	..	..	..
2018	2	30	10 035	..	..	..
2019	2	30	10 065	..	..	..
2020	2	30	7 800	..	..	..

Източник: НСИ
**..конфиденциални данни*

По данни от Националния туристически регистър към 30.04.2021 г. в община Тервел има 5 места за настаняване – 3 къщи за гости и два семейни хотела.

Таблица 11. Места за настаняване в община Тервел

Вид на обекта	Населено място	Категория	Брой легла
Къща за гости	гр. Тервел	2	18
Къща за гости	гр. Тервел	1	20
Семеен хотел	гр. Тервел	2	16
Къща за гости	гр. Тервел	1	8
Семеен хотел	гр. Тервел	3	-

Източник: https://ntr.tourism.government.bg/

По данни от Националния туристически регистър към 30.04.2021 г. на територията на общината функционират 11 заведения за хранене и развлечения. Има следните видове заведения: кафе-сладкарница, заведение за бързо обслужване, ресторант, питейно заведение и бар.

Най-много приходи в общината се генерират от дейност „Селско, горско и рибно стопанство“ -61,5%. При всички останали дейности приходите са под 10%.

„Селско, горско и рибно стопанство“ имат и най-голям принос към произведената продукция в общината – 72,2%. „Преработващата промишленост“ има малък принос – 9,8%.

Най-много предприятия се наблюдават в дейност „Селско, горско и рибно стопанство“ – 37,7%, втората дейност с близък дял е „Търговия, ремонт на автомобили и мотоциклети“ – 36,8%. Всички останали дейности са представени от малък брой предприятия – под 10%.

По-голяма част от заетите лица са в дейност „Селско, горско и рибно стопанство“ – 35,9%. Втората дейност, в която има по-голяма заетост е „Търговия, ремонт на автомобили и мотоциклети“ – 25,6% и 21,9% са заети в „Преработващата промишленост“.

Приносът на всяка дейност към общинската икономика за 2019 г. е представен в следващата обобщаваща таблица.

Таблица 12. Основни икономически показатели на нефинансовите предприятия по икономически дейности (21) в община Тервел за 2019 г.

Икономически дейности (А21)	Предприятия		Произведена продукция[1]		Приходи от дейността		Заети лица[2]	
	Брой	%	хил. лв.	%	хил. лв.	%	Брой	%
ОБЩО:	**446**	**100**	**80 699**	**100**	**131 802**	**100**	**1 432**	**100**
A СЕЛСКО, ГОРСКО И РИБНО СТОПАНСТВО	168	37,7	58 688	72,7	81 086	61,5	514	35,9
B ДОБИВНА ПРОМИШЛЕНОСТ	-		-		-		-	
C ПРЕРАБОТВАЩА ПРОМИШЛЕНОСТ	20	4,5	7 906	9,8	9 675	7,3	314	21,9
D ПРОИЗВОДСТВО И РАЗПРЕДЕЛЕНИЕ НА ЕЛЕКТРИЧЕСКА И ТОПЛИННА ЕНЕРГИЯ И НА ГАЗООБРАЗНИ ГОРИВА	..		1 242	1,5	2 145	1,6	3	0,2
E ДОСТАВЯНЕ НА ВОДИ; КАНАЛИЗАЦИОННИ УСЛУГИ, УПРАВЛЕНИЕ НА ОТПАДЪЦИ И ВЪЗСТАНОВЯВАНЕ	-		-		-		-	
F СТРОИТЕЛСТВО	5	1,1	325	0,4	341	0,3	13	0,9
G ТЪРГОВИЯ; РЕМОНТ НА АВТОМОБИЛИ И МОТОЦИКЛЕТИ	164	36,8	4 623	5,7	26 382	20,0	367	25,6
H ТРАНСПОРТ, СКЛАДИРАНЕ И ПОЩИ	14	3,1	4 173	5,2	4 224	3,2	56	3,9
I ХОТЕЛИЕРСТВО И РЕСТОРАНТЬОРСТВО	26	5,8	647	0,8	1 200	0,9	59	4,1
J СЪЗДАВАНЕ И РАЗПРОСТРАНЕНИЕ НА ИНФОРМАЦИЯ И ТВОРЧЕСКИ ПРОДУКТИ; ДАЛЕКОСЪОБЩЕНИЯ	..		..		..		..	
L ОПЕРАЦИИ С НЕДВИЖИМИ ИМОТИ	..		465	0,6	..		4	0,3
M ПРОФЕСИОНАЛНИ ДЕЙНОСТИ И НАУЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ	6	1,3	229	0,3	..		11	0,8
N АДМИНИСТРАТИВНИ И СПОМАГАТЕЛНИ ДЕЙНОСТИ	..		921	1,1	921	0,7	31	2,2
P ОБРАЗОВАНИЕ	..		..		..		..	
Q ХУМАННО ЗДРАВЕОПАЗВАНЕ И СОЦИАЛНА РАБОТА	14	3,1	809	1,0	1 019	0,8	38	2,7
R КУЛТУРА, СПОРТ И РАЗВЛЕЧЕНИЯ	..		..		..		..	
S ДРУГИ ДЕЙНОСТИ	15	3,4	167	0,2	193	0,1	17	1,2

Източник: по данни на НСИ

1 Показателят е изчислен по методология на Структурна бизнес статистика; 2 Данните са изчислени в еквивалент на пълна заетост;

Забележка: „..“ – конфиденциални данни; „-“ – няма случай

2.3. РАЗВИТИЕ НА СОЦИАЛНАТА СФЕРА И ЧОВЕШКИТЕ РЕСУРСИ

2.3.1. Демографска характеристика и тенденции

Общо население при преброяванията

Динамиката на населението в община Тервел показва, че броят на населението е бил най-висок през 1956 г. (30214 д.), но от тогава до сега намалява почти двойно, достигайки до 16 178 души през 2011 г. Тенденцията за намаляване е дори по-осезаема, когато сравним броя на живущите в селата през 1956 г. и 2011 г. В средата на миналия век в селата, прилежащи към територията на общината, са живели 25 532 д. или 84,5% от населението на община Тервел. Наблюдава се изразителен спад в населението на селата, докато в общинския център населението се увеличава до 1992 г. Населението в селата е спаднало с 60,4% до 2011 г. Този процес води до поетапно обезлюдяване на селата в общината.

Фигура 21. Население на община Тервел според преброяванията (1934-2011 г.)

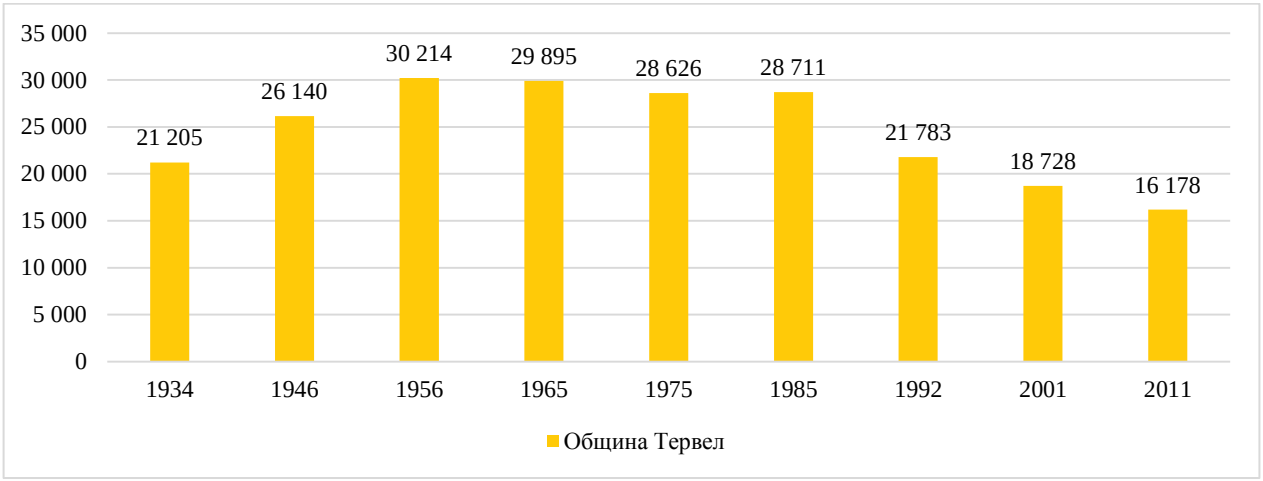

Източник: НСИ
Забележка: Броят на населението в общината, населените места и селищните образувания е в съответствие с административно-териториалното деление на страната към 01.02.2011 година.

Годишно население към 31.12. на съответната година

Според годишната демографската статистика на НСИ, населението на община Тервел продължава да намалява и след 2011 г. За периода от 2011 г. до 31.12.2020 г. е намаляло с 6,2% (990 д.). А само за част от периода на действие на ОПР Тервел (2014-2020), населението е намаляло с 672 души (4,3%).

Фигура 22. Население на община Тервел по местоживеене за периода 2011-2020 г.

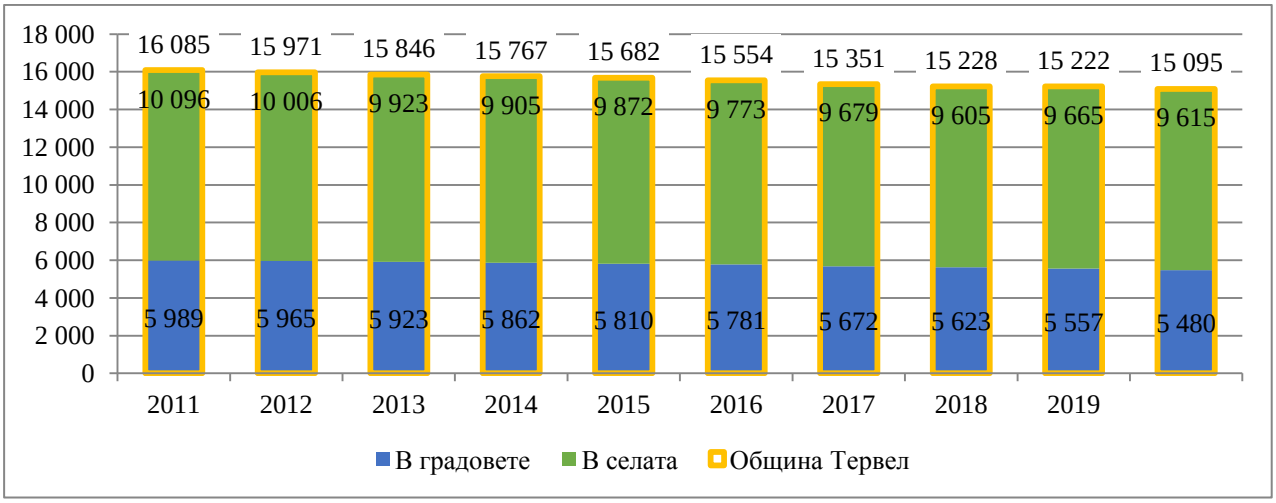

Източник: НСИ

За периода 2015-2020 г. в село Зърнево е регистрирано увеличение на населението с 81 души, в селата: Бонево – с 15 д., Гуслар – 14 д., Безмер – 11 д., Градница и Каблешково по 6 д., Главанци и Полковник Савово по 3 д. и в с. Оногур – 1 човек. Село Брестница е станало безлюдно през 2019 г. Най-много е намаляло населението в гр. Тервел – 330 д., а от селата с. Орляк е загубило 88 д.

Фигура 23. Изменение на населението в населените места на община Тервел, 2020 спрямо 2015 г.

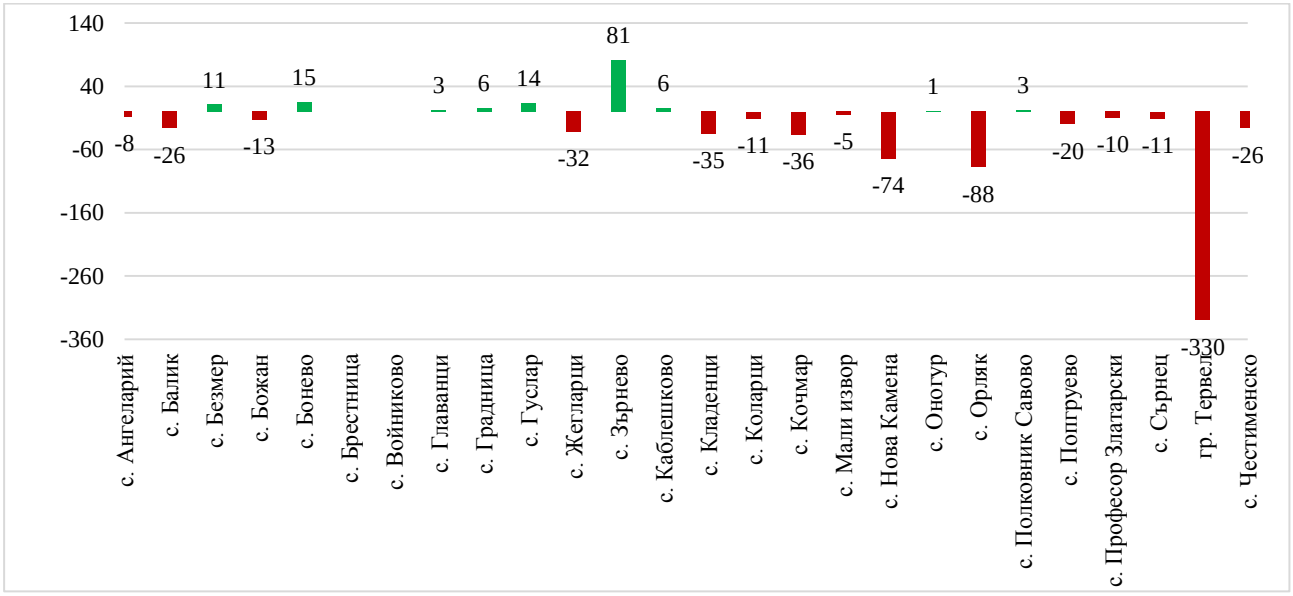

Източник: НСИ

Раждаемост, смъртност и естествен прираст

През разглеждания период 2011-2020 г. коефициентът на раждаемост в община Тервел постепенно намалява. През по-голяма част от разглеждания период раждаемостта в общината е с по-добри показатели от тези на областно и национално нива (до 2020 г.). През 2011 г. са родени 192 деца, докато техният брой през 2020 г. е почти наполовина - 98, или намаление с 94 деца.

Фигура 24. Раждаемост на 1000 души от населението в община Тервел, област Добрич и България (2011-2020 г.)

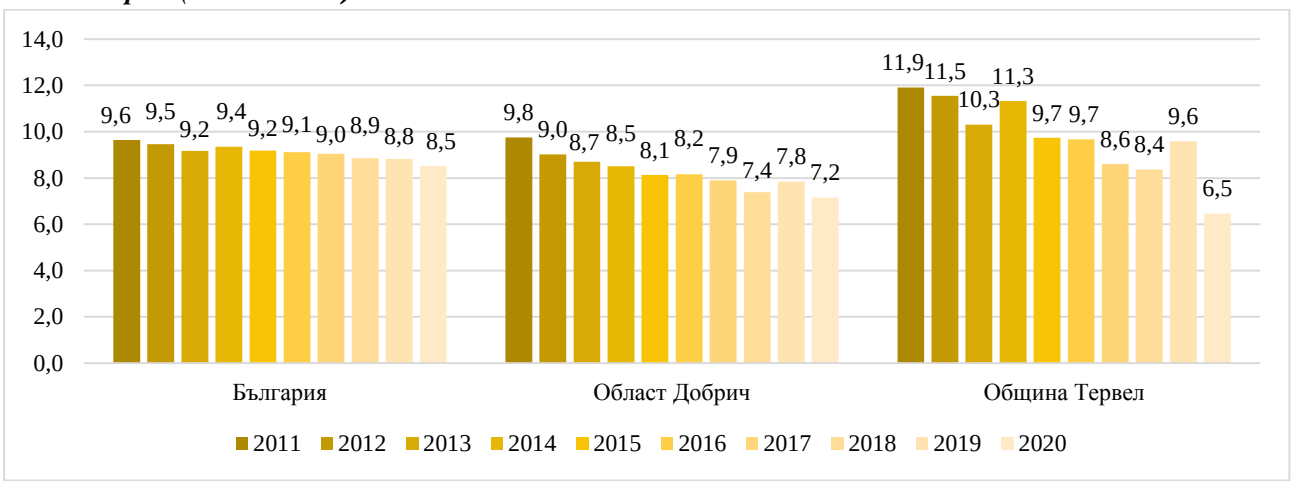

Източник: НСИ

Коефициентът на смъртност в община Тервел е сравнително близък до този на областно и национално нива. Въпреки че от наличните данни не може да бъде отчетена тенденция, населението на общината намалява с близки темпове спрямо областта и страната.

Фигура 25. Смъртност на 1000 души от населението в община Тервел, област Добрич и България (2011-2020 г.)

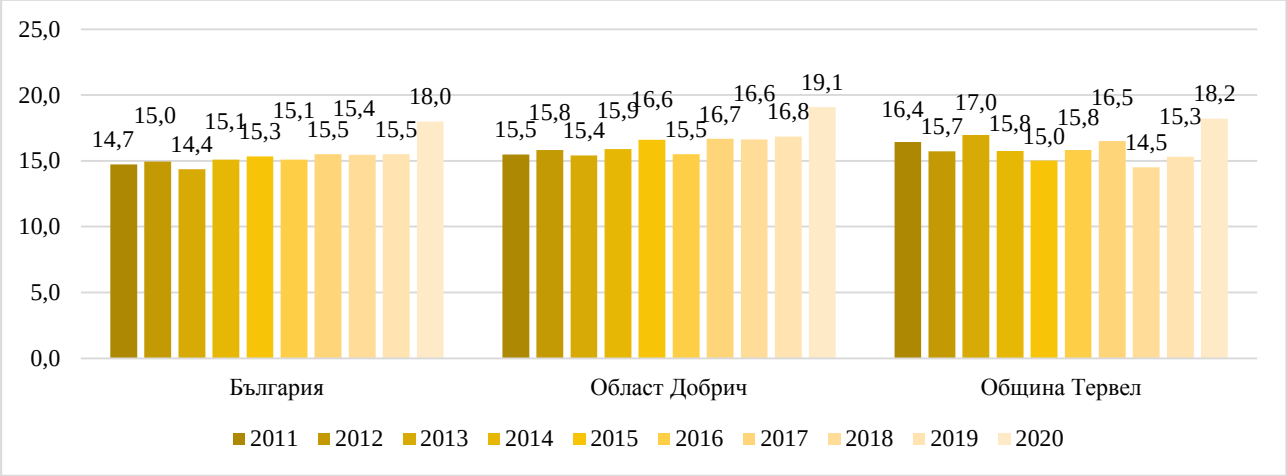

Източник: НСИ

Разликата между живородените деца и умрелите лица за една година на 1000 души от средногодишното население представлява **естествения прираст на населението**. При положителни стойности се приема, че са налице благоприятни демографски тенденции. От 2011 година до последната наблюдавана година стойността на показателя бележи пикове и спадове, но с изразена тенденция за нарастване на отрицателния естествен прираст.

Сравнявайки динамиката на естествения прираст на различните административни нива, се отчитат по-ниски стойности на показателя за община Тервел спрямо област Добрич и България.

Отрицателният естествения прираст е повлиян и от висока смъртност, и от ниска раждаемост.

Фигура 26. Естествен прираст на 1000 души от населението община Тервел, област Добрич и България (2011-2020 г.)

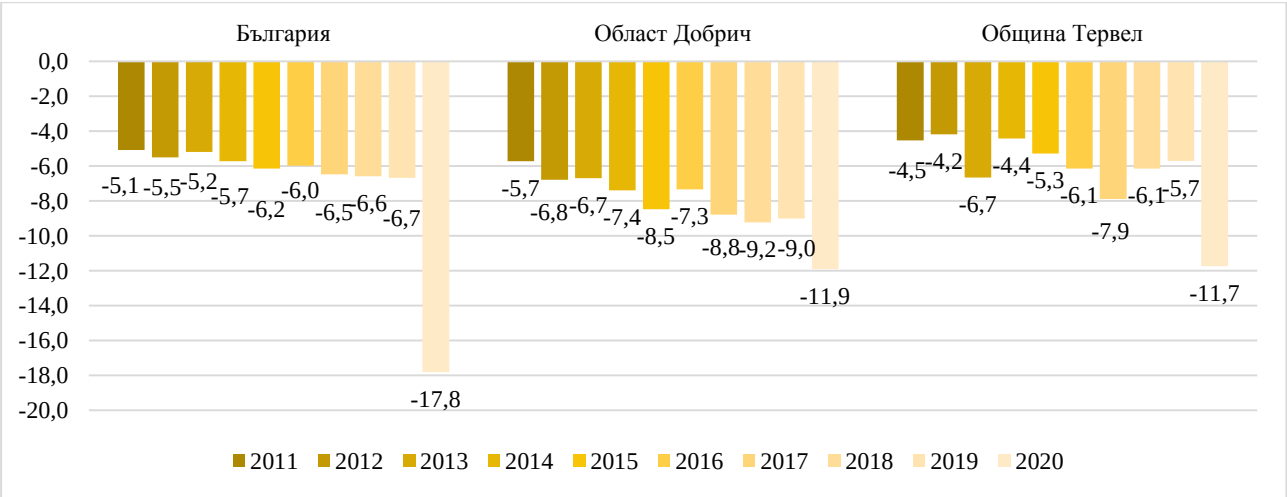

Източник: НСИ

Заселени, изселени и механичен прираст

За разглеждания период **заселените** в общината са средно 284 д./год. Няма ясно изразена тенденция на преселилите се в общината. Стойностите за разглеждания период са близки до

тези в областта и страната. През 2015 г. и 2019 г. в общината се отчита ръст на заселилите се, в сравнение с областта и страната. През 2019 г. в община Тервел са се заселили 475 д.

Фигура 27. Заселени на 1000 души от населението в община Тервел, област Добрич и България (2011-2020 г.)

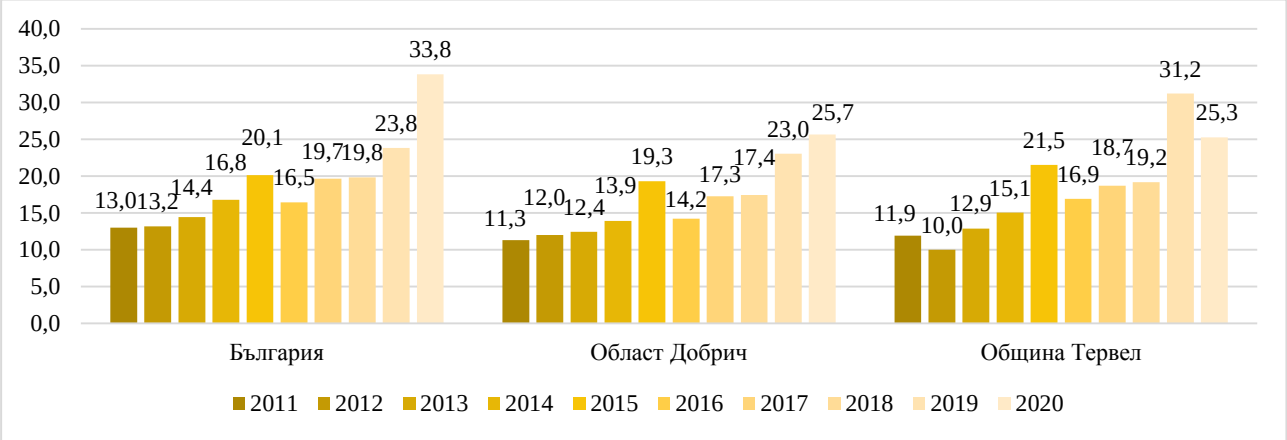

Източник: НСИ

В същото време изселените за същият период (2011-2020 г.) са средно 294 д./год. Данните показват, че след 2015 г., 2017 г. и 2019 г. има рязко увеличаване на напусналите общината. За разглеждания период 2011-2020 г. броят на изселените е най-голям през 2019 г. – 394 д. Коефициентът на изселените е с близки стойности до този на национално и областно ниво.

Фигура 28. Изселени на 1000 души от населението в община Тервел, област Добрич и България (2011-2020 г.)

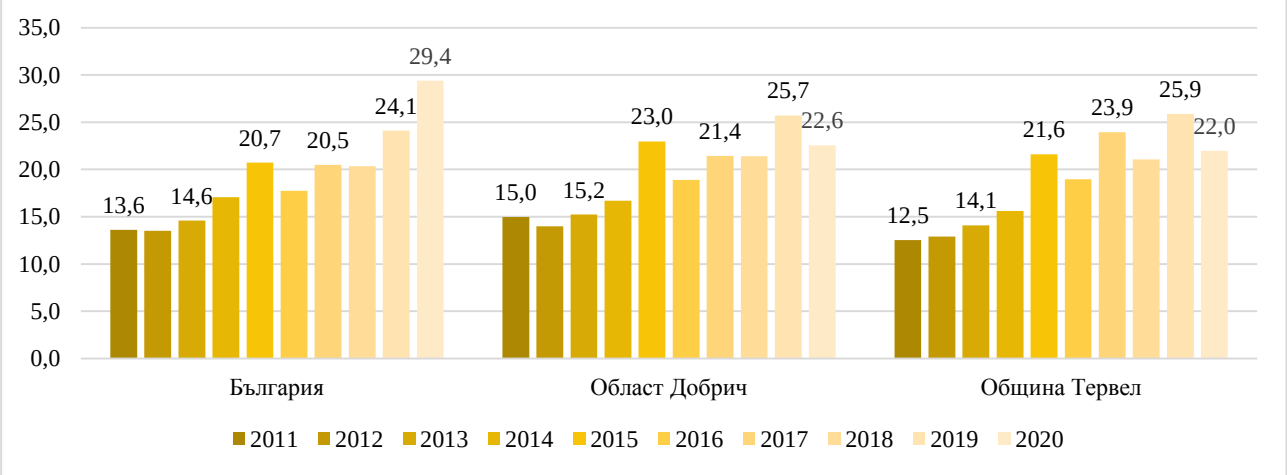

Източник: НСИ

Механичният прираст е разликата между заселените и изселените лица от средногодишното население. Положителните стойности на индикатора се считат за благоприятна демографска тенденция.

През разглеждания период 2011-2020 г. механичният прираст в община Тервел е с променливи стойности. В периода от 2011 г. до 2018 г. механичният прираст е отрицателен. През 2019 г. и 2020 г. той е положителен. През 2019 г. се отчита най-висока стойност – 81 д.

Полова структура на населението

По отношение на половата структура на населението не се наблюдават съществени изменения в общината. Делът на мъжете се е увеличил незначително за изследвания период – с 0,1%.

Фигура 29. Брой на населението по пол в община Тервел за периода 2011-2020 г. (%)

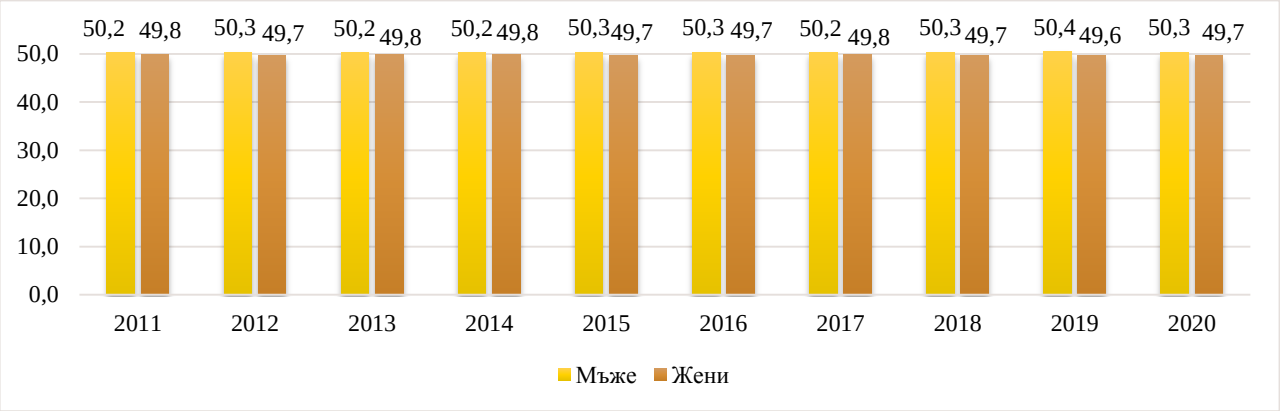

Източник: НСИ

Възрастова структура на населението

В последните години се забелязва поетапно застаряване на населението на територията на страната. Намаляването на населението при различните възрастови групи на територията на община Тервел варира между 2 и 20% за разглеждания период. Най-осезаемо е в групите между 20-24 г. (18,5%) и 0-4 г. (16,4%). Необходимо е да се предоставят възможности за реализация на младото поколение, за да може броят му на територията на общината да се стабилизира.

Фигура 30. Възрастова структура на населението в община Тервел за периода 2016-2020 г. (брой)

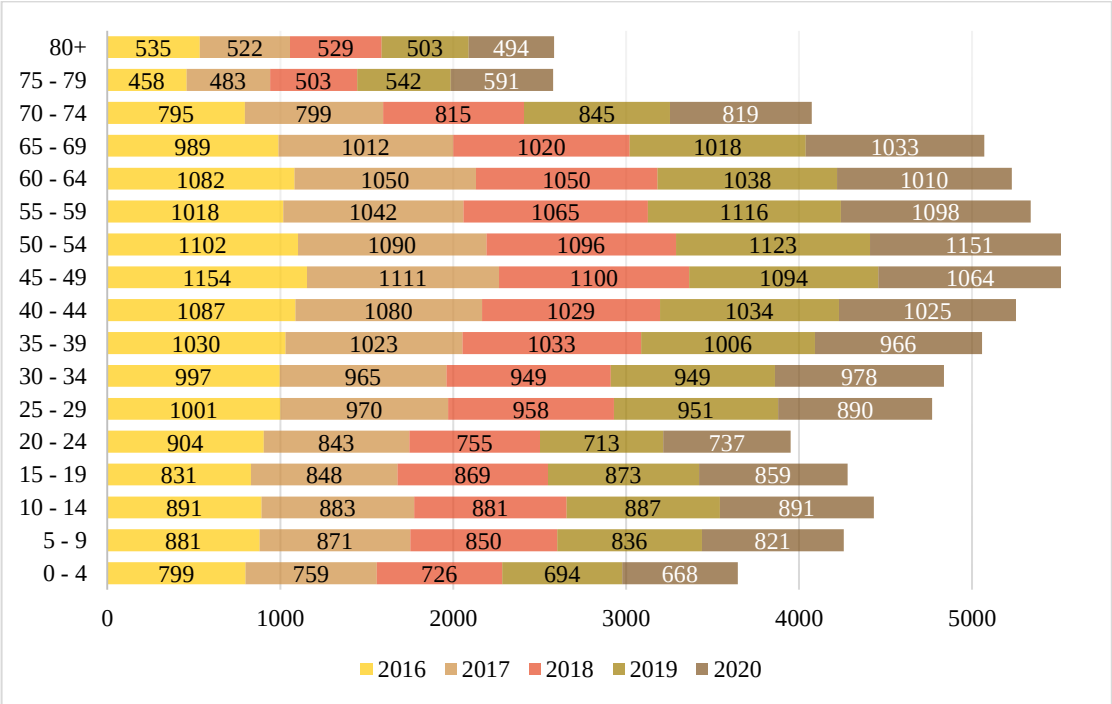

Източник: НСИ

В община Тервел към 31.12.2020 г. най-много жители има на възраст между 50-54 години (1 151 д.) и между 55-59 г. (1 098 д.). Най-малък е делът на хората над 80 г. (494 д.) и между 75-79 г. (591 д.).

Фигура 31. Население към 31.12.2020 г. по възрастови групи и пол в община Тервел (брой)

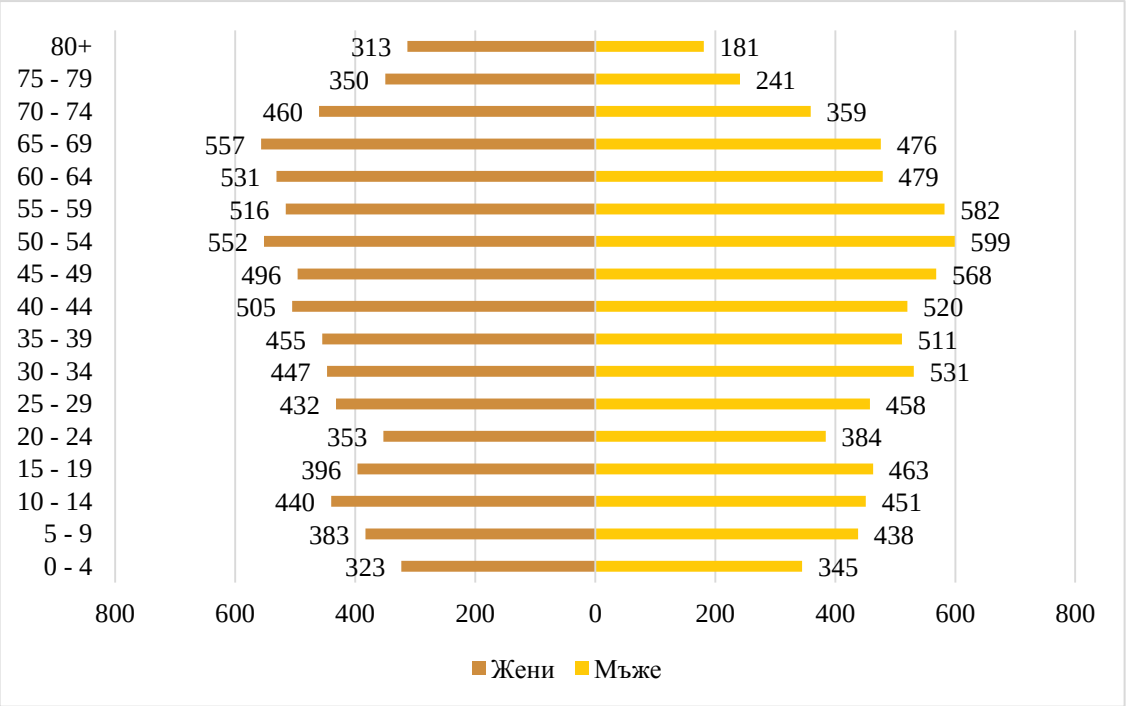

Източник: НСИ

Етническа структура на населението

Към настоящия момент е трудно да се изследва точно каква е етническата структура на населението, защото националното преброяване предстои, а данните от предходното, направено през 2011 г., със сигурност имат нужда от ревизия, което следва да бъде и предмет на бъдеща актуализация на ПИРО, когато данните са налични.

Според преброяването на населението през 2011 г., в етническия състав на населението на общината българският етнос е 44,2% от населението, турският – 40,3%, ромският (циганският) - 13,5%, други етноси – под 2%.

Образователна структура на населението

Този показател също се проследява при извършването на националното преброяване, затова данните са от предходния общински план за развитие.

Образователната структура на населението на 7 и повече навършени години на община Тервел следва тенденциите, които са и на областно ниво за увеличаване на броя и дела на населението с висше и средно образование (спрямо преброяването през 2001 г.).

Според последните данни 37,9% от населението на общината е с основно образование. Хората със средно образование са 26,5%, докато 17,8% са завършили само начално образование. Малък е делът на хората с висше образование – 6,5%, което е доста под средното за областта.

Населението, което е незавършило начално образование е 4,3%, а никога не са посещавали училище – 3,6% от гражданите, което е по-високо от средното за областта и страната.

2.3.2. Образователна характеристика

Детски градини

В община Тервел за учебната 2020/21 година функционират девет детски градини. Три от тях се намират в гр. Тервел, по една има в следните села: Безмер, Зърнево, Орляк, Жегларци, Божан и Честименско.

Таблица 13. Детски градини в община Тервел за учебната 2020/21 г.

Детска градина	Вид	Населено място
ДГ № 1 „Детелина“	Общинска	гр. Тервел
ДГ № 2 „Здравец“	Общинска	гр. Тервел
ДГ „Детски свят“	Общинска	с. Безмер
ДГ „Детски рай“	Общинска	с. Зърнево
ДГ „Слънчице“	Общинска	с. Орляк
ДГ „Детелина“	Общинска	с. Жегларци
ДГ № 3 „Първи юни“ *с филиал в с. Попгруево*	Общинска	гр. Тервел
Детска градина *с филиали в с. Коларци, с. Балик и с. Ангеларий*	Общинска	с. Божан
Детска градина *с филиали в с. Нова Камена и с. Каблешково*	Общинска	с. Честименско

Източник: РУО – Добрич

През годините се забелязва тенденция за намаляване на броя на записаните деца в детските градини. През учебната 2020/21 г. децата в детските градини са 454 бр., което е с 27,9% по-малко от учебната 2014/15 г. (630 бр.).

Броят на местата в детските заведения също намалява през разглеждания период, но местата са напълно достатъчно да обхване всички нуждаещи се. Това се проследява от показателя „места на 100“, който през целия период е над 100.

Педагогическият персонал плавно намалява, като през последната учебна година 2020/21 е 54 души.

Таблица 14. Детски градини, деца, персонал, места и групи в община Тервел (уч. години 2014-2021 г.)

Показател	2014/15	2015/16	2016/17	2017/18	2018/19	2019/20	2020/21
Детски градини – общо	16	16	9	8	7	7	9
Деца (общо)	630	555	531	484	466	475	454
в т.ч. момичета	*312*	*267*	*260*	*221*	*213*	*222*	*236*
Места (общо)	856	855	841	754	766	746	717
на 100 деца	*136*	*154*	*158*	*156*	*164*	*157*	*158*
Педагогически персонал (общо)	68	68	64	54	58	56	54
в т.ч. детски учители	*62*	*62*	*58*	*51*	*54*	*51*	*51*
Групи в детските градини	35	35	34	25	26	26	26

Източник: НСИ

Училища

През учебната 2020/21 година на територията на общината функционират общо 8 училища. От тях едно начално училище, три – основни училища, две – обединени училища и едно средно училище. В община Тервел се намира Професионална гимназия по техника и облекло

„Дочо Михайлов“, която е единствената с държавно финансиране. В общинския център има едно средно училище и професионалната гимназия.

Обучаемите са около 931 деца от I до XII клас на територията на общината през учебната 2020/21 година.

Таблица 15. Училища в община Тервел за учебната 2019/2020 г.

Училище	Вид	Населено място	Финансиране
НУ „Христо Ботев“	Училище, начално	с. Каблешково	общинско
ОУ „Отец Паисий“	Училище, основно	с. Нова Камена	общинско
ОУ „Паисий Хилендарски“	Училище, основно	с. Безмер	общинско
ОУ „Христо Ботев“	Училище, основно	с. Зърнево	общинско
ОбУ „Петър Берон“	Училище, основно	с. Коларци	общинско
ОбУ „Васил Друмев“	Училище, средно	с. Орляк	общинско
СУ „Йордан Йовков“	Училище, средно	гр. Тервел	общинско
ПГТО „Дочо Михайлов“	Професионална гимназия	гр. Тервел	държавно

Източник: МОН – регистър на училищата

Поради промените в националната образователна система със Закона за предучилищното и училищното образование, обн., ДВ. бр.79 от 13 октомври 2015 г., драстично се променя системата, което влияе и на динамичния ред на показателите за учениците от V до XIII клас. Това прави данните преди учебната 2017/18 г. несъпоставими с тези в следващите години.

Въпреки това, могат да се направят няколко извода за училищата в община Тервел, както следва:

- Първо, броят на учителите намалява през разглеждания период - от 120 на 103;
- Второ, броят на децата, обучаващи се в системата, намалява с още по-висок темп – от 1 513 до 931;
- Трето, броят на паралелките аналогично намалява.

Таблица 16. Паралелки, учители и учащи в община Тервел по класове

Показател\ Уч. година	2014/15	2015/16	2016/17	2017/18	2018/19	2019/20	2020/21
I - IV клас							
Паралелки	36	33	30	28	28	30	29
Учители	53	51	36	50	47	47	-
Учащи	694	604	546	533	519	479	461
V - VIII*							
Паралелки	31	31	30	22	21	23	23
Учители	57	48	45	53	40	46	-
Учащи	707	640	545	407	392	371	347
IX - XIII*							
Паралелки	5	4	4	5	5	5	5
Учители	10	17	7	9	14	10	-
Учащи	112	108	107	126	128	121	123

Източник: НСИ

** Данните след 2017/18 не са съпоставими с предходните периоди.*

Проблем пред повишаване на образователния ценз на населението е и броят на напусналите училище. Официалните данни показват, че в община Тервел всяка година децата, които по

една или друга причина са отпаднали от образователната система (между I-ви и VIII-ми клас), са средно 73 души, като в годините има пикове и спадове.

Фигура 32. Брой на напусналите ученици от I-ви до VIII-ми клас по учебни години в община Тервел

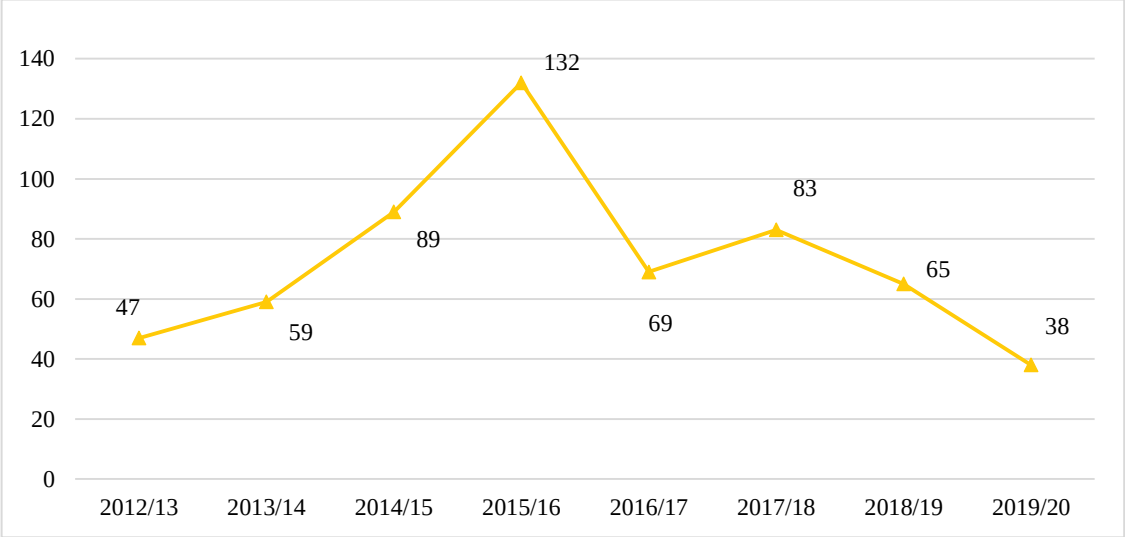

Източник: НСИ

**След учебната 2017-18 г. е до седми клас*

2.3.3. Здравеопазване

Детски ясли

На територията на общината функционира една детска ясла, в която за 2019 г. има 64 места, които са на 50% заети. За разглеждания период 2014-2019 г. броят на децата, записани в яслите, не е постоянен и той варира през различните години. Обхватът на децата в детските ясли отново варира, като през 2019 г. той е 5,8%.

Таблица 17. Детски ясли, места и деца в тях и обхват на детските ясли в община Тервел за периода 2014-2019 г.

Показател	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Детски ясли - общо	1	1	1	1	1	1
Места в детски ясли	64	64	64	64	64	64
Деца - общо	32	30	21	22	28	23
Момчета	*17*	*14*	*11*	*12*	*13*	*9*
Момичета	*15*	*16*	*10*	*10*	*15*	*14*
Обхват на децата в детските ясли*	6,3	6,2	4,4	5,1	6,8	5,8

Източник: по данни на НСИ

** Показателят се изчислява като отношение на децата, посещаващи самостоятелни детски ясли и яслени групи към ДГ, на 100 деца от населението на възраст до 3 години.*

Болнична и извънболнична помощ

По данни на НСИ към 31.12.2019 г. на територията на община Тервел има 2 лечебни и здравни заведение.

Към 2019 г. лекарите на територията на община Тервел са 13, медицинските специалисти по здравни грижи 22, а лекарите по дентална медицина 3 бр.

Таблица 18. Индикатори в сферата на здравеопазването

Индикатори в сферата на здравеопазването	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Лечебни и здравни заведения	2	2	2	2	2	2
Медицински кадри към 31.12.						
Лекари	14	14	12	14	15	13
в т.ч. общопрактикуващи						7
Лекари по дентална медицина	3	3	3	3	3	3
Медицински специалисти по здравни грижи	24	23	23	22	21	22

Източник: НСИ

По данни на РЗИ-Добрич на територията на община Тервел има регистрирани следните лечебни заведения за извънболнична помощ и хосписи, актуални към 29.04.2021 г.:

- 8 заведения за извънболнична първична медицинска помощ, като 4 от тях са в гр. Тервел и по едно в селата: Орляк, Зърнево, Божан и Нова Камена.
- 4 практики по дентална медицина, като 3 от тях са в гр. Тервел и 1 в село Зърнево.
- 1 практика за специализирана извънболнична медицинска помощ по хирургия.
- 1 медицински център в гр. Тервел, в който действат: ВБ; ДБ; АГ; Образна диагностика; Кл. Лаборатория; ФРМ; Ендокринология; Кардиология; Неврология; Хирургия; Пневмология и фтизиатрия; УНГ; Психиатрия.

По данни на НЗОК на територията на община Тервел има 10 общопрактикуващи лекари, които имат сключени договори с НЗОК.

2.3.4. Социални услуги

Социалните услуги, които се предоставят в общината, обхващат всички уязвими общности, от всички възрастови групи на нейната територия. Включват се не само социални услуги и мерки, но и интегрирани политики, съществуващи ресурси на секторите образование, здравеопазване и възможности за включване на пазара на труда.

В община Тервел са изградени и функционират:

- Дом за стари хора;
- Центрове за социални услуги;
- Клуб на пенсионерите;
- Домашен социален патронаж.

Дом за стари хора „Радост“ – намира се в село Полковник Савово. Капацитетът на дома е 25 души, който към 31.03.2021 г. е на 100% запълнен. Социалното заведение разполага с трапезария, медицински кабинет, перално помещение, двор с площ от 7 декара. Изградена е рампа към сградата за достъп на хора с увреждания. Основните дейности в Дом за възрастни хора с. Полковник Савово са съобразени с изпълнение на стандартите и критериите за предоставяне на социални услуги (регламентирани в Правилника за прилагане на Закона за социално подпомагане) и са насочени към подпомагане и разширяване на възможностите настанените лица да водят самостоятелен начин на живот. Целта е задоволяване на ежедневните потребности на възрастните, създаване на условия за социални контакти и възможности възрастните хора да се чувстват неразделна част от обществото.

Центрове за социални услуги – в общината има три действащи центъра, които се намират в селата: Коларци, Нова Камена и Зърнево. В тях се приготвя храна за възрастни, деца и

ученици за няколко съседни села. Центровете допринасят за постигане на по-добри условия за възрастните и за учениците по селата, осигуряват и постоянни работни места.

В общината се предлага и **Домашен социален патронаж (ДСП).** Социалната услуга в общността осигурява ежедневно, в рамките на работната седмица топла храна за потребителите включваща супа, основно ястие и десерт. Капацитетът й е 150 лица. Обслужват се възрастни хора в пенсионна възраст и хора с увреждания в общинския център и селата Честименско, Каблешково, Кочмар, Безмер, Жегларци, Нова Камена и Кладенци.

На територията на община Тервел функционират и 4 бр. **Клуб на пенсионерите**, които се намират в селата: Нова Камена, Кочмар, Коларци и Безмер.

Проблем на социалните услуги, които са финансирани чрез оперативните програми, е, че те са неустойчиви и силно зависят от програмните цикли, както и от възможностите на съответните приоритетни оси/мерки. Това поставя в риск продължаващото им изпълнение, след приключване на проекта, защото се натоварва допълнително общинския бюджет.

В момента се изгражда нов център за социални услуги в с. Безмер, който ще работи по същия начин – за училище, детска градина и възрастни хора в с. Безмер и околните села.

Всички центрове за социални услуги, с изключение на този в с. Зърнево са изградени и оборудвани чрез проекти по ПРСР, чрез стратегията за местно развитие на МИГ Тервел-Крушари.

Таблица 19. Предоставяни социални услуги и капацитета им в община Тервел, към март 2021 г.

Вид на обекта	Капацитет (бр. места)	Брой настанени/ ползващи я лица
1. Специализирани институции		
1.1. Дом за стари хора	25	25
2. Социални услуги от резидентен тип		
2.1. Патронажна грижа за противоепидемични мерки		80
2.2. Асистентска подкрепа		39
3. Други социални услуги		
3.1. Домашен социален патронаж Тервел		210
3.2. Центрове за социални услуги (общинско финансиране) – с. Коларци, с. Нова Камена и с. Зърнево		100

Източник: Община Тервел

**Забележка:* центровете за социални услуги в селата Коларци, Нова Камена и Зърнево приготвят храна по три направления: домашен социален патронаж, училища, детски градини в района на всеки център, т.е. за групи села.*

През периода 2015-2020 г. се наблюдава увеличаване на броя на регистрираните лица с увреждане, както се отчита и повишаване на броя на подпомогнатите лица.

Фигура 33. Подпомагани лица в община Тервел за периода 2014-2020 г.

Година	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
По чл. 9 от ППЗСП	324	262	189	163	146	123	118
По чл. 9 и Наредба РД07-5	975	925	897	743	909	1 103	1 268

Източник: община Тервел

Таблица 20. Регистрирани лица с увреждания в община Тервел за периода 2015-2020 г.

Година	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Регистрирани лица с увреждания	691	684	679	693	968	1 017

Източник: община Тервел

2.3.5. Трудов пазар и безработица

Негативните демографски процеси оказват пряко влияние върху трудовия пазар в община Тервел, защото намалява броя на хората в трудоспособна възраст. През 2020 г. те са 9 167 души, с което се регистрира спад от 443 човека (или 4,6%) спрямо 2014 г.

Тревожна е и **тенденцията за намаляване броя на населението в под трудоспособна възраст**, което се очаква да се включи в местната икономика в близко бъдеще. За периода 2014-2020 г. то е намаляло с 9,8% (или с 276 д.). Ако тези негативни процеси се задълбочат, има опасност местното население да не може да осигурява необходимите кадри за общинската икономика.

Фигура 34. Население в под, над и в трудоспособна възраст в община Тервел за периода 2014-2020 г.

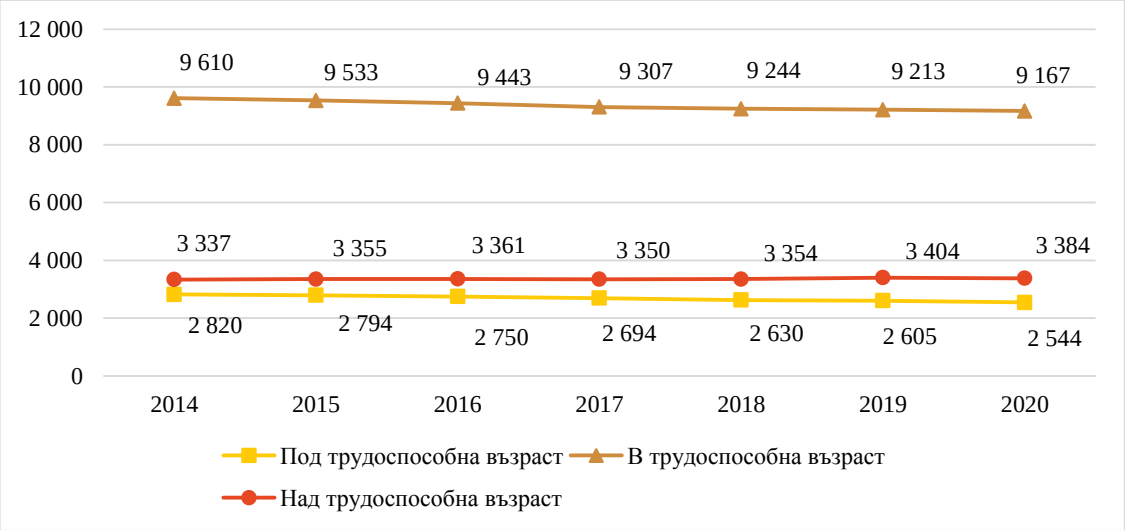

Източник: НСИ

Икономическа активност

Икономически активните лица са съвкупност от заетите на 15 и повече години и регистрираните в бюрата по труда.

Общият брой на заетите лица за 2019 г. е 1 432 д., като се наблюдава тенденция за намаляване на броя им в местната икономика през последните две години. От тях 41% (538 д.) са заети в сектора на услугите, 36% (514 д.) – в аграрния сектор, и 23% (573 д.) – в индустриалния сектор.

Фигура 35. Заети лица по сектори на икономиката за 2019 г. в община Тервел

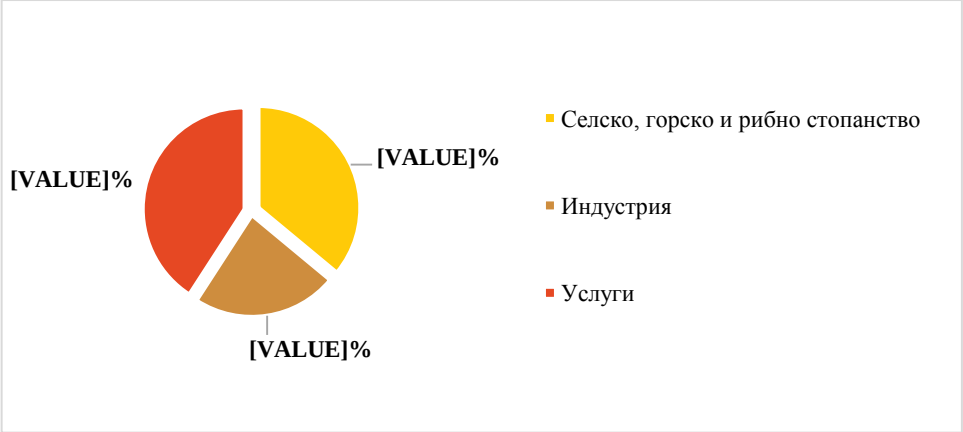

Източник: НСИ

Безработица

В периода 2014-2019 г. коефициентът на безработица за общината намалява значително, но все още е много над средните стойности за страната и областта. През 2020 г. отново се наблюдава покачване, което е провокирано от настъпилата пандемия. Средно месечният брой регистрирани лица през 2020 г. е 920 д., а коефициентът на безработица – 15,8%.

Пазарът на труда в община Тервел се характеризира с висока безработица при голям брой безработни без квалификация. Средно годишното равнище на безработица в общината за 2019 г. (12,7%) е три пъти по-висок от това за страната – 4,2%. Тази тенденция се наблюдава и за минали периоди.

Фигура 36. Коефициент на безработица при населението в трудоспособна възраст в община Тервел и по административни нива за периода 2014-2019 г. (%)

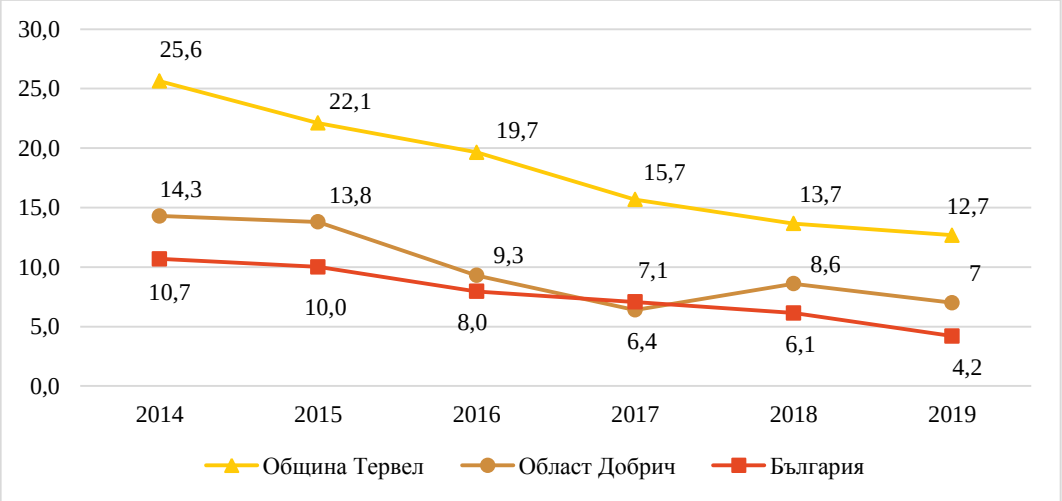

Източник: НСИ, ДБТ гр. Тервел

** Забележка: показателят се определя като дял на регистрираните безработни лица в бюрата по труда към икономически активното население 15-64 г., установено при Преброяване 2011 г.*

На територията на община Тервел през периода действат различни програми, които да осигурят увеличаване на заетостта. Програмите и броят на обхванатите лица в тях са описани в следващата таблица.

През 2020 г. в общината са включени 160 безработни лица в квалификационни и преквалификационни курсове.

Таблица 21. Разкрити работни места и сключени договори по програми за периода 2014-2020 г.

Година	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Разкрити работни места (брой)	435	381	481	448	409	485	547
Брой сключени договори с работодатели по мерки от ЗНЗ	8	11	8	10	9	9	28
Брой сключени договори с работодатели по Национални програми	5	9	11	12	12	13	14
Брой сключени договори с работодатели по Регионални програми	1	1	1	1	1	1	1
Брой сключени договори с работодатели по ОП „РЧР“ (бр.)	17	18	18	25	10	17	17

Година	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Брой безработни лица, включени в заетост по мерките за насърчаване на заетостта, включително и по ОП „РЧР“ (бр.)	242	229	131	130	121	99	143
Брой включени безработни лица в квалификационни и преквалификационни курсове, включително и по ОП „РЧР“ (бр.)	18	119	52	62	61	82	160

Източник: ДБТ - Тервел

На територията на община Тервел са реализирани следните национални програми:

- „Помощ за пенсиониране“ 2014 г. – 2020 г.;
- НП „ЗОХТУ“ 2014 г. – 2020 г.;
- Програма за обучение на продължително безработни лица 2014 г. – 2020 г.;
- „Старт на кариерата“ 2014 г. и 2017 г.;
- „Възобновяване и опазване на българската гора“ 2014 г. и 2015 г.;
- НП „АХУ - личен асистент“ 2014 г. – 2020 г.;
- НП „ПГДС“ - 2020 г.;
- Проект „Уча и успявам в България“ - 2015 г.;
- Проект „Трудова активност“ - 2019г.;
- Проект „Обучение за заетост“ - 2018 г.;
- Проект „Развитие на работната сила“ - 2020 г.

2.3.6. Производителност на труда

Производителността на труда е един от компонентите на конкурентоспособността, който може да се определи чрез съотношението между произведената продукция и броя на заетите в съответния сектор.

Данните за общината показват, че като цяло производителността на труда в местната икономика се увеличава постепенно за разглеждания период 2014-2019 г. Един зает средно произвежда продукция за 56 хил. лв., което е с 11 хил. лв. повече от 2014 г. Производителността в първичния сектор е по-висока от общата за община Тервел, което показва потенциал на общината за развитие на аграрния сектор. Секторите „Индустрия“ и „Услуги“ отчитат близки стойности. И двата сектора бележат малък ръст.

Фигура 37. Произведена продукция на 1 зает по икономически сектори и общо за общината в периода 2014-2019 г. (в хил. лв.)

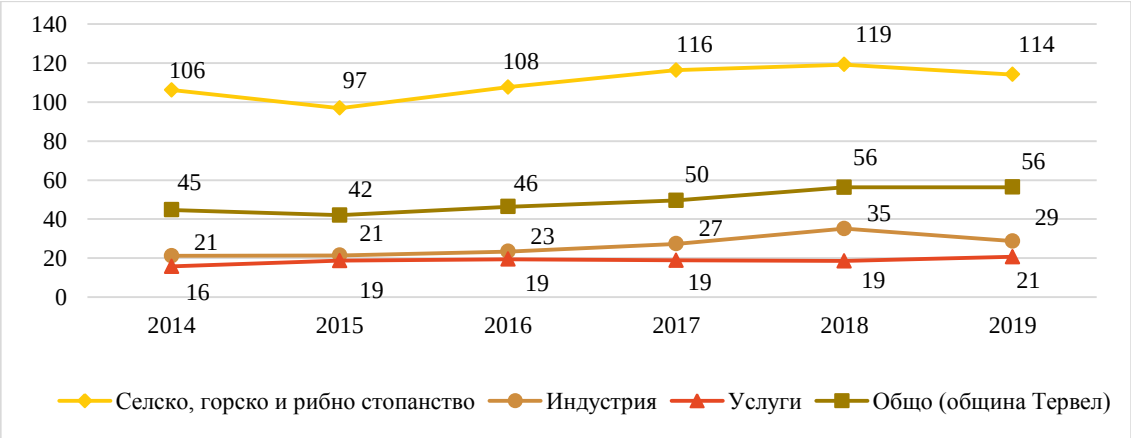

Източник: НСИ, собствени изчисления

2.3.7. Доходи на населението

Въпреки намаляването на заетостта в общината, се наблюдава повишаване на възнагражденията. Само за периода 2014-2019 г. средната заплата в общината се е повишила с 2 981 лв. и през последната година достига 10 416 лв. **Ръстът на заплатите е съразмерен с този за област Добрич и страната**, което показва, че ръстът на възнагражденията в икономиката на община Тервел не отстъпват на другите административни нива. Положително е, че като цяло **възнагражденията са много близки до тези за областта, но са по-ниски от тези за страната.**

Фигура 38. Средна годишна заплата на наетите лица по трудово и служебно правоотношение в община Тервел и по административни нива за периода 2017-2019 г. (лв.)

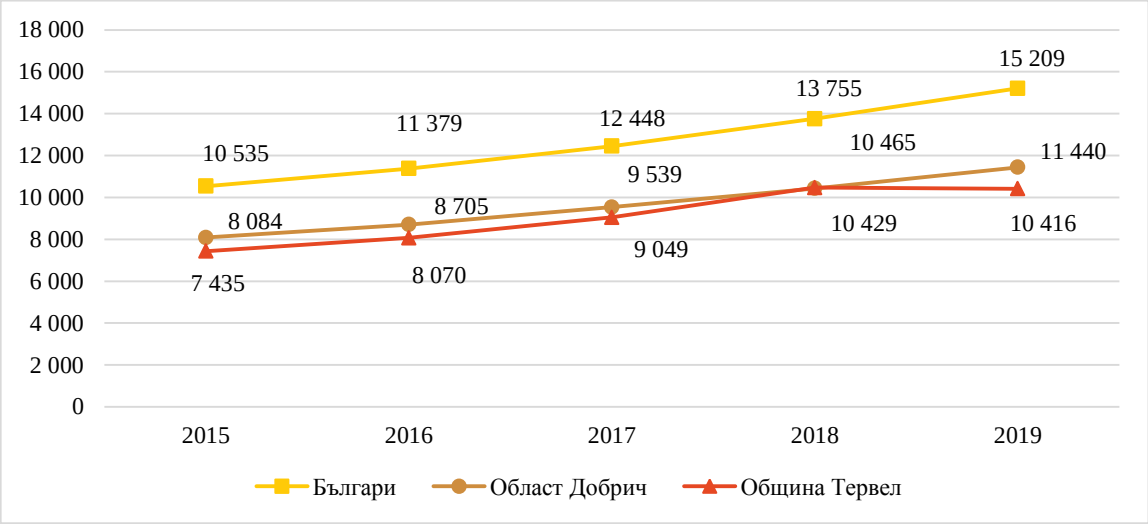

Източник: НСИ

Средната годишна заплата по сектори в общината се увеличава със сходни темпове. Прави впечатление, че средните заплати в сектор „Селско, горско и рибно стопанство“ са значително по-високи от другите.

Фигура 39. Средна годишна заплата на наетите лица по трудово и служебно правоотношение и по икономически сектори в община Тервел за периода 2014-2019 г. (лв.)

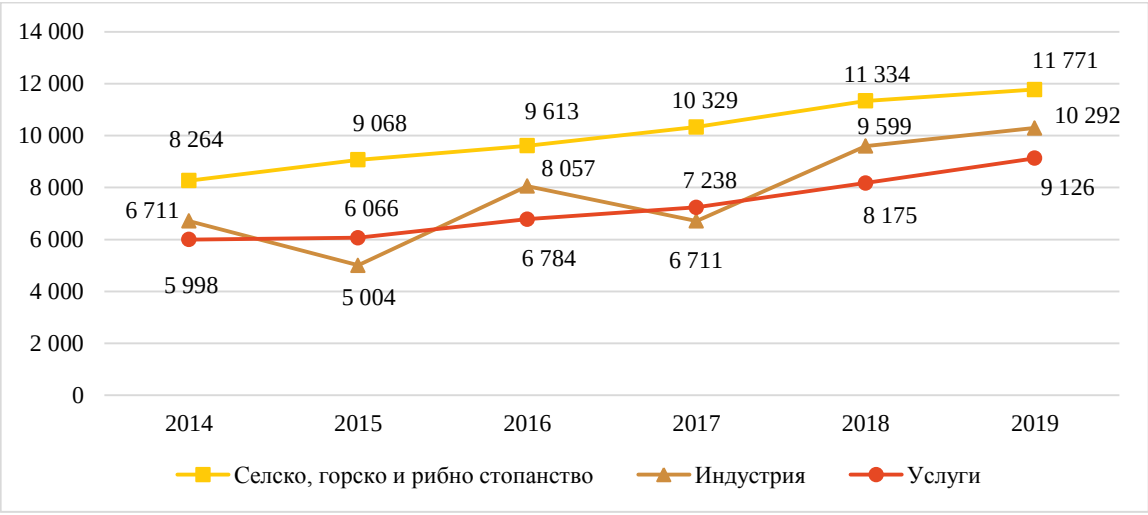

Източник: НСИ

2.4. ИНФРАСТРУКТУРНО РАЗВИТИЕ, СВЪРЗАНОСТ И ДОСТЪПНОСТ НА ТЕРИТОРИЯТА

2.4.1. Транспортна инфраструктура и достъпност

Автомобилен транспорт и инфраструктура

През територията на община Тервел преминават изцяло или участъци от републиканската пътна мрежа, както следва:

- **Второкласен път II-71** (Силистра – Богорово – Средище – Коларци – Хитово – Карапелит – Добрич – Бранище – Стефаново – Славеево – Батово – Църква - Оброчище). Общата дължина на пътя, преминаващ през територията на община Тервел, е 10,2 км.
- **Третокласен път III-207** (Ветрино – Средно село – Момчилово – Добротич – Калоян – Стефан Караджа – Радан войвода – Векилски – Жегларци – Тервел – Честименско – Алеково – Алфатар). Общата дължина на пътя, преминаващ през територията на община Тервел, е 28 км.
- **Третокласен път III-2075** (Орляк – Зърнево – Цани Гинчево – Никола Козлево). Общата дължина на пътя, преминаващ през територията на община Тервел, е 8,9 км.
- **Третокласен път III-2077** (Честименско – Професор Златарски – Каблешково – Межден)
- **Третокласен път III-7102** (Ангеларий – Сърнец – Мали извор – Божан – Тервел). Общата дължина на пътя, преминаващ през територията на община Тервел, е 19 км.
- **Третокласен път III-7103** (Оногур – Ефрейтор Бакалово – Телериг – Крушари). Общата дължина на пътя, преминаващ през територията на община Тервел, е 3,6 км.
- **Третокласен път III-7105** (Балик – Пчелник – Житница – Лясково – Козлодуйци). Общата дължина на пътя, преминаващ през територията на община Тервел, е 4,2 км.
- **Третокласен път III-7106** (Карапелит – Гешаново – Подслон – Кочмар). Общата дължина на пътя, преминаващ през територията на община Тервел, е 4,7 км.

Общата дължина на републиканската пътна мрежа, която преминава през общината, е 89,6 км. През територията на общината лисват първокласни пътища. Дължината на второкласните пътища е 10,2 км. Преобладаващите пътища са третокласни – с обща дължина 79,4 км.

Състоянието на пътищата се класифицират като добро, средно и лошо. Преобладаващите пътища са в добро състояние – 47,9 км., средно – 29,8 км. и в лошо състояние – 11,9 км от пътната мрежа.

Таблица 22. Дължина и състояние на републиканските пътища в община Тервел

Път №	Добро	Средно	Лошо
	км		
II-71	10,2	0	0
III-207	0,8	0	11,2
III-2075	8,4	0	0,5
III-2077	9,5	1,5	0
III-7102	19	0	0
III-7103	0	3,6	0
III-7105	0	4,2	
III-7106	0	4,5	0,2
Общо:	**47,9**	**29,8**	**11,9**

Източник: АПИ - Добрич

Общинският център гр. Тервел е по-неблагоприятно разположен по отношение на транспортната достъпност в сравнение с едно от селата в общината – с. Коларци, през което преминава път II-71 (ок.п. Силистра) – Средище - Хитово – Карапелит – (ок.п. Добрич – Батово – Оброчище), свързващ България и Румъния.

Основният обслужващ път за общината е третокласният път III-207/I-7/ - Алеково – Тервел – Кочмар – Векилски – Калоян - Ветрино - /АМ Хемус/, който свързва първокласния път Силистра-Шумен с автомагистрала Хемус, а посредством отсечката Кочмар-Карапелит и с областния център Добрич.

През периода 2014-2020 г. са извършвани превантивни ремонтни дейности на пътищата обслужващи територията на община Тервел, както следва:

- III-7102 „Коларци – Тервел“ от км 00+000 до км 19+030 – 19,0 км – 2014 г.;
- III-2075 „Орляк – Зърнево“ от км 4+000 до км 8+930 - 4,93 км – през 2014 г.;
- III-207 „Кочмар – Тервел“ от км 51+900 до км 52+800 – 0,8 км –през 2019 г.;
- III-2077 „Честименско – Каблешково“ от км 0+000 до км 11+000 – 11,0 – през 2019 г.

Железопътен транспорт и инфраструктура

На територията на общината няма жп транспорт. Най-близката жп гара – гр. Дулово - отстои на 32 км от гр. Тервел.

Въздушен транспорт и инфраструктура

На територията на община Тервел няма летища и летателни площадки. Най-близката сертифицирана летателна площадка е **Кайнарджа**, която се намира в община Кайнарджа - на разстояние 43 км. Другата действаща летателна площадка се намира на 76 км – **Балчик**. На 94 км от община Тервел се намира **международно летище Варна.**

Воден транспорт

На територията на община Тервел няма воден транспорт. Най-близкото действащо пристанище до общината е **Пристанище Силистра**, което се намира на разстояние 50 км. Пристанището е разположено на р. Дунав.

Другото пристанище, което е в близост, е **Пристанище Балчик** – на разстояние 76 км, което е на Черно море.

2.4.2. Енергийна инфраструктура (електроснабдяване) и ВЕИ

Електроенергийна инфраструктура

Община Тервел разполага с добре изградена електроразпределителна и енергопреносна мрежа. Всички населени места са електрифицирани, осигурено е захранване както на населението, така и на бизнеса. Основен доставчик на електроенергия за общината е „Енерго Про България Мрежи“ АД.

Уличното осветление в населените места на община Тервел до голяма степен е оптимизирано след подмяната на старите осветителни тела с енергоспестяващи.

Фигура 40. Електропреносна система на България

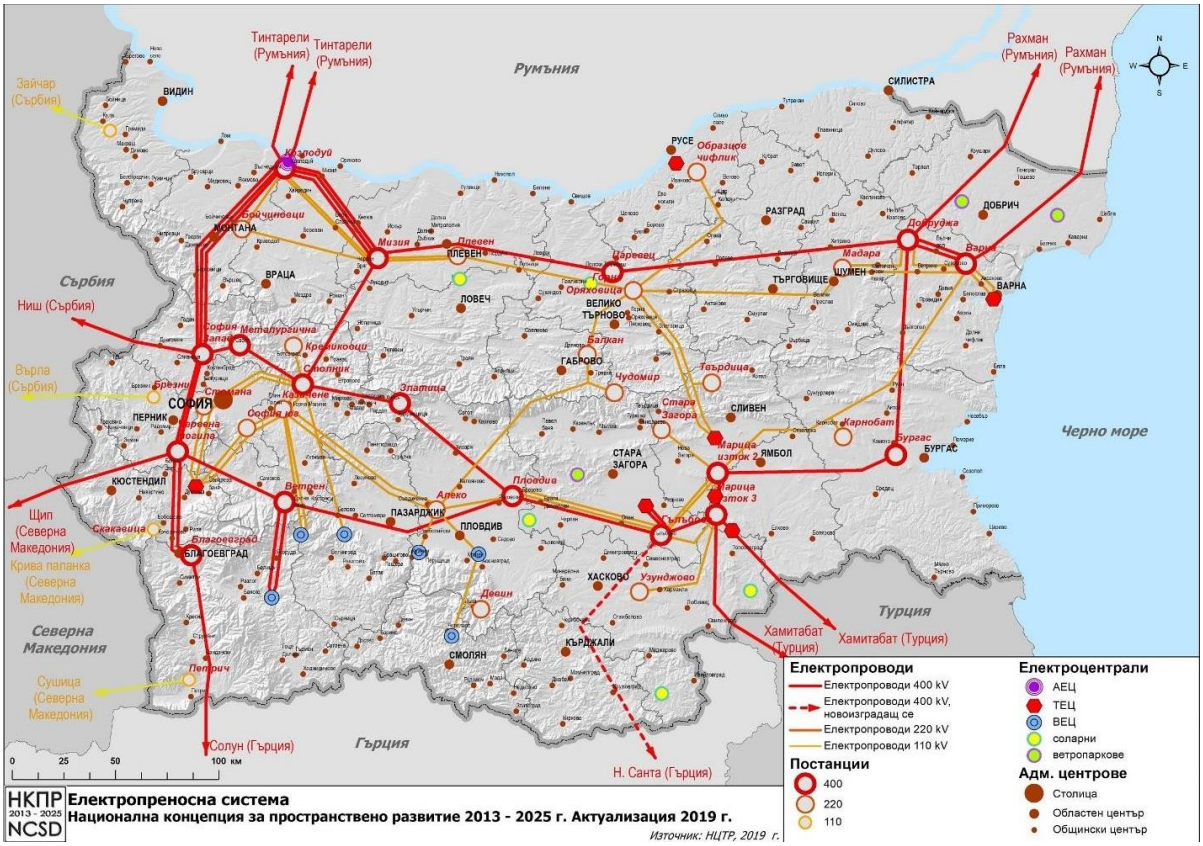

Източник: АНКПР

Възобновяеми източници на енергия

За разработването на този раздел са използвани данни от Програма за насърчаване използването на възобновяеми енергийни източници биогорива в Община Тервел за периода 2020-2023 г.

Изградените в СИР мощности от ВЕИ представляват 15,2% от общото в страната, което нарежда региона на второ място (след ЮЦР) по усвояване енергията на ВЕИ.

В СИР се усвоява най-много ветровата енергия, като изградените мощности представляват 80% от всички в страната и област Добрич е на първо място в региона и за цялата страна.

По данни от ИТСР на СИР към 30.06.2018 г. на територията на община Тервел има изградени ФтЕЦ, които са 8,1 MW (5 бр.).

Слънчева енергия

Теоретичният потенциал на слънчевата енергия се дефинира като средното количество слънчева топлинна енергия, падаща за една година върху един квадратен метър хоризонтална земна повърхност и се изразява в кВтч/кв.м.

Достъпният потенциал на слънчевата енергия се определя след отчитането на редица основни фактори: неравномерно разпределение на енергийните ресурси на слънчевата енергия през отделните сезони на годината; физико-географски особености на територията; ограничения при строителството и експлоатацията на слънчевите системи в специфични територии, като природни резервати, военни обекти и др.

Разположението на региона в географско отношение осигурява значителна амплитуда на слънчевата радиация.

На територията на общината има изградени множество локални термосоларни инсталации за топла вода, предимно в частни домове, което се налага като устойчива тенденция в тяхното използване.

На територията на община Тервел има изградени 3 фотоволтаични централи (ФВЦ), които са въведени в експлоатация. Действащите ФВЦ се намират в с. Коларци, с. Попгруево и с. Войниково. Издадени са разрешителни за строеж на още 3 фотоволтаични централи.

Вятър

Североизточният регион е с най-добри условия за усвояване на ветровата енергия и тук са изградени най-много от ВяЕЦ в страната.

На територията на България са обособени четири зони с различен ветрови потенциал, но само две от зоните представляват интерес за индустриално преобразуване на вятърната енергия в електроенергия: 5-7 м/с и >7 м/с.

Територията на община Тервел попада в зона с нисък ветроенергиен потенциал, чиято средна годишна скорост е под 4 м/сек.

Одобрени са ПУП-ПЗ за изграждане на 2 ветропарка:

- ВП „Безмер“ с възложител „Енергия Безмер“ ООД гр. София, състоящ се от 28 ветрогенератора в землищата на с. Безмер (18 бр.), с. Мали извор (1 бр.), гр. Тервел (9 бр.) - неосъществен към момента.
- ВП „Каблешково“ с възложител „Прокон Ню Енерджи България“ ЕООД гр. Варна, състоящ се от 31 ветрогенератора в землищата на с. Каблешково и гр. Тервел - също нереализиран.

Водна енергия

На територията на общината няма постоянни повърхностни водни течения. След обилни валежи и след интензивно снеготопене, в коритата на „реките“ се формира кратковременен повърхностен отток. Понятието „река“ се употребява условно, тъй като става дума за суходолия. Причините за липса на повърхностен отток в района на общината са равнинния релеф, слабите валежи, липса на извори и геоложкия състав. Водата от валежите попива в дълбочина и подхранва подземните реки, които са на голяма дълбочина.

Геотермална енергия

На територията на община Тервел няма термални извори и други алтернативни източници на геотермалната енергия.

Биомаса

Неизползваните отпадъци от дърводобива и малоценната дървесина, която сега се губи без да се използва, могат да бъдат усвоени само след раздробяване на трески, дървесен чипс или преработване в дървесни брикети или пелети след пресоване и изсушаване. Производството на трески и дървесен чипс има значително по-ниски разходи от производството на брикети и пелети, при което се изисква предварително подсушаване на дървесината и е необходима енергия за пресоване. С оглед на това разработването на система за отопление на обществени сгради чрез подмяна на съществуващата технология с нова, работеща с дървесен чипс или трески и внедряването на оборудване за производство на същите, ще доведе до намаляване на разходите и увеличаване ефективността на отоплителните инсталации.

Направена е оценка на характерната за общината и областта селскостопанска продукция: житни култури, слънчоглед, царевица и лозови пръчки. Като изходни данни е използвана официално предоставена информация. Техническият потенциал е изчислен за производство на топлинна енергия (ηт=0,65). Техническият потенциал е определен при допускане за оползотворяване на 30% от наличния отпадък.

Таблица 23. Оценките за теоретичния и техническия потенциал на биомасата

№	Вид	Теоретичен потенциал	Разполагаем технически потенциал	При влажност
		МВтч/год.	**МВтч/год.**	**%**
1.	Слама	55 290	16 587	20
2.	Царевични стебла и какалашки	306 900	92 070	40
3.	Слънчогледови стебла и пити	90 480	90 480	40
4.	Лозови пръчки	1 550	465	30
Общо		**454 220**	**136 886**	

Източник: Програма за насърчаване използването на възобновяеми енергийни източници биогорива в Община Тервел за периода 2020-2023 г.

Интерес за изпълнение на инвестиционни проекти представлява техническият потенциал на сламата, тъй като царевичният силаж представлява висококачествена храна за някои селскостопански животни.

Основният вид ВЕИ, който се използва в община Тервел, е биомаса – дърва за горене. Докато в обществения сектор потреблението на дърва за горене е несъществено, то потреблението им сред населението се увеличава. Основен проблем тук е множеството нискоефективни, физически и морално остарели горивни системи. Липсват термосоларни инсталации в общинския сектор, но такива все по често се внедряват в частни домове. Голяма част от котлите за отопление на училища и административни сгради са сменени с нови, имащи възможност да ползват био продукти - пелети вместо дизелово гориво.

Газоснабдяване и топлофикация (газопреносна и газоснабдителна мрежа)

Дружеството, което има лицензия за осъществяване на дейността разпределение на природен газ на обособена територия „Добруджа“ и териториите на общините Добрич и Тервел, е „Черноморска технологична компания“ АД град Варна.

„Черноморска технологична компания“ АД Варна изгради газоразпределителна мрежа в гр. Тервел I-ви етап с дължина 2 165 л. м. през 2009 г. През 2010 г. е изградена Площадка за декомпресиране на газ в гр. Тервел, от която се захранва преносната мрежа. Газоснабдени са първите обществено-административни обекти: Общинска администрация, СУ „Йордан Йовков“, ДГ №3, ДГ №1, Детска ясла и ПГТО „Дочо Михайлов“. През 2012 г. се изпълни втори етап от газоразпределителна мрежа с дължина 458 л. м. и отклонения към „Пластхим Т“ АД и „Ендлес Къмпани“ ЕООД, както и към частни домове в града.

2.4.3. Водоснабдителна и канализационна инфраструктури

Водопреносна и водоснабдителна мрежи

Населените места на община Тервел се водоснабдяват от помпените станции „Полковник Савово“, „Коларци“, „Орляк“, „Кладенци“ и сондажи ЖФК-Тервел, дълбок сондаж в с. Безмер и дълбок сондаж в с. Зърнево.

Външната водопроводна мрежа на територията на общината е с обща дължина 170 км, като азбестоциментовите водопроводи са 166 км, а стоманените – 4 км. Вътрешната водопроводна мрежа е 199 км, преобладаващо азбестоциментови тръби.

Полезно използваната питейна вода се консумира основно от населението, следващите по големина консуматори са промишлеността и услугите. За съжаление водопроводната мрежа не е в добро експлоатационно състояние и загубите на питейна вода са големи – повече от 70%.

Фигура 41. Загуби на вода по водопроводната мрежа в община Тервел (%)

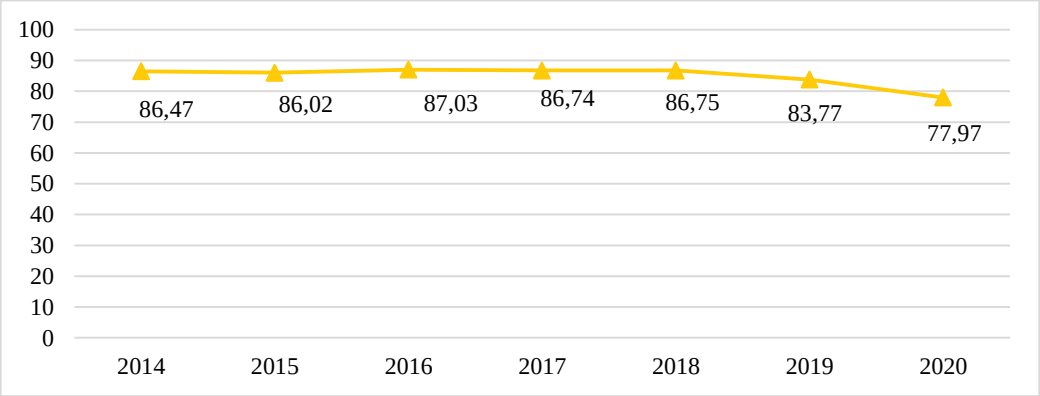

Източник: по данни на ВиК „Добрич“ АД

През разглеждания период 2014-2020 г. е извършена рехабилитация на водопроводната мрежа с дължина общо 26,9 км.

Канализационна мрежа и ПСОВ

На територията на общината канализационна мрежа е изградена единствено в гр. Тервел. Тя е тип „смесена“, като степента на изграденост е 60%. Използваемостта на изградената мрежа е 100% - състоянието е задоволително.

През последните години не е изграждана/рехабилитирана канализационната мрежа на територията на общината.

В община Тервел има ПСОВ, която е реконструирана през 2017 г.

2.5. ЕКОЛОГИЧНО СЪСТОЯНИЕ И РИСКОВЕ

2.5.1. Атмосферен въздух

По данни на РИОСВ-Варна през 2020 г. на територията на община Тервел **не са установени превишения** на установените норми на емисии в атмосферния въздух.

Единствено по показател „фини прахови частици под 10 μm“ има най-високи и най-голям брой наднормени стойности, които са регистрирани през зимните месеци в резултат от използването на твърди горива в битовия сектор и характерните за сезона високи скорости на вятъра и температурни инверсии, които създават условия за задържане и натрупване на атмосферните замърсители в приземния въздушен слой.

2.5.2. Води

В община Тервел са проверени проводимостта на речното легло и дерета на разстояние до 500 м. от язовирните стени на яз. „Честименско“, яз. „Честименско 1“, яз. „Тервел“, яз. „Тервел Х“, яз. „Хан Тервел“, яз. „Божан“, яз. „Сърнец 1“, яз. „Сърнец 2“, яз. „Оногур“, яз.

„Жегларци“, яз. „Войниково“, яз. „Зърнево“, яз. „Зърнево 2“, яз. „Брестница“, яз. „Попгруево“, яз. „Безмер“, яз. „Безмер 2“ и яз. „Пластхим“.

За участък сухо дере, приток на река Хърсовска, преминаващо през населеното място на с. Нова Камена, е широко и проводимо. Без постоянен воден приток, захранва се от атмосферни води. С осигурена проводимост за ниски и средни води.

За участък сухо дере, приток на река Хърсовска, преминаващо през населеното място на с. Войниково, е широко и проводимо. Без постоянен воден приток, захранва се от атмосферни води. С осигурена проводимост за ниски и средни води.

Река Хърсовака в участък след ретензионния язовир „Тервел Х“ е с добра проводимост за високи води, руслото представлява широка долина, заета с обработваеми площи, с недобре оформено речно корито.

Дере до с. Попгруево, руслото на дерето е широко, с добра проводимост, въпреки обрастването с висока тревна растителност на коритото.

Водно тяло BG1DJ345L1014 Язовир „Оногур“ тип L16 включва водосбора на язовир „Оногур“. Пункта за мониторинг BG1DJ09991MS1031e на язовирната стена. От анализа на физикохимичните елементи за качество водното тяло отговаря на изискванията за умерено състояние спрямо изискванията на Наредба Н-4. При анализа на специфичните замърсители се наблюдават измерени високи концентрации над изискванията на СКОС за добро състояние по показатели манган, алуминий и арсен.

Екологичната оценка на водното тяло е с много лош екологичен потенциал. На база резултатите от измерените концентрации на приоритетни вещества във водното тяло се наблюдават измерени високи концентрации над изискванията на СКОС за добро състояние по показатели никел. Водното тяло не постига добро химично състояние.

В ПСОВ „Тервел“ е предвидено да се отвеждат за пречистване отпадъчните води от канализационната мрежа на гр. Тервел. През 2018 г. се реализира проект „Разширение и реконструкция на ПСОВ Тервел, реконструкция и доизграждане на канализационната мрежа и реконструкция на водопроводната мрежа на град Тервел“, финансиран по Оперативна програма „Околна среда 2014 – 2020 г.“ с безвъзмездна финансова помощ, съфинансирана от Европейския фонд за регионално развитие и кохезионния фонд на европейския съюз. Реконструираната ПСОВ е въведена в експлоатация.

През месец март 2020 г. е унищожена част от Главен канализационен колектор II, с ф 1000 мм и дължина 150,6 м от РШ II 42 до Пр. 2, в гр. Тервел. Унищожаването на колектора е допуснато поради възникнал пожар непосредствено до РШ II 42 в гр. Тервел, на която липсвал чугунения капак. В следствие на гореизложеното около 2/3 от отпадъчните води на гр. Тервел се изхвърлят в дере „Ошмиенкинлик“ в гр. Тервел без пречистване. Община Тервел е предприела действия по отклоняване и заустване в други две точки – в дере „Ошмиенкинлик“ и в Сухо дере. Представен е план-график с планирани действия за възстановяване на канализационния колектор.

2.5.3. Почви и земни недра

През 2020 г. РИОСВ – Варна е обособила 31 пункта за мониторинг за замърсяване на почвата с тежки метали и металоиди на територията на област Варна и област Добрич. За оценяване на въздействието върху почвите на източници на замърсяване съгласно мониторинга на

почвите по НАСМОС е извършен мониторинг на почви I-во и II-ро ниво. Взети са 48 почвени проби от 8 пункта за изследване на тежки метали. Данните от анализа показва, че не са констатирани завишения на концентрациите на вредни вещества в почвите. Тенденцията за намаляване на концентрациите спрямо базовото състояние се запазва.

В обхвата на РИОСВ – Варна не е констатирано замърсяване с тежки метали. От извършения мониторинг на почви през настоящата и от предходни години е видно, че съдържанието на вредни вещества в почвата е под допустимия минимум.

2.5.4. Радиоекологичен мониторинг и контрол. Шум

В община Тервел не са установени наднормени стойности на йонизиращи лъчения, както и няма източници на радиационно замърсяване.

По данни на РИОСВ-Варна на територията на община Тервел влошаване на състоянието на шума не е отчетено.

2.5.5. Защитени зони и защитени територии. Биологично разнообразие

Защитените зони са предназначени за опазване или възстановяване на благоприятното състояние на включените в тях природни местообитания, както и на видовете в техния естествен район на разпространение.

Защитени зони в община Тервел:

- **Защитена зона за опазване на дивите птици BG0002039 „Хърсовска река“**, обявена със Заповед № РД-767/28.10.2008 г., доп. и изм. със Заповед № РД-74/28.01.2013 г. на министъра на околната среда и водите;
- **Защитена зона за опазване на дивите птици BG0002048 „Суха река“**, обявена със Заповед № РД-853/15.11.2007 г., доп. и изм. със Заповед № РД-84/28.01.2013 г. на министъра на околната среда и водите;
- **Защитена зона за опазване на природните местообитания и на дивата флора и фауна BG0000106 „Хърсовска река“**
- **Защитена зона за опазване на природните местообитания и на дивата флора и фауна BG0000107 „Суха река“**, обявена със Заповед № РД-989/10.12.2020 г. на министъра на околната среда и водите.

2.5.6. Управление на отпадъците

Отпадъците са пряк замърсител на въздуха, водите и почвата и носят непосредствен риск за здравето на човека, затова решаването на проблемите, свързани с управлението на отпадъците, се явяват едни от най-сериозните. От друга страна, голяма част от отпадъците притежават ценни суровинни качества и могат да бъдат рециклирани и отново оползотворени в производството и в селското стопанство.

По данни на РИОСВ-Варна през 2020 г. само 48% от населението в община е включено в система за организирано събиране и транспортиране на битови отпадъци. Показателят измерва броя изградени съоръжения и инсталации за третиране на отпадъци, въведени в експлоатация, отговарящи на изискванията на нормативната уредба.

Изградени са Регионално депо за отпадъци в с. Стожер на областно ниво и Претоварна станция (ПС) за отпадъци в гр. Тервел. ПС Тервел е с капацитет за третиране на отпадъците

от две общини - Тервел и Никола Козлево. Към настоящия момент в нея постъпват генерирани битови отпадъци само от община Тервел. Отпадъците се транспортират със специализирани сметосъбиращи автомобили. В ПС отпадъците се пресоват с преса за компактиране до достигане на плътност 500 кг/куб. м., след което с пресконтейнери с обем 20 куб. м. се извозват до Регионалното депо в с. Стожер (на 60 км. от Тервел) за последваща обработка.

Технологично площадката на ПС е разположена на две нива, като са изградени кантари, КПП за регистрация и охрана, административно-битова сграда, гаражи с автомивка и работилница, трафопост, съоръжение за пресоване и съоръжение за измиване и обеззаразяване на автомобилни гуми.

От общината се извозва битов отпадък само от две населени места – гр. Тервел и с. Кочмар. В останалите населени места на общината не е въведено сметосъбиране, поради недостиг на финансови средства.

В община Тервел няма населени места с население над 10 000 жители, съгласно което на този етап не се предвижда площадка за безвъзмездно предаване на разделно събрани отпадъци от домакинствата, в т. ч. едрогабаритни отпадъци, опасни отпадъци и други по чл. 19, ал. 3, т. 11 от ЗУО.

На територията на община Тервел има осигурена система за разделно събиране на отпадъци единствено за опаковки. Разположени са контейнери за събиране на хартиени и метални опаковки, пластмасови и стъклени опаковки. Контейнерите се обслужват по график.

Таблица 24. Генерирани количества отпадъци в община Тервел през 2019 г.

Вид отпадък	Количество смесен отпадък на година, т./год.	Разделно събран отпадък на година, т./год.	Общ отпадък на година, т./год.	Общ отпадък на година, %
Хранителни	119,88	0,00	119,88	3,61
Хартия	73,50	81,99	155,49	4,68
Картон	46,12	80,05	126,17	3,80
Пластмаса	183,19	48,70	231,88	6,99
Текстил	133,52	0,00	133,52	4,02
Гума	41,17	0,00	41,17	1,24
Кожа	20,28	0,00	20,28	0,61
Градински	224,36	648,00	872,36	26,28
Дървесни	70,57	0,00	70,57	2,13
Стъкло	89,99	20,63	110,62	3,33
Метали	80,90	91,42	172,32	5,19
Инертни>4см	142,95	0,00	142,95	4,31
Опасни	25,42	630,00	655,42	19,74
Други	73,15	0,00	73,15	2,20
Ситна фракция<4см	393,90	0,00	393,90	11,87
Общо	**1 718,89**	**1 600,78**	**3 319,67**	**100**

Източник: Обобщен финален доклад по проект „Определяне на морфологичния състав на битовите отпадъци в България“, Изпълнител: „ЕКО-Морфология България“ ДЗЗД, Възложител: ПУДООС, 2019

Таблица 25. Генерирани количества отпадъци в община Тервел през 2019 г. по сезони

Вид отпадък	Средни стойности % Пролет	Средни стойности % Лято	Средни стойности % Есен	Средни стойности % Зима	Средногоди-шен процент
Хранителни	8	7	9	4	7
Хартия	3	4	4	6	4
Картон	3	4	4		3
Пластмаса	11	11	6	12	11
Текстил	10	6	6	9	8
Гума	3	3	2	2	2
Кожа	1	1	3		1
Градински	13	16	16	7	13
Дървесни	3	4	4	5	4
Стъкло	7	6	5	3	5
Метали	6	5	5	3	5
Инертни>4см	7	8	8	10	8
Опасни	2	2	1	1	1
Други	5		2	10	4
Ситна фракция<4см	17	24	22	29	23

Източник: Обобщен финален доклад по проект „Определяне на морфологичния състав на битовите отпадъци в България“, Изпълнител: „ЕКО-Морфология България“ ДЗЗД, Възложител: ПУДООС, 2019 г.

2.6. ЖИЛИЩЕН СЕКТОР

Анализът на обитаването има социално-икономически характер, който изследва характеристиката на жилищата и на жилищните сгради, в които те са разположени и постигнатите нива на жилищно задоволяване и са особено актуални относно темите като енергийна ефективност и внедряване на възобновяеми енергийни източници.

В община Тервел жилищните сгради към 31.12.2019 г. са 7 155 на брой, с полезна площ от 546 851 м². По брой на стаите преобладават тристайни жилища – 3 137 броя:

- Едностайни – 1,7%;
- Двустайни – 14%;
- Тристайни – 43,8%;
- Четиристайни – 23;
- Петстайни – 11,1%;
- С шест и повече стаи – .

Таблица 26. Основни характеристики на жилищния фонд в община Тервел, 2019 г.

Жилищни сгради по материал на външните стени на сградата	
Общ брой жилищни сгради	**6 285**
Панелни	37
Стоманобетонни	15
Тухлени	4 668
Други	1 565
Жилищни сгради по вид собственост	
Общ брой жилища	**7 155**
Държавни и общински	66
Частни на юридически лица	24
Частни на физически лица	7 065

Източник: НСИ

По вида на конструкция най-голям дял от сградите са тухлени, а по вида на собственост – частни на физически лица.

През 2019 г. в община Тервел са въведени в експлоатация 3 нови сгради с обща полезна площ 413 м².

Таблица 27. Структура по вид и предназначение на имотите общинска собственост

Вид на имота	Брой актове
Детски градини и ясли (действащи)	17
Училища (действащи)	7
Музеи	1
Здравни служби	12
Читалища	13
Административни сгради	2
Сгради - кметства	25
Жилищни имоти	40
Пенсионерски и други клубове	14

Източник: Проект Стратегия за управление на общинска собственост на община Тервел 2019-2023г.

Община Тервел разполага с 31 апартамента и 2 къщи на територията на гр. Тервел, по 1 къща в селата Ангеларий, Каблешково, Кладенци и Божан, 1 двуетажен жилищен блок в с. Зърнево, и 2 жилищни блока в с. Орляк, които са били предвидени за настаняване на учители.

В по-голямата си част, наличният жилищен фонд е стар и амортизиран. Жилищата са построени преди повече от 30-40 години и в резултат на експлоатацията им, същите постепенно се амортизират. Семействата и лицата, настанени в тях под наем, в по-голямата си част са с ниски и непостоянни доходи и нямат възможност да влагат средства в поддръжката им. Община Тервел не разполага с достатъчно общински жилища, за да бъдат удовлетворени всички молби на нуждаещите се от настаняване граждани. През последните години е придобито едно жилище в с. Кладенци, което е дарено на общината от физическо лице.

2.7.АДМИНИСТРАТИВЕН КАПАЦИТЕТ И УПРАВЛЕНИЕ

Общинската администрация осигурява изпълнението на законите, подзаконовите нормативни актове, решенията на общинския съвет, подпомага кмета на общината при осъществяване на правомощията му, осигурява технически дейността му, подпомага Общинския съвет и осигурява дейността му, извършва дейност по административното обслужване на гражданите, физическите и юридическите лица. Общинската администрация, при осъществяване на своята дейност, се ръководи от принципите на законност, равнопоставеност, прозрачност, достъпност, отговорност, целесъобразност и ефективност.

2.7.1. Административна структура и организация на общинска администрация

Структурата, функциите и числеността на общинската администрация са дефинирани от „Устройствения правилник“, който е приет от Общинския съвет и е разработен съгласно принципите и изискванията, произтичащи пряко от разпоредбите на: Конституция на Република България; Европейска харта за местно самоуправление и Закон за местното самоуправление и местната администрация; специализираната нормативна уредба, имаща

пряко отношение към организацията и дейността на общинската администрация, както и правилници, наредби, вътрешни правила за дейността, действащи в рамките на административната структура и на територията на община Тервел. Действащите нормативни актове и правилници в административната структура на общината представляват добра основа за ефективно и ефикасно осъществяване на ежедневната дейност на общинската администрация.

Фигура 42. Организационна структура на общинската администрация в Тервел

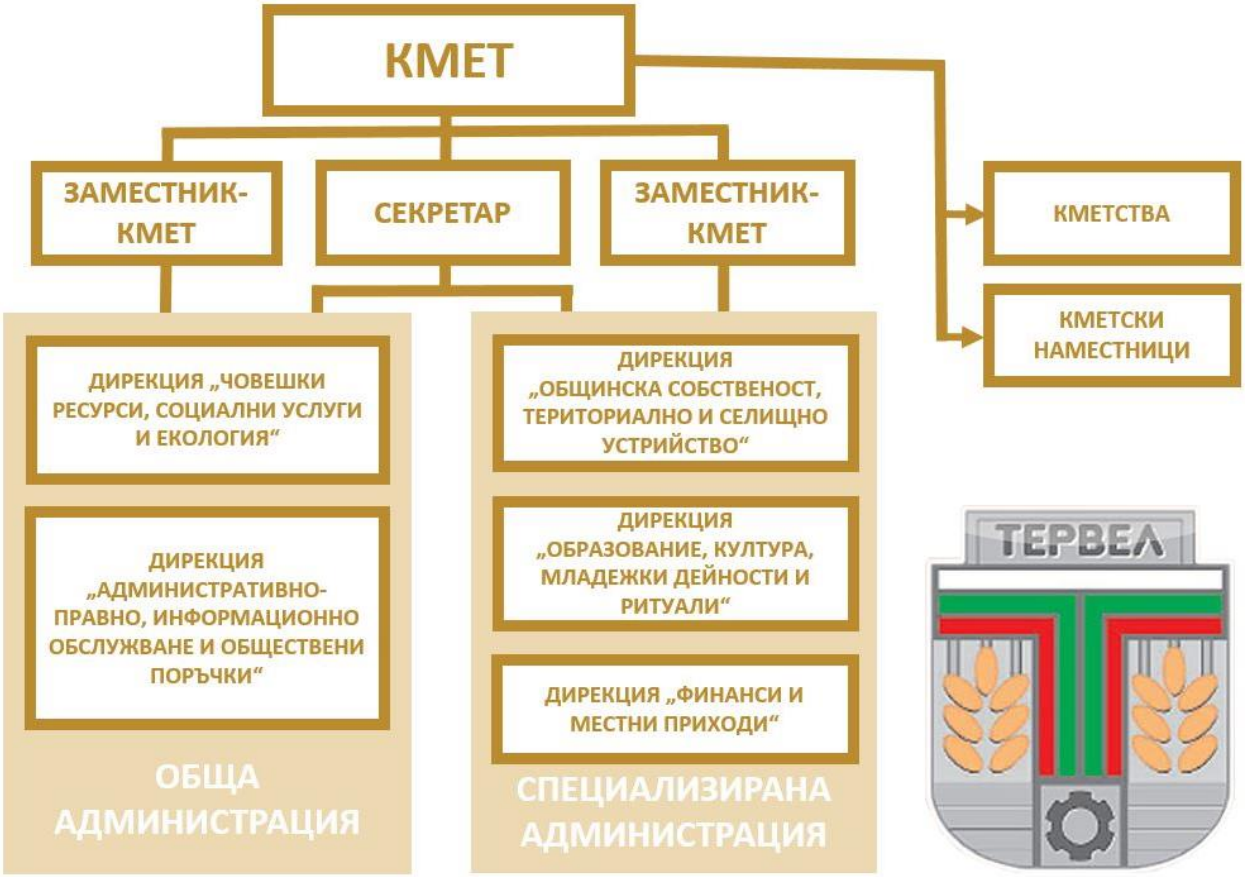

Общинската администрация е обща и специализирана.

Кметът на общината е едноличен орган на изпълнителната власт. Той упражнява общо ръководство и контрол на общинската администрация и представлява общината.

Неговата дейност се подпомага от един секретар и двама заместник-кмета, отговарящи за следните сфери на общинската дейност, обединени в пет дирекции:

- Дирекция „Човешки ресурси, социални услуги и екология“;
- Дирекция „Административно-правно, информационно обслужване и обществени поръчки“;
- Дирекция „Финанси и местни приходи“;
- Дирекция „Общинска собственост, териториално и селищно устройство“;
- Дирекция „Образование, култура, младежки дейности и ритуали“.

Дейността на общинската администрация се контролира и утвърждава от Общинския съвет, който има 21 члена, представители на различни политически партии и на различни

териториални и социални общности. Към Общинския съвет функционират 5 постоянни комисии, а при необходимост по актуални проблеми се сформират временни комисии.

Кметовете на населените места изпълняват бюджета на общината в частта му за кметството, организират благоустройствени, комунални и др. мероприятия, упражняват контрол за законосъобразно използване, поддържане, охрана и опазване на общинската собственост.

Администрацията е структурирана в дирекции, отдели и звена, а за определени задачи се привличат външни лица в качеството им на експерти и консултанти. Дейността на общинската администрация се осъществява от държавни служители и лица работещи по трудово правни отношения. Основните отговорности на общинската администрация се изразяват в:

- Стратегическо планиране на развитието. Териториално развитие и устройствено планиране, съобразени с нейните екологични, исторически, социални и други специфики;
- Изграждане и поддръжка на общинска инфраструктура;
- Функции по управление на здравеопазването, образованието и социалните дейности, споделено с държавата;
- Изграждане, поддържане и добро управление на сградите общинска собственост включително училища, социални заведения, исторически и архитектурни паметници от общинско значение;
- Изграждане и управление на общинските детски градини;
- Подготовка на общинската културна програма и организиране на изпълнението ѝ, отбелязвайки празници и годишнини от местния, регионалния и националния културно-исторически календар, както и на други предложения с висока културна и естетическа стойност постъпили през текущата година;
- Упражняване на контрол за законосъобразното използване и за поддържането, охраната и опазването на общинската собственост;
- Организиране на защитата на населението при бедствия и аварии;
- Предоставяне на административни услуги на населението, планиране и управление на местните данъци и такси;
- Управление на отпадъци.

2.7.2. Човешки ресурси

Служителите в общинска администрация отговарят на съответните образователни и квалификационни изисквания за заеманата от тях длъжност. Развитието и утвърждаването на административния капацитет е основен фактор за постигане на стратегическите цели на управлението на общината; Изграждане на адекватна и ефективна система за планиране и контрол на изпълнението; Усъвършенстване на организацията по административното обслужване и документооборота в администрацията; Откритост и достъпност на дейността на администрацията на община Тервел. За повишаване на специфичните умения и професионалната квалификация на служителите в общинската администрация се осъществяват специализирани обучения. Тези обучения се планират на базата на предварително извършен анализ на потребностите от страна на служителите.

Числеността на общинската администрация е одобрена на Общински съвет по предложение на Кмета на Общината. **Общата численост на служителите в администрацията е 101 бр.** към 2020 г. Броят на служителите през разглеждания период 2014-2020 г. варира в границите между 98 и 122 души.

Таблица 28. Административен капацитет на община Тервел

Показатели	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Общо служители	121,5	111,5	114,5	115,5	100	98,5	101
Служебно правоотношение	9	8	7	7	8	7	6
Трудово правоотношение	112,5	103,5	107,5	108,5	92	91,5	95
По служебно правоотношение на ръководни длъжности	7	6	5	5	6	5	4
По служебно правоотношение – експертен	2	2	2	2	2	2	2
По трудово правоотношение на ръководни длъжности	1	1	1	1	2	2	2
Експертен и технически състав по трудово правоотношение	36	32	33	36	32	33	34
Временна заетост и стажове							
Общо							
Стажанти	0	0	0	0	0	0	0
Временно наети лица	0	0	0	0	0	0	0

Източник: Община Тервел

2.7.3. Политики, програми, проекти и инициативи

Действащи стратегии и програми

Общинският съвет на община Тервел е утвърдил следните програми и стратегии *(изброени са според реда на публикуването им в официалния сайт на общината (http://www.tervel.bg/):*

Стратегия за управление на общинската собственост на община Тервел за периода 2019-2023 г.

Стратегията за управление на общинската собственост на община Тервел е разработена на основание разпоредбите на чл.8, ал.8 от Закона за общинската собственост и обхваща периода на мандат 2019-2023 година.

Краткосрочна програма за насърчаване използването на енергия от възобновяеми източници и биогорива на община Тервел 2020-2023 г.

Реализирането на приоритетната национална цел за бърз и устойчив икономически растеж, свързан с наличието на енергиен сектор, отговарящ на ключови изисквания за: висока конкурентоспособност, сигурност на енергоснабдяването и спазване изискванията за опазване на околната среда, не може да бъде постигната без мащабно внедряване на ВЕИ.

Приоритетите в политиката на енергийния сектор са отразени в Националния план за икономическо развитие на Република България, в Енергийната стратегия на страната и са в

хармония с изискванията на европейските директиви и пазарни механизми. Важен аспект, посочен в нея, е политиката за насърчаване използването на ВЕИ.

Програма за овладяване на популацията на безстопанствените кучета на територията на община Тервел 2020-2024 г.

Общинската програма за овладяване популацията на безстопанствените кучета на територията на община Тервел е изготвена в изпълнение на чл. 40, ал. 3 и ал. 4 от Закона за защита на животните и обхваща периода 2020-20214 г.

Необходимостта от разработването на програмата възниква в резултат на изисквания, поставени на Република България и останалите страни членки от ЕС по отношение на грижата и хуманното отношение към животните, и конкретно механизми за овладяване на популацията на безстопанствени кучета в населени места.

Общински план за развитие на община Тервел за периода 2014-2020 г.

Това е действащият в момента общински план за развитие на община Тервел, който ще бъде надграден и продължен през следващият планов период от настоящият План за интегрирано развитие на общината (ПИРО) 2021-2027 г.

Общинска програма за енергийна ефективност на община Тервел за периода 2017-2022 г.

Изготвянето на общинските програми за енергийна ефективност, както и на програмите за оползотворяването на енергията от възобновяеми източници и биогорива е един от приоритетите на кохезионната политика на Европейския съюз за периода до 2020 г. Чрез устойчиви енергийни проекти и стратегии за изпълнението на тези програми, кохезионната политика превръща екологичните предизвикателства – осигуряване качество на атмосферния въздух, намаляване изменението на климата и управление на ресурсите, във възможности за развитие на регионите и превръщането им в по-атрактивно място за инвестиции и създаване на нови работни места.

Дългосрочна програма за насърчаване използването на енергия от възобновяеми източници и биогорива на община Тервел 2013-2023 г.

Общинските политики за насърчаване и устойчиво използване на местният ресурс от ВЕИ са важен инструмент за осъществяване на националната политика и стратегия за развитие на енергийният сектор, за реализиране на поетите от страната ни ангажименти в областта на опазване на околната среда и за осъществяване на местно устойчиво развитие.

Общинската програма за насърчаване на използването на ВЕИ е израз на политиката за устойчиво развитие на община Тервел.

Програма за управление и разпореждане с имотите – общинска собственост в община Тервел през 2021 г.

Годишната програма за управление и разпореждане с имоти – общинска собственост е разработена на основание разпоредбите на чл.8, ал.9 от Закона за общинската собственост, чл.4, ал.1 от „Наредба за реда за придобиване, управление и разпореждане с общинско имущество в Община Тервел“ и в изпълнение на приетата Стратегия за управление на общинската собственост за мандат 2019-2023 година с Решение на Общински съвет.

2.7.4. Състояние на гражданския сектор в общината

На територията на община Тервел са регистрирани осем неправителствени организации (НПО), които осъществяват дейност в различни направления:

НПО в областта на социалната сфера, здравеопазване, образование, култура и изкуство, опазване на околната среда, туризъм:

- АСОЦИАЦИЯ НА ЖЕНИТЕ – ТЕРВЕЛ;
- ЖИВОТ В СУХА РЕКА;
- Училищно настоятелство ПГТО „Дочо Михайлов“ – гр. Тервел.

НПО в областта на спорта:

- ЛОВНО-РИБАРСКО ДРУЖЕСТВО – ТЕРВЕЛ;
- СПОРТЕН АТЛЕТИЧЕСКИ КЛУБ „АТЛЕТИК“;
- ШАХМАТЕН КЛУБ „ХАН ТЕРВЕЛ“;
- ФУТБОЛЕН КЛУБ „РОМА 2014 – ТЕРВЕЛ“.

НПО в подкрепа на местния бизнес:

- МИГ ТЕРВЕЛ – КРУШАРИ.

2.8. ВЛИЯНИЕ НА ГОЛЕМИ ИНФРАСТРУКТУРНИ ПРОЕКТИ С РЕГИОНАЛНО И НАЦИОНАЛНО ЗНАЧЕНИЕ, ПРЕДВИДЕНИ ЗА РЕАЛИЗАЦИЯ НА ТЕРИТОРИЯТА НА ОБЩИНАТА

Основен източник на достоверна информация за влияние на големи инфраструктурни проекти с регионално и национално значение, предвидени за реализация на територията на община Тервел, област Добрич или Североизточен регион от ниво 2, които пряко или косвено могат да дадат отражение в социално-икономическото, екологическото и пространствено развитие на общината, е Интегрираната териториална стратегия за развитие на Североизточен регион от ниво 2.

Североизточният регион е разположен периферно на основната TEN-T мрежа през територията на страната, но предимството му е, че граничи с двата големи международни водни басейна – директен широк излаз на Черно море (източна граница на страната) и близък достъп до река Дунав (чрез общата граница с област Силистра и пристанищата Силистра и Тутракан), което определя неговото геостратегическо значение. Регионът има пряк достъп до черноморските пристанища Варна (България) и Констанца (Румъния). Река Дунав е естествен воден път, който свързва страната и региона с 11 държави в Централна и Източна Европа.

Проектите, които засягат община Тервел или ще се отразят положително, са:

- Изграждане на Индустриален парк Добрич (с логистична зона, високотехнологичен инкубатор, интермодален терминал, митница, силози и зърнен терминал, индустриален парк, изграждане на модерно международно летище в близост до индустриалния парк).
- Изграждане на регионален газов хъб „Балкан“;

- Изграждане на европейски цифров иновационен център (хъб), който ще стимулира широкото приемане на модерни цифрови технологии от промишлеността, от публичните организации и академичните среди.

В ИТСР на Североизточен регион са описани територии с пространствен потенциал за развитие и съхранение на културното наследство. За територията на община Тервел това са скалните манастири в с. Оногур, които имат богата история, но не са достатъчно проучени.

Културните ценности на територията на Североизточния регион са стимулатор на икономически растеж чрез възможностите на културния туризъм, чиято основа са културните маршрути. Като вид културна ценност, културните маршрути разкриват нови мащаби на макроструктурата на културното наследство. В основата на културния маршрут е историческата ос на традиционното движение с интегрирани към нея културни и природни ценности.

2.9. ОПИСАНИЕ НА ВЗАИМОВРЪЗКИТЕ НА АНАЛИЗА С РЕЗУЛТАТИТЕ ОТ ПРОВЕДЕНИЯ ХОРИЗОНТАЛЕН СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКИ АНАЛИЗ НА РАЙОНИТЕ НА НАЦИОНАЛНО НИВО

Социално-икономическият анализ на районите на Р България (Анализа на районите) представя настъпилите промени за периода 2014-2020 г. в икономическото, социалното, демографското, инфраструктурното развитие и състоянието на околната среда и очертава основните тенденции в тях. Също така се дават прогнози за развитието им до 2027 г. Той е структуриран в 3 основни части.

Първата част обхваща териториалния анализ на развитието по тематични направления и ключови характеристики по три основни теми – темата за урбанистичното развитие, териториалните аспекти на секторните политики, административния капацитет за провеждането им и за изпълнение на проекти.

Втората част акцентира върху сравнителния анализ на социалното, икономическото, демографското и екологичното състояние и развитие и инфраструктурното осигуряване на районите, областите и общините. Във всяко тематично направление са проследени промените, настъпили в резултат на прилаганите европейски и национални политики и програми и са систематизирани изводи за въздействието на външни и вътрешни фактори, за установените трайни тенденции и възможностите за преодоляване на проблемите.

Третата част обобщава синтезираните изводи от първите две и ги надгражда с интегриран национален профил.

Съдържанието на втората и третата част, както и на резюмето на анализа, припокриват темите, изследвани в ПИРО. Това е първата взаимовръзка между ПИРО и Анализа на районите – съдържанието.

Освен това темите в Анализа на районите, особено в частите за демография, социално развитие и икономика, са проследени чрез ключови показалите, които са използвани в ПИРО Тервел за откроряване на местните характеристики. **Това спомага за сравнението на част от изводите, направени в Анализа на районите, и този за целите на ПИРО.** Допълнително по отношение на **демографските показалите,** при изготвяне на ПИРО Тервел, **са**

съпоставяни с тези на областно и национално ниво, за да могат да се проследят взаимовръзките между тях.

В следващата таблица са изведени основните изводи от Анализа на районите и заключенията в ПИРО. Този подход дава възможност да бързо очертаване на взаимовръзката между двата анализа – къде има припокриване (т.е. изводите за община Тервел са валидни и за национално/регионално ниво), къде се отчита разминаване (т.е. заключенията за община Тервел са по-негативни или обратното – по-благоприятни).

Таблица 29. Взаимовръзки между заключенията от Анализа на районите и ПИРО

Заключения от Анализа на регионите	Заключения от социално-икономическия анализа на ПИРО	Взаимовръзка
ТЕМА: ДЕМОГРАФИЯ		
Демографската ситуация в страната се характеризира с продължаващо намаляване и застаряване на населението, намаляваща раждаемост и задържащо се високо равнище на общата смъртност, отрицателен естествен и механичен прираст.	Населението устойчиво намалява; Раждаемостта на 1000 д. е близка до средното за страната; Високо ниво на смъртност (близко до средното за страната); Отрицателен естествен прираст; През 2019 и 2020 г. положителен механичен прираст.	Общината е със същите характеристики.
Намалява делът на населението в трудоспособна възраст.	Намалява делът на населението в трудоспособна възраст.	Общината е със същата характеристика като на национално ниво.
Териториалното разположение на населението е предимно в градовете – 72,9% (2020 г.)	63,7% от населението в общината живее в селата (2020 г.)	Общината е с противоположна характеристика от тази на национално ниво. Влияние оказва това, че има само един град в общината.
Изчерпан демографски потенциал на селата, които до неотдавна са били източник на миграция към градовете.	Част от селата в община имат потенциал да привличат население в тях.	Общината е с по-добра характеристика от страната.
ТЕМА: ПАЗАР НА ТРУДА		
Коефициентът на икономическа активност нараства.	Отчетена е тенденцията за намаляване броя на заетите в местната икономика през 2018 и 2019 г.; Намаляване на населението в трудоспособна възраст.	Общината е с по-лоша характеристика от тази на национално ниво.
Заетостта на населението в най-активна възраст (15–64 години) бележи съществен ръст в СИР, но изостава от средната за страната в периода 2014-2018 г.	Икономическата активност намалява.	Общината е с по-лоша характеристика от тази на национално ниво.
Коефициентът на безработица намалява.	Коефициентът на безработица намалява, но е с много по-високи стойности.	Общината е със същата тенденция като на национално ниво, но с по-неблагоприятни стойности.
ТЕМА: ТЕРИТОРИАЛНО-УРБАНИСТИЧЕН АНАЛИЗ		
Общините в България са класифицирани като: силно	В ИТСР на Североизточен регион община Тервел е	Общината попада измежду 152 общини, които са слабо

Заключения от Анализа на регионите	Заключения от социално-икономическия анализа на ПИРО	Взаимовръзка
урбанизирани (централни), средно урбанизирани (междинни) и слабо урбанизирани (периферни). (при които над 50% от населението е в населени места под 5 хил. жители или общините са с център град под 5 хил. жители. Такива са 152 общини с центрове много малки градове).	определена като „слабо урбанизирана община“ (периферна).	урбанизирани, над 50% от населението е в населени места под 5 хил. жители.
В Анализа на районите са определени агломерационни образувания по дадени критерии.	В ИТСР на Североизточен регион община Тервел не попада в агломерационния ареал Добрич.	-
ТЕМА: ИКОНОМИЧЕСКО РАЗВИТИЕ		
БВП и БВП на глава от населението нараства.	На ниво „община“ не се поддържа информация за БВП, но за област Добрич показателят нараства.	Общината е със същата характеристика като на национално ниво.
Нараства производителността на труда.	Нараства производителността на труда на 1 работник в община Тервел.	Общината е със същата характеристика като на национално ниво.
Най-голям брой МСП са в групата на микропредприятията (от 0 до 9 заети), достигат 92,7% (2019 г.) от общия брой предприятия в нефинансовия сектор, следвани от втората група (от 10 до 49 заети).	Микро предприятията са 94,2% от всички в нефинансовия сектор, а малките – 5,2% (2019 г.)	Общината е със същата характеристика като на национално ниво.
Атрактивността на българския туризъм се формира от културно-историческо наследство, природни ценности, разнообразни пейзажи, качествени услуги и добра свързаност/достъпност.	Община Тервел притежава културно-историческо наследство и природни условия за развитие на различни видове туризъм.	Общината притежава характеристики, определени в Анализа на районите за развитие на туризма.
ТЕМА: СОЦИАЛНА СФЕРА		
Обхватът на деца в предучилищно образование е намалял до степен, че всяко пето дете не посещава детска градина.	Местата в детските градини в община са достатъчни, за да обхванат всички деца.	Общината е с по-добра характеристика от националното ниво.
Броят на учениците в страната намалява ежегодно. Закриват се училища, предимно в малките населени места.	Броят на учениците, учителите и паралелките намалява през последните години.	Общината е със сходна характеристика с тази на национално ниво.
Увеличаване на броя на напусналите ученици през учебната 2019/20 г. – 10 946 ученика за страната.	За учебната 2019/20 година делът на преждевременно напусналите училище (до 7-ми клас) е 4,5%.	Общината е с по-лоша характеристика от националното ниво.
Увеличаващи се разходи в сферата на социалното	Увеличава се делът на подпомаганите лица в	Общината е със същата характеристика като на

Заключения от Анализа на регионите	Заключения от социално-икономическия анализа на ПИРО	Взаимовръзка
осигуряване, подпомагане и грижа.	общината, както и разходите за тях.	национално ниво.
Неравномерното териториално разпределение на мрежата от социални услуги по общини, неподходящата материална база.	Социалните услуги в общината са неравномерно разпределени.	Общината е с подобна характеристика на националното ниво.
ТЕМА: ТЕХНИЧЕСКА ИНФРАСТРУКТУРА		
В национален план електроенергийната мрежа е добре развита и всички населени места са електроснабдени.	Електроенергийната мрежа в общината има достатъчно капацитет за поемане на нуждите на общината.	Общината е със същата характеристика като на национално ниво.
Газопроводната мрежа в България има нужда от доразвитие. Необходимо е и увеличаване на дела на газифицираните домакинства до набелязаната цел до 30% през 2020 г.	В общината има газопреносна мрежа, но все още е ограничена и не покрива цялата територия на общината.	Общината е със същата характеристика като на национално ниво.
Нарастване на участието на ВЕИ в енергийния баланс на страната. Изградените мощности от ВЕИ в Североизточен регион представляват 15,2% от общото за страната.	Община Тервел има голям потенциал за използване на слънчева енергия.	Изводите, направени в Анализа на районите, са валидни и за община Тервел.
Често срещан е проблема с „режим на водоснабдяване“, който силно влошава качеството на живот на населението.	В община Тервел няма водоснабдителен режим.	Общината е с по-добра характеристика от националното ниво.
Изключително високо ниво на загуби на вода (средно около 55%)	Загубите на вода се увеличават през годините – 77,97% за 2020 г.	Общината е с по-лоша характеристика от тази на национално ниво.
Значително по-големи количества образувани отпадъци на човек в България в сравнение с ЕС, ниска степен на рециклиране на битовите отпадъци.	Сметосъбирането и сметоизвозването не покрива територията на цялата община.	Общината е с по-лоша характеристика от тази на национално ниво.
ТЕМА: ОКОЛНА СРЕДА		
Национален проблем по отношение състоянието на атмосферния въздух е замърсяването с фини прахови частици (ФПЧ), което е сред най-високите в ЕС. То има ясно изразен сезонен характер.	На територията на община Тервел няма значими местни източници на емисии от замърсители на атмосферния въздух. Но проблемът с отоплението на „твърдо“ гориво е характерен и за нея.	Общината е със същата характеристика като на национално ниво.
Подобрява се качеството на повърхностните води в страната	На територията на общината няма постоянно течащи повърхностни води. Язовира, който е в общината	Общината е с по-лоша характеристика от тази на национално ниво.

Заключения от Анализа на регионите	Заключения от социално-икономическия анализа на ПИРО	Взаимовръзка
	отчита лоши показатели.	
Нивата на шум в по-голямата част от изследваните пунктове надвишава граничните стойности за съответните населени територии.	На територията на община Тервел няма значителни шумови източници.	Общината е с по-добра характеристика от националното ниво.
ТЕМА: АДМИНИСТРАТИВЕН КАПАЦИТЕТ		
Наличието на административен капацитет в местните власти за усвояване на средства по оперативни програми и натрупването на инвестиции с икономически и социален характер, подкрепени от оперативните програми, са важно условие за растежа на териториалните единици.	Общината привлича все повече средства от ЕСИФ, което показва и повишаването на капацитета ѝ.	Изводите, направени в Анализа на районите, са валидни и за община Тервел.
Силна зависимост от европейските фондове и помощи и несъобразените с местния потенциал и характеристики приоритети и проекти, без задълбочен анализ на потребностите, ефективността, управлението и поддържането на изградените обекти.	Проектите, които се реализират от Общината, почиват на задълбочени анализи на местните потребности и целят повишаване качеството на живот на жителите на Тервел.	Изводите, направени в Анализа на районите, не са валидни за община Тервел.
ПРЕДЛОЖЕНИЯ ЗА РАЗВИТИЕ НА СЕВЕРОИЗТОЧЕН РЕГИОН В АНАЛИЗА НА РЕГИОНИТЕ, ОТНАСЯЩИ СЕ ДО ОБЩИНА ТЕРВЕЛ		
Изграждане на Индустриален парк Добрич.	В община Тервел има свободна работна ръка.	Изграждането на индустриален парк ще привлече нови ПЧИ, ще разкрие нови работни места, ще повиши доходите на населението.
Подкрепа за развитие на ИКТ Клъстер – Варна, действащ във Варненски регион.	Въпреки отдалечеността на община Тервел от гр. Варна, се предвижда иновационният център да съдейства на бизнеса в цяла Североизточна България.	Ролята на центъра ще бъде да предоставя иновативни решения и да помага на компании, институции и организации в региона да създават добавена стойност чрез цифрови технологии.
Разширяване на регионалния обхват на дуалното обучение.	Дуалното обучение позволява повишаване качеството на образование съобразно потребностите на бизнеса на регионално и местно ниво. Наличието на ПГ в общината позволява внедряването на дуално обучение.	Дуалната система е директен начин да се осъществи връзка между образованието и бизнеса.
Разширяване и подобряване на цифровите и обществените услуги.	Предоставяните обществени услуги ще се подобрят, ще се повиши тяхната достъпност и	Цифровата трансформация е предпоставка за растеж. Бързата и сигурна цифрова

Заключения от Анализа на регионите	Заключения от социално-икономическия анализа на ПИРО	Взаимовръзка
	ще намалее административната тежест.	свързаност е основен елемент от реформите, необходими за създаване на благоприятна за пазара и инвестициите среда.
Създаване на интегрирани туристически продукти за Североизточен регион.	Община Тервел разполага с природно и културно-историческо богатство.	Участието на общината в общ туристически продукт ще популяризира нейните природни, културни и исторически обекти.

3. ВРЪЗКА НА ОБЩИНАТА СЪС СЪСЕДНИТЕ ТЕРИТОРИИ, КОИТО ИМАТ ПОТЕНЦИАЛ ДА ВЛИЯЯТ ВЪРХУ РАЗВИТИЕТО Ѝ

Тази част от плана идентифицира възможностите за съвместни действия със съседни общини. Две и повече съседни общини с различно големи територии, икономики и население могат да планират заедно, да приоритизират заедно и да правят съвместни проекти на базата на взаимния интерес. Те могат много да увеличат общо и по отделно своята значимост и потенциал, ако си партнират. Всяка от тях има своя бранд, но обединени заедно в целенасочени политики могат да решат много конкретни свои проблеми.

Възможностите за съвместни инициативи на община Тервел със съседни общини са принципно очертани в Националната концепция за пространствено развитие и в ИТСРСИР.

Община Тервел обхваща 579,677 км² и граничи: на североизток с община Крушари, на изток с община Добрич-селска, на юг с община Вълчи дол (област Варна), на югозапад с общините Никола Козлево и Каолиново (област Шумен), на запад с община Дулово (област Силистра), на северозапад с община Алфатар (област Силистра) и на север с община Кайнарджа (област Силистра).

Центровете на периферните общини са малки и много малки градове и села от 4-то и 5-то ниво. За реализиране на желаното полицентрично развитие, както и за укрепване на връзките между селските и градските райони, в Националната концепция за пространствено развитие са формулирани следните цели за: а) поддържане на широка мрежа от градове от 3-то ниво, чрез подкрепа за тяхното интегрирано развитие и синхронизиране на секторните политики и б) следване на национална политика за малките градове в периферни територии като доставчици на основни услуги за селските райони и подкрепа за тяхното интегрирано развитие.

Фигура 43. Йерархична структура на градове-центрове в ИТСРСИР

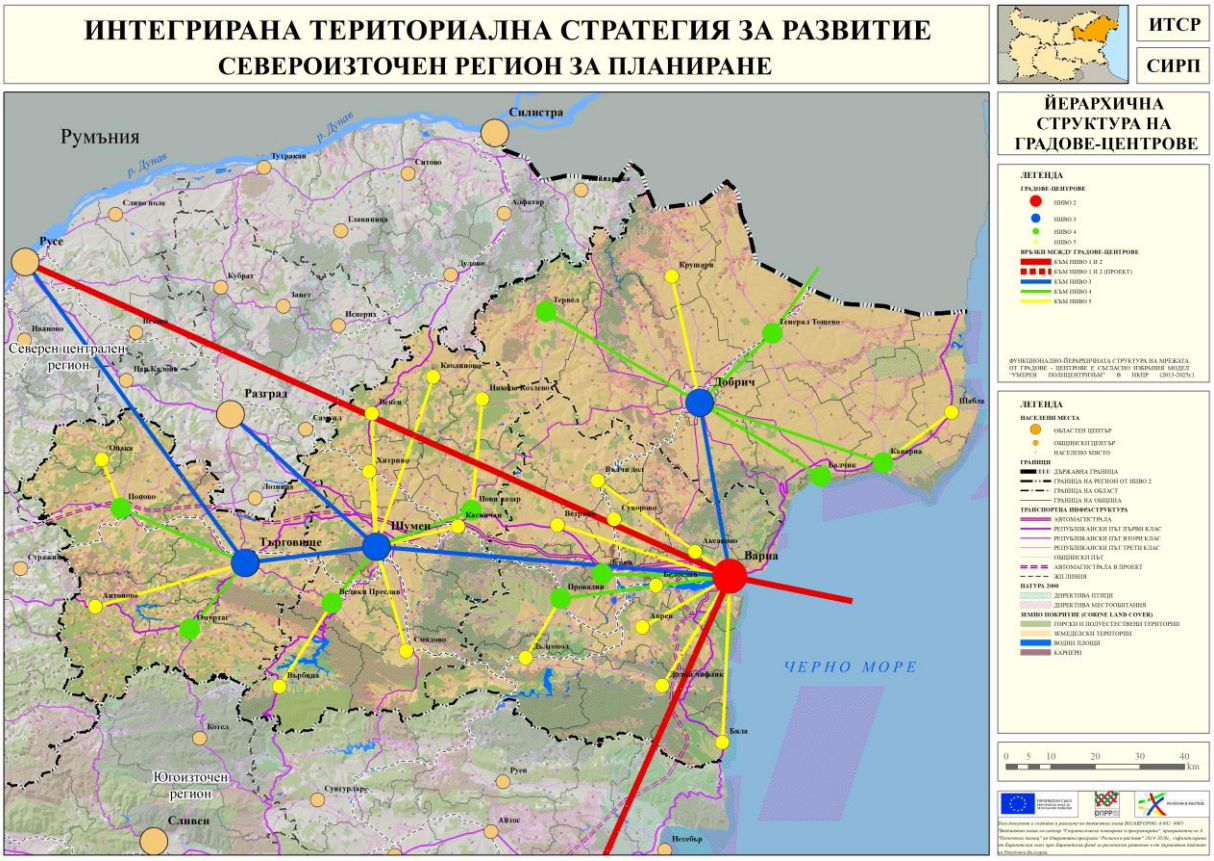

Източник: ИТСР на Североизточен регион

Основните природни и антропогенни ресурси на общината, тяхното пространствено разположение и установените традиции в използването им, подробно описани в аналитичната част на ПИРО, съпоставени с актуалната информация от ИТСРСИР за периода до 2027 г. са предпоставка за осъществяването на сътрудничество със съседните общини от четирите области Добрич, Варна, Шумен и Силистра и реализация на съвместни проекти, включително и на интегрирани териториални инвестиции.

Град Тервел, който се намира на 44 км от областния град Добрич е административен център на общината, в границите на която са включени още 25 села.

Обработваемата земеделската земя обхваща 389 918 дка, горските територии - 130 336 дка, водните площи – 787 дка, урбанизираните територии - 28 838 дка. На територията на общината има обявени защитени зони за опазване на дивите птици и защитени зони за опазване на природните местообитания. Съхраненото фолклорно наследство и красива природа са важни предпоставки за развитието на опознавателен, риболовен, ловен, селски и екологичен туризъм. На територията на общината има множество археологически обекти. Това са основните характеристики на общината като потенциален партньор в междуобщинското сътрудничество.

Фигура 44. Възможности за сдружаване на общини за прилагане на интегрирани териториални инвестиции в североизточен регион

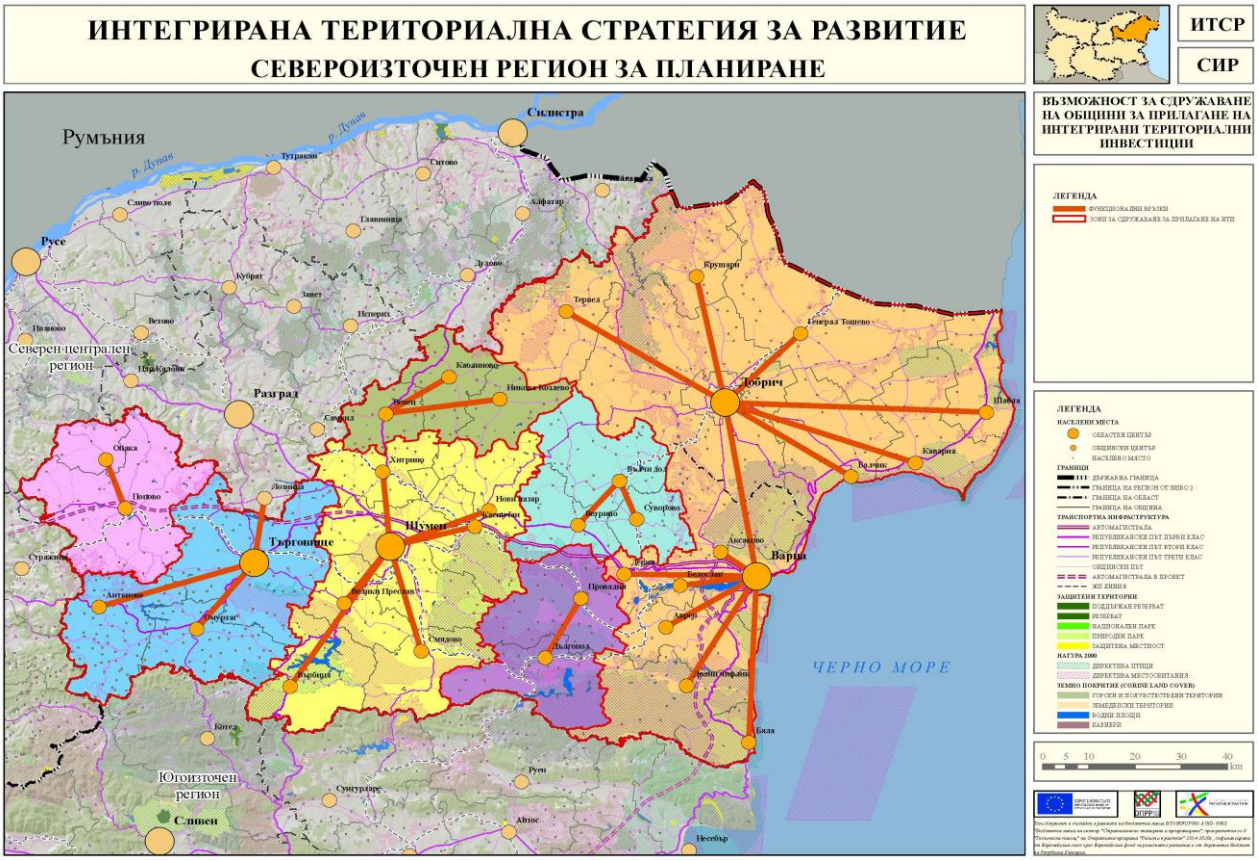

Източник: ИТСР на Североизточен регион

На горната карта отчетливо са очертани непосредствените възможности за сдружаване на съседни общини за прилагане на интегрирани териториални инвестиции. В рамките на региона съседните на община Тервел общини (както и самата тя), не попада в агломерационния ареал на Добрич. Гр. Добрич е град от трето йерархично ниво, който предоставя достъп до среди и услуги на северните и централните територии.

Възможности за съвместни инициативи на Община Тервел със съседни общини:

1. МИГ Тервел - Крушари

- Местна инициативна група – Тервел - Крушари е форма на публично-частно партньорство с участието на общините Тервел и Крушари.

Целта на МИГ е да осигури подкрепа на общността на територията на общините Тервел и Крушари за реализирането на интегрирана стратегия за устойчиво развитие на територията посредством:

- прилагането на подхода „ЛИДЕР“ като инструмент за децентрализирано развитие на територията на общини Тервел и Крушари и насърчаване „ученето чрез правене“ в местната общност, повишавайки нейния капацитет за планиране;
- Разнообразяване на икономическите дейности, подобряване конкурентоспособността на местните продукти;
- Опазване на природните ресурси и околната среда в селския район на действие на МИГ;

- Развитие на по-качествени услуги в съответствие с нуждите и очакванията на местното население, за да се създадат възможности за дългосрочна заетост и за да се повишат доходите на територията на сдружението;
- Стимулиране на интегрирани и устойчиви практики, местната инициатива и предприемачество, включително в реализирането на дългосрочни програми и стратегии;
- Насърчаване на съвместната работа между местните власти, бизнеса и структурите на гражданското общество за решаване проблемите на територията;
- Опознаване и прилагане опита и практиката на Европейския съюз за оживяване на селските райони, включително и за обмен на опит с други местни инициативни групи;
- Подпомагане разширяването на местни, териториални, национални и трансгранични мрежи за сътрудничество.

2. Общините Тервел, Крушари, Добричка и Кайнарджа

- Разработване на общи туристически маршрути, които да обхващат културно-исторически, духовен и алтернативен туризъм.

3. Общините Тервел, Силистра и Добрич

- Организиране и провеждане на Събор на Североизтока. Събор за народното творчество на североизточна България. Представяне на автентичен български фолклор - народни песни, танци, обичаи и традиции.

4. СИНТЕЗЕН SWOT АНАЛИЗ

SWOT-анализът като качествен аналитичен и прогностичен метод дефинира действието на вътрешните и външните фактори за развитие на общината и възможностите за избор на подходяща стратегия за постигане на целите на развитието на базата на предложения по-горе социално-икономически анализ на територията. Използвана е общата матрица за този вид анализ, отразяваща взаимодействието на вътрешните фактори (силни и слаби страни), и външните фактори (възможности и заплахи). В SWOT анализа са представени изводите и препоръките, които са произлезли от аналитичната част на ПИРО.

СИЛНИ СТРАНИ	СЛАБИ СТРАНИ
▪ Плодородни почви; ▪ Благоприятни природни условия за развитие на земеделие и животновъдство; ▪ Сравнителна близост до големи туристически пазари по Черноморието; ▪ Потенциал за развитие на рибовъдство и спортен риболов в язовирите; ▪ Механичният прираст в последните 2 години е положителен; ▪ Наличие на културни и исторически забележителности; ▪ Традиции в опазване на културното наследство; ▪ Създадени традиционни връзки за културен обмен; ▪ Наличие на НПО в областта на културата; ▪ Богат културен календар; ▪ Добре изградена мрежа от читалища с традиции, разнообразна дейност; ▪ Близост до Румъния и наличие на ГКПП; ▪ Сравнително добра достъпност до всички населени места на територията; ▪ Стабилен аграрен сектор; ▪ Намаляване на безработицата; ▪ Производителността на труд на 1 човек се повишава; ▪ Намалява безработицата; ▪ Наличие на професионална гимназия; ▪ Добра осигуреност с лекари; ▪ Развити социални услуги; ▪ Съхранена природна среда; ▪ Много добро състояние на радиационната обстановка; ▪ Наличие на относително добър потенциал на ВЕИ в общината; ▪ Развитие на възобновяеми енергийни източници - фотоволтаични електроцентрали.	▪ Територията е бедна на водни ресурси и полезни изкопаеми; ▪ Неоползотворен потенциал за развитие на природен и културен туризъм; ▪ Периферно разположение на територията спрямо административни и пазарни центрове; ▪ Отрицателни естествен и механичен прираст; ▪ Намаляване на населението в трудоспособна и под трудоспособна възраст; ▪ Намаляване на населението в селата; ▪ Влошена възрастова структура; ▪ Липса на реклама за туристическия потенциал, който притежава общината; ▪ Недостатъчна реклама на обекти и културни прояви; ▪ Липса на жп линия; ▪ Големи загуби на вода по водопроводната мрежа; ▪ Ниска степен на изграденост на канализационната мрежа; ▪ Газификация само на част от общината; ▪ Намаляване на броя на нефинансовите предприятия; ▪ Намаляване на броя на заетите; ▪ Липса на достатъчно места за настаняване; ▪ Намаляване на хората в трудоспособна и под трудоспособна възраст; ▪ Недостиг на квалифицирани кадри; ▪ Висока безработица; ▪ Намаляване на броя на учителите; ▪ Голям дял на учениците, които са напуснали образователната система; ▪ Социалните услуги са съсредоточени на територията на гр. Тервел и няколко села; ▪ Голям дял от населението не е посещавало училище; ▪ Най-сериозен замърсител е битовото отопление;

	▪ Липса на достатъчна информация и ресурси за използване на ВЕИ; ▪ Липса на организирано сметосъбиране в селата.
ВЪЗМОЖНОСТИ	**ЗАПЛАХИ**
▪ Въвеждане на по-ефективни производства на базата на „кръгова икономика“ и иновации; ▪ Намаляване загубите на вода; ▪ Подобряване на образованието чрез инициативи и мероприятия в посока намаляване на отпадналите ученици; ▪ Добри предпоставки за използване на ВЕИ; ▪ Използване на защитените зони и територии за алтернативен туризъм, щадящ околната среда; ▪ Подобряване на туристическото предлагане – ловен, селски, еко, вело-, конен; ▪ Реклама на общината чрез Единната система за туристическа информация (ЕСТИ): ▪ „Регистър на туристическите фестивали и събития“ - http://rta.tourism.government.bg/TFRegister.aspx ▪ „Регистър на туристическите атракции“ - http://rta.tourism.government.bg/TARegister.aspx ▪ Възможност за сътрудничество и съвместни проекти между общинската администрация, гражданските организации и заинтересовани страни; ▪ Внедряване на нови технологии за напояване; ▪ Използване на експертния капацитет на общинските служители за реализацията на проекти; ▪ Изпълнение на различни видове проекти, вкл. по сложност, позволяващи ускорена реализация на проекти в новия програмен период; ▪ Реализиране на съвместни проекти със съседни общини; ▪ Реализиране на публично-частни партньорства; ▪ Привличане на млади хора, които могат да работят от вкъщи през интернет.	▪ Демографски спад и застаряване на населението; ▪ Задълбочаване на миграционните процеси и демографската криза; ▪ Недостиг на квалифицирана работна ръка; ▪ Поява на рискове от непредвидими природни и обществено-политически събития; ▪ Високи изисквания за кредитиране на бизнеса; ▪ Липса на проектно финансиране за социалните услуги; ▪ Тенденция за намаляване на дейността на съществуващи граждански организации (НПО).

5. ЦЕЛИ И ПРИОРИТЕТИ ЗА РАЗВИТИЕ ЗА ПЕРИОДА 2021-2027 Г.

5.1. ОСНОВОПОЛАГАЩИ ПРИНЦИПИ ПРИ ФОРМУЛИРАНЕТО НА СТРАТЕГИЧЕСКАТА ЧАСТ

Структурата на стратегическата част ПИРО Тервел съответства на изискванията на „Методически указания за разработване и прилагане на планове за интегрирано развитие на община (ПИРО) за периода 2021-2027 г.“ на МРРБ и не противоречи на постановките на Закона за регионално развитие за съдържанието на плановете за интегрирано развитие на община, както и на основните законови актове в сферите за устройство на територията, опазване на околната среда и културното наследство. Стратегията е съобразена с действащата нормативна уредба на национално, регионално и местно ниво и с постановките на кохезионна политика на ЕС за периода 2021-2027 г. По същество тя представлява интегрална част от пакета стратегически и планови документи, характеризиращи социално-икономическото и пространствено развитие на страната, региона и общината в перспектива до 2027 г.

Целите и приоритетите на настоящия план за развитие са съобразени с изискването за съгласуваност с основните стратегически документи на глобално, европейско, национално и регионално ниво. Те са плод на съзнателно прилагане на основния принцип в планирането „Мисли глобално – действай локално“. Практически това означава намиране на рационални решения на общинско ниво в подкрепа на 17-те глобални цели на устойчивото развитие, формулирани в документа „Дневен ред 2030“. В рамките на Европейския съюз, Документът за размисъл „Към устойчива Европа до 2030 г.“ очертава рамката за планиране на развитието от националните, регионалните и местните власти на страните членки. Този документ пренася в следващия планов период основните постановки на действащите сега Стратегия „Европа 2020“, Териториалния дневен ред на ЕС 2020 и Общата стратегическа рамка на ЕС до 2020 г., като ги адаптира към бързо променящите се реалности.

Визията, целите, приоритетите и мерките на стратегическата част на ПИРО Тервел са хармонизирани с предвижданията на НСРР (2012-2022) и АНКПР (2013–2025), както и с Националната програма за развитие „България 2030“ и секторните стратегии в страната. ПИРО се рамкира от Интегрирана териториална стратегия за развитие на Североизточен регион за периода 2021-2027 (ИТСР). ***В основата на подхода е промяна на фокуса от подкрепа на населените места към подкрепа на територии и от секторно ориентирани инвестиции към интегрирани териториални инвестиции.*** Достойнство на настоящия документ е, че той отчита и доразвива успешните начинания на ОПР Тервел (2014-2020) и насочва усилията и ресурсите в посока към надграждане на успешните инициативи и преодоляване на негативните тенденции в социално-икономическото, културното и пространственото развитие на общината.

Стратегията на настоящия ПИРО е изградена съобразно утвърдените теоретични модели и съвременни практики в сферата на стратегическото планиране на местното развитие. Приложено е съчетание от няколко основни принципа.

Публичност. Стратегията е формулирана съвместно с множество представители на община Тервел, чрез проведените анкетно проучване и публично обсъждане на плана.

Съгласуваност. ПИРО на Тервел успешно заема своето място сред системата за планиране в ЕС и България, като съответства, интерпретира и конкретизира предложенията на документите от по-високо ниво.

Съсредоточеност. Приоритетните области от стратегията позволяват ясен фокус на усилията и ресурсите в оптимален брой допълващи се направления за общинското развитие.

Обвързаност. Използван е съвременният интегриран подход за планиране, като отделните дейности са обвързани помежду си и съвместно подобряват определени аспекти от общинското развитие.

Аргументираност. Структурирането и съдържанието на стратегията се основава на закономерностите в местното развитие, обобщени от общественото мнение и синтезираните резултати от проведения анализ.

Оперативност. Стратегията завършва със съвкупност от мерки, чиито конкретни дефиниции дават възможност за предприемането на ясни действия и реализация на мотивирани проекти през следващите седем години.

Фигура 45. Структура на стратегическата част на ПИРО Тервел

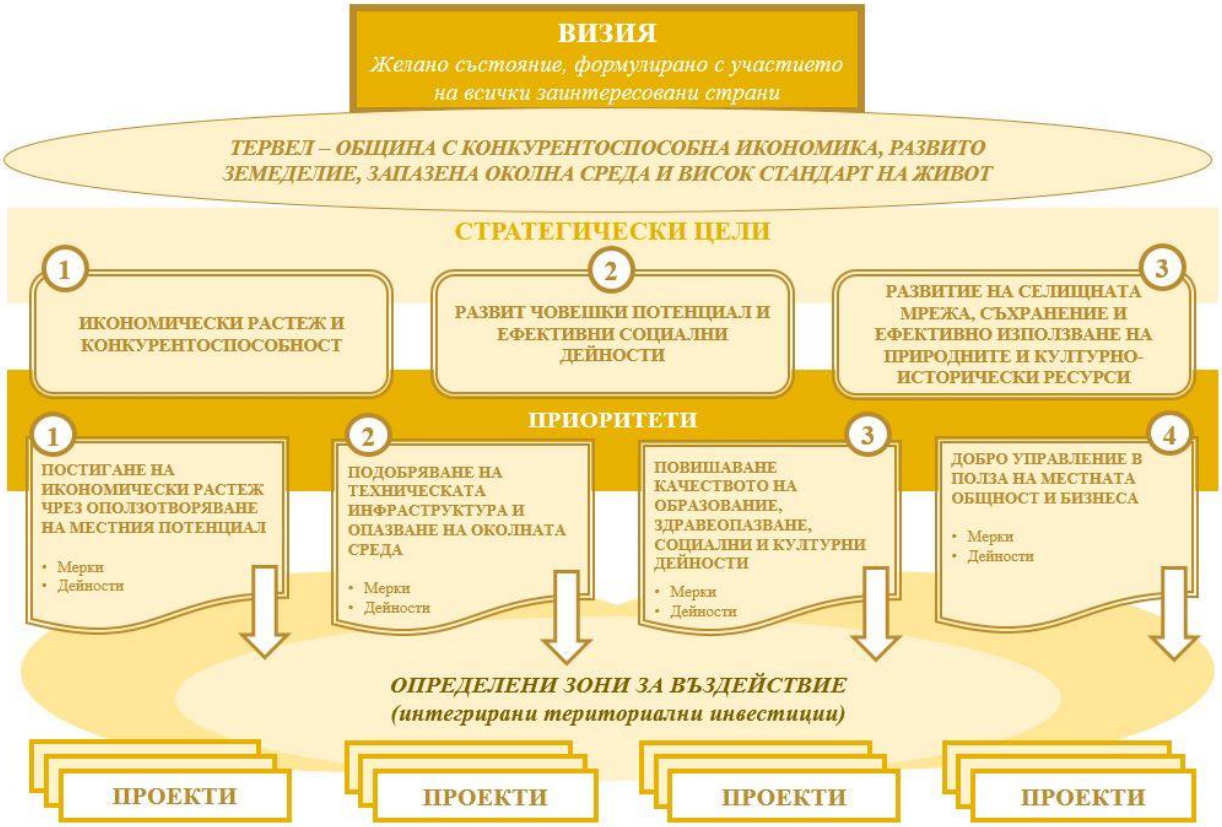

Източник: Авторски колектив ПИРО Тервел 2021 г.®

5.2. ПОДХОД ЗА ФОРМУЛИРАНЕ НА ВИЗИЯТА

Визията за развитието на общината до 2027 г. отразява кратко и ясно представата на жителите на община Тервел за желаното състояние на икономиката, физическата среда и обществените отношения. Тя е формулирана в резултат на широка обществена дискусия със

заинтересованите страни, резултатите от допитването на населението и цялата местна общественост. По този начин в нея се отразяват точно действителните потребности на хората за развитие на ключовите икономически и социални сектори, както и тяхното желание за пространствена и естетическа промяна в жизнената среда. Добре формулираната визия очертава стратегическите цели и приоритети на ПИРО и по този начин аргументира избора на зони за въздействие, където бъдещите интервенции ще донесат най-голяма възвръщаемост на вложените средства и устойчиви ползи за обществото.

5.3. ВИЗИЯ ЗА РАЗВИТИЕ

Приетата визия, представлява желаното и постижимо състояние на община Тервел към 2027 г. и определя насоката за структуриране на стратегическата част на плана и рамката за неговото изпълнение:

ТЕРВЕЛ – ОБЩИНА С КОНКУРЕНТОСПОСОБНА ИКОНОМИКА, РАЗВИТО ЗЕМЕДЕЛИЕ, ЗАПАЗЕНА ОКОЛНА СРЕДА И ВИСОК СТАНДАРТ НА ЖИВОТ

5.4. СТРАТЕГИЧЕСКИ ЦЕЛИ

В настоящата разработка се отчита разбирането, че стратегията (цялостната философия) на ПИРО Тервел следва да бъде в съответствие с документите, които имат отношение към този тип планове за териториално и урбанистично развитие. Такива са:

- Лайпцигската харта за устойчивите европейски градове;
- Декларацията от Толедо;
- Териториалния дневен ред на ЕС 2030;
- Действащи стратегически и планови документи на различно териториално ниво за настоящия планов период 2014-2020 г.;
- Нови (приети и в проект) стратегически документи за следващия планов период - 2021-2027 г., а именно: Документът за размисъл „Към устойчива Европа до 2030 г.“; Актуализираната концепция за пространствено развитие до 2025 г., Обща стратегическа рамка на ЕС – Петте цели за Европа; Новата кохезионна политика до 2027 г.; Новите регламенти и бюджетът за този период. Непосредствено и пряко въздействие ще окаже рамката, зададена от Интегрираната стратегия за развитие на Североизточен регион за периода от 2021 до 2027 г.

В контекста на тези стратегически документи и изисквания, Стратегията на ПИРО Тервел е свързана с идеята да се координират всички действия и възможни ресурси – финансови (с капиталов и др. характер), материални, строителни, човешки, организационни и др. за постигане на целите и задачите на плана, а именно – адаптиране на жизнената среда към възможностите за благоприятни условия за живот и трудова дейност.

Фигура 46. Актуална схема на регионалното и пространствено планиране

Източник: Авторски колектив ПИРО Тервел 2021 г.®

Стратегията на ПИРО Тервел се базира на:

- Използване на резултатите от целевия и проблемен анализ;
- Резултатите от анкетното проучване сред местните заинтересовани страни;
- Прилагане на определените на основата на визията и на стратегическите цели и приоритети в развитието на община Тервел потребности за добра (с високо качество, базирано на интеграция на функциите) обособени териториални зони за прилагане на интегрирани териториални инвестиции;
- Определяне на размера и възможностите за комбинирано използване на финансово-капиталовия и друг материален ресурс за реализацията на проекти и програми, свързани с подобряване на градската среда, както в определените зони за въздействие, така и в цялата територия на общината и на град Тервел.

При формулирането на целите на плана са съблюдавани следните основни принципи:

- Отчитане на ситуационна характеристика и оценка, свързани с: формулиране на изводи и проблеми в резултат от целеви и проблемен анализ на състоянието и потенциалите на община Тервел;
- Формулиране на реалистични цели и необходими действия за прилагане на интегрирани териториални инвестиции и определяне на водещите функции и необходимостта от последваща реализация на проекти и програми за развитие и обновяване на физическата среда;

- Интегриране на всички възможни ресурси (с публичен и частен характер) за реализация на проектите и програмите – предмет на ПИРО Тервел при отчитане интересите на всички заинтересовани страни;
- Постигане на синергичен ефект от всички действащи, новопредлагани и др. инструменти (документи със стратегически и планов характер, конкретни проекти и др.), водещи до качествено ново урбанистично развитие както на отделните зони на въздействие, така и на цялата територия на община Тервел.

СТРАТЕГИЧЕСКА ЦЕЛ 1: ИКОНОМИЧЕСКИ РАСТЕЖ И КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТ

Първата цел акцентира върху създаване и развитие на една стабилна икономика, която да се основава на малки и средни предприятия в сферите на леката промишленост, селското стопанство, услугите и туризма. Целта е да се развие икономиката и да се повиши конкуренцията и конкурентоспособността на предприятията, с което да се подобри и жизнения стандарт на населението на общината.

Необходимо е да се акцентира върху вече утвърдилия се водещ икономически сектори за общината – аграрния – както и да се работи в посока набирането на нови инвестиции, интегрирането на нови знания и технологии за създаване на продукти с по-висока стойност. Предвижда се разработването на успешни модели на партньорство за интегрирани териториални инвестиции между общините, науката и бизнеса за техни съвместни инициативи и особено за приложение на иновации.

СТРАТЕГИЧЕСКА ЦЕЛ 2: РАЗВИТ ЧОВЕШКИ ПОТЕНЦИАЛ И ЕФЕКТИВНИ СОЦИАЛНИ ДЕЙНОСТИ

Втората стратегическа цел на ПИРО Тервел се фокусира върху комплексното развитие на социалната среда. Залагането на така формулираната стратегическа цел в областта на развитието на човешкия капитал се обосновава с необходимостта от решаване на констатираните, продължително проявяващи се проблеми в социалното развитие.

Подобряването на институционалния капацитет и достъпа до ефективни публични услуги са необходими условия за създаването на благоприятна бизнес и социална среда за по-висока конкурентоспособност, социално сближаване и икономически растеж.

Мерките следва да са насочени към подобряване на образованието, повишаване на уменията, осигуряване на равен достъп до качествено здравеопазване и социални услуги и чрез повишаване на общото културно ниво, водещо до формиране на активно, предприемчиво и добре образовано гражданско общество.

СТРАТЕГИЧЕСКА ЦЕЛ 3: РАЗВИТИЕ НА СЕЛИЩНАТА МРЕЖА, СЪХРАНЕНИЕ И ЕФЕКТИВНО ИЗПОЛЗВАНЕ НА ПРИРОДНИТЕ И КУЛТУРНО-ИСТОРИЧЕСКИ РЕСУРСИ

Достъпът до територите е не само основна политика на Европейския съюз, но и допринася за комплексното социално-икономическо развитие. Транспортната и дигиталната инфраструктура са факторите, които спомагат за отключване на специфичните потенциали на регионите и увеличаване на конкурентните им предимства. От друга страна те водят до повишаване на териториалното сближаване и постигане на по-балансиран растеж и

възможност за осигуряване на равен достъп на всички жители, независимо от тяхното местожителство, до икономически и социални функции и услуги.

5.5. ПРИОРИТЕТИ ЗА РАЗВИТИЕ

ПРИОРИТЕТ 1: ПОСТИГАНЕ НА ИКОНОМИЧЕСКИ РАСТЕЖ ЧРЕЗ ОПОЛЗОТВОРЯВАНЕ НА МЕСТНИЯ ПОТЕНЦИАЛ

Устойчивото използване на специфичните потенциали на Североизточен регион - селското стопанство, морската индустрия и туризма - е цел, допринасяща за регионалния растеж.

Основната политика на Европа с хоризонт 2030 г. е кръговата икономика, която предвижда предотвратяване генерирането на отпадъци, екопроектирането, повторната им употреба и други подобни мерки, които могат да доведат до нетни икономии за предприятията в ЕС в размер на 600 милиарда евро или 8% от годишния им оборот, като в същото време намалят общите годишни емисии на парникови газове с от 2 до 4%.

Преходът към кръгова икономика ще намали екологичното замърсяване, ще облекчи проблемите с набавянето на суровини, ще засили иновациите и конкурентоспособността. Потребителите ще получат достъп до по-устойчиви и икономични продукти.

За реализиране на интелигентния икономически растеж община Тервел може да разчита на:

- модернизиране на селското стопанство чрез:
  - въвеждане на нови сортове и култури с по-високи добиви, устойчиви на климатичните промени и с по-ефективна пазарна реализация;
  - развитие на био земеделието при прилагане на нови технологии за повишаване на добивите и качеството на произведената продукция;
  - използване на възможностите за финансова подкрепа от ПРСР.
- развитие на предприемачеството в преработката на произведената селскостопанска продукция, за да се генерира повече принадена стойност за производителите и преработвателите;
- развитие на допълнителни дейности в туризма, което ще доведе до:
  - допълнителни приходи за общината и населението;
  - разкриване на работни места;
  - намаляване на миграцията;
  - привличане на инвестиции;
  - активизиране на междуобщинското сътрудничество;
  - получаване на възможност за достъп до финансов ресурс по ЕСИФ.

Успешното реализиране на икономически растеж ще изисква повече знания и компетентност от администрацията и населението, за което ще бъде необходимо:

- да се създадат възможности за дистанционен достъп до Центровете за професионално обучение в гр. Добрич и гр. Варна, както и други ЦПО в България;

- да се провеждат текущи семинари за получаване на информация за нови технологии, нови продукти и технически и организационни решения, както и за възможности за финансиране на стопански дейности.

Мярка 1.1. Развитие на интелигентно и устойчиво селско стопанство чрез внедряване на нови технологии за повишаване на добивите, усвояване на нови сортове и породи, неподвластни на климатичните промени

Противодействие на климатичните промени и повишаване на ефективността от селското стопанство е възможно чрез усвояване на нови сортове растения и породи животни, нови технологии за повишаване на добивите и качеството на продукцията при по-малко използване на химически препарати и добавки за торене, пръскане срещу вредители и изхранване на животните. Съдействие при реализиране на мярката може да се търси от Селскостопанската академия и нейните клонове, Институт по овощарство - Пловдив. Перспективно направление е биоземеделието. Това е стимулирано не само от ПРСР, но и от самия пазар, като същевременно може да има висока принадена стойност.

Мярка 1.2. Насърчаване на предприемачеството и развитие на икономически дейности в нови МСП

Важна част за повишаване на икономическото състояние на общината е подкрепата на малките и средни предприятия, които са основна съставна единица от нефинансовите предприятия, както на ниво община, така и на областно и национално ниво.

Ефективността от селското стопанство може да се повиши като продукцията от него се подлага на „дълбочинна обработка“, т. е. като се извличат максимално продукти за търговска реализация или за преработка с цел по-дългото им съхраняване, респективно успешната им реализация при благоприятна пазарна ситуация. Чрез прилагането на нови технологии, напр. микровълнови, може оптимално да се използва/преработи произведената селскостопанска продукция във вид на крайни или полуготови храни, които не изискват специални условия за съхраняване.

Тези продукти могат да бъдат реализирани и чрез туристическия пазар в областта и страната, което повишава целесъобразността от стимулиране на предприемачеството в това направление. Също така, пазар на продуктите може да се търси чрез активизиране на междуобщинското сътрудничество със съседните общини, чрез развитие на бартерна търговия в регионален и национален мащаб в бъдеще.

Същевременно развитието на туризма в общината (традиционен и алтернативен) ще изисква развитието на широк спектър от услуги и дейности – екскурзоводи, водачи, презентатори, настаняване (изграждане на съвременни чифлици и кампуси на база изоставени къщи в опорните села на туристическия маршрут), прехрана и организиране на културни мероприятия, свързани с историята и бита.

Всичко това предполага развитието на местни инициативи за заетост в община Тервел, стимулиране на трудовата мобилност, професионалното образование и ученето през целия живот.

Мярка 1.3. Подобряване на съществуващия местен микро и малък бизнес чрез стимулиране на кръговата икономика

Кръговата икономика е модел, насочен към удължаване на жизнения цикъл на продуктите. На практика това означава възможно най-дълго споделяне, заемане, повторно използване, поправка и рециклиране на съществуващи материали и продукти. В това направление основен източник могат да бъдат битовите и дървесните отпадъци – хартия, пластмаса, биомаса. Те могат да се преработват в рециклируеми опаковки, строителни изделия, като плочки, пръчковидни с различна дебелина пейки, хранилки за птици и животни и др. На рециклиране подлежат и строителните отпадъци. От биомасата може да се произвежда порозьозен въглен за задържане на влагата в почвите. Следва, че бъдещият бизнес в това направление е ресурсно обезпечен.

Битовите отпадъци са общинска собственост и ресурс, който общината може да предоставя дори безплатно на МСП (вместо да плаща за тяхното събиране и депониране) за развитие на предприемачеството за тяхното оползотворяване, респ. разкриване на нови работни места. Кръговата икономика е приоритет на ЕС и финансова подкрепа за реализиране на подобни проекти може да се търси в програмите „Околна среда“, „Иновации и конкурентоспособност“, Финансовия механизъм на Европейското икономическо пространство, финансовите инструменти и др.

Мярка 1.4. Развитие и поддържане на природните и културно-исторически обекти

Мярката има за цел да развие местния потенциал за развитие на конкурентоспособен туристически продукт, чрез който да се привлече туристически поток и по този начин да допринесе за нарастване на приходите от туризъм, осигуряване на нови работни места и увеличаване възможностите за устойчиво развитие на територията.

Дейностите, които ще се предприемат, ще са в посока за опазване на културно-историческото наследство (реставрация, консервация, ремонтни дейности) и неговото популяризиране.

ПРИОРИТЕТ 2: ПОДОБРЯВАНЕ НА ТЕХНИЧЕСКАТА ИНФРАСТРУКТУРА И ОПАЗВАНЕ НА ОКОЛНАТА СРЕДА

Устойчивото развитие и достъпът до териториите е не само основна политика на Европейския съюз, но и допринася за комплексното социално-икономическо развитие на местно ниво. Така формулирания приоритет ще допринесе за постигането на това развитие – на територията и населените места на общината. За постигането на балансираност и устойчивост в развитието отношение имат човешкият фактор и стабилната икономика, така че тази приоритетна област е свързана и с останалите приоритети на ПИРО Тервел (2021-2027). Приоритетът е насочен към развитие на потенциала на общината и превръщането ѝ в привлекателно място за живеене и бизнес, със съхранена природа и уникални културни паметници и традиции. Мерките по този приоритет ще допринасят за намаляването на икономическите и социалните неравенства, за интегрирано развитие на територията, за подобряване на техническата инфраструктура и за засилване на икономическото, социалното и териториалното сближаване.

Приоритетът ще се реализира чрез следните мерки:

Мярка 2.1. Подобряване на пътната и уличната инфраструктури

Подобряването на пътната и уличната инфраструктура ще улесни достъпа до общината и населените места, ще се отрази положително както на икономическото благосъстояние на общината, така и на гражданите ѝ.

Мярка 2.2. Подобряване качеството и ефективността на ВиК инфраструктурата

В тази мярка се комбинират дейности по рехабилитация на водоснабдителната и канализационната инфраструктура в общината, като приоритет следва да се постави върху обновяването на водопроводната мрежа и намаляването на загубите на питейна вода. Мярката ще допринесе за продължаващото подобряване на водния сектор в общината.

Мярка 2.3. Благоустрояване на публични пространства и терени за отдих

Мярката обхваща инфраструктурни дребномащабни инвестиции за благоустрояване на устройствени зони и терени за озеленяване.

Мярка 2.4. Опазване на околната среда и изграждане на екологична култура за устойчиво развитие на общината

Част от дейностите, които ще се предприемат по реализиране на дадената мярка, са за намаляване на негативното въздействие върху околната среда, включително посредством по-ефективно използване на ресурсите.

Осигуряването на достъп до перспективен и ефективен енергиен източник за промишлеността, домакинствата и обществените сгради в общините, които не са включени в списъка на определените територии за газоразпределение, е важно условие за подобряване на бизнес средата и насърчаване на икономическото развитие и конкурентоспособността.

ПРИОРИТЕТ 3: ПОВИШАВАНЕ КАЧЕСТВОТО НА ОБРАЗОВАНИЕ, ЗДРАВЕОПАЗВАНЕ, СОЦИАЛНИ И КУЛТУРНИ ДЕЙНОСТИ

Приоритетните дейности произтичат от заключенията на SWOT анализа. Те са ориентирани към използване на силните страни и преодоляване на слабите за разширяване на достъпа до качествено образование; постигане на по-голяма гъвкавост на образователната система спрямо промените в пазара на труда; изграждане на адекватна инфраструктура за образование, здравеопазване и социални дейности, спорт и административно обслужване.

Приоритетът ще се реализира чрез следните мерки:

Мярка 3.1. Подобряване на образованието, спорта и младежките дейности и тяхната инфраструктура

Реализацията на дейностите по тази мярка ще допринесе съществено за повишаване на жизнения стандарт чрез достъпно и конкурентоспособно образование и обучение. Образованието и неговите връзки с научните изследвания и иновациите играят важна роля за личния и обществения напредък за постигане на икономически растеж и осигуряване на благоденствие.

Отчитайки ролята, която младежката общност играе в обществения живот, както и специфичните особености и проблеми на децата и младежите, целта включва дейности, насочени към организиране на мероприятия и прояви от различен характер: спортен, образователен, чрез който да се създадат условия за комуникация и запознаване на младите хора. Активизиране на физическото възпитание и спорта в училищата, чрез модернизация на

спортните съоръжения, подобряване на качеството на съществуващата и разширяване на училищната спортна база, публично-частни партньорства при ползване на спортните обекти и др.

Мярка 3.2. Подобряване на здравното обслужване, социалните дейности и свързаната инфраструктура

Изпълнението на мярката ще осигури достъпно и качествено здравеопазване и социални услуги. Добрата здравна система е условие за развитие на работната сила и е от изключителна необходимост за развитие на местната икономика. Дейностите ще подобрят достъпа до здравно обслужване за всички граждани, подобряване на материалната база и обновяване на сградния фонд на медицинската и социална инфраструктура, чрез извършване на строително-монтажни работи и закупуване на апаратура за лечебни заведения, намаляване на основни рискови за здравето фактори и подобряване профилактиката на болестите.

Мярка 3.3. Развитие и разнообразяване на културния живот

Мярката е ориентирана към развитието на културния живот в общината. Ще се предприемат действия в подкрепа на местни културни средища, включително читалища, библиотеки, музеи и др., при използване на достиженията на технологиите за повишаване на достъпността на създавания културен продукт. Ще се насърчава и подкрепя организирането и провеждането на концерти, фестивали и други културни събития.

ПРИОРИТЕТ 4: ДОБРО УПРАВЛЕНИЕ В ПОЛЗА НА МЕСТНАТА ОБЩНОСТ И БИЗНЕСА

Този приоритет обединява реализирането на общинските политики с предприемането на мерки за подобряване на управлението, основано на принципите на откритостта, участието, отчетността и ефективността. Това включва интегрирано планиране, ефективно и ефикасно разпределение на публичните ресурси, обмен на информация, сътрудничество и зачитане на взаимните интереси на всички заинтересовани страни в общината, както и междуобщинското сътрудничество. Прякото участие, ангажираността и овластяването на жителите на общината ще повиши тяхната подкрепа при осъществяването на тези политики. Акцентът е в създаването на организационни предпоставки и механизми за комплексно и интегрирано планиране на конкретните дейности.

Приоритетът ще се реализира чрез следните мерки:

Мярка 4.1. Развитие на административния капацитет в услуга на гражданите и бизнеса, междуобщински и международни сътрудничества и партньорства за решаване на общи проблеми

Мярката адресира дейности за повишаване капацитета на общинската администрация и подобряване на професионалната компетентност на служителите, организиране на обучения, семинари, конференции, пътувания с учебна цел, съвместни срещи, включващи и социално-икономическите партньори, повишаване на институционалния капацитет и ефективността от действията на общинската администрация за развитие на уменията за управление на проекти и усвояване на средства от структурните фондове, изграждане на междуобщински и международни сътрудничества и партньорства за решаване на общи проблеми и обмен на добри практики и знания с различни организации и други страни за развитие на мобилни здравни и социални услуги, развитие на иновативни младежки дейности, организиране на

съвместни панаири и културни празници и развитие на съвместни туристически продукти и атракции.

Мярка 4.2. Внедряване на добри практики в областта на управлението, информационното обезпечаване и дигитализация на административните услуги

Мярката е насочена към въвеждане на електронно управление и системна квалификация на служителите от общинската администрация, осигуряване на мрежова и информационна сигурност, разработване и внедряване на инструменти и онлайн платформи за подобряване на гражданското участие на местно ниво.

6. ПРОГРАМА ЗА РАЗВИТИЕ НА ТУРИЗМА В ОБЩИНА ТЕРВЕЛ

Туризмът е важна стопанска дейност за България със значително влияние върху икономическия растеж и трудовата заетост. Развитието на туризма има пряко отношение към качеството на живот на местното население и гостите на дестинацията като отразява отношението към културно-историческото и природно наследство, към традициите, обичаите и съвременната култура. На ниво дестинация, туризмът играе основна роля за изграждането и утвърждаването на положителен имидж на общината.

Изменението на Закона за туризма от 2020 г. (ДВ, бр. 17, 2020) изисква в програмата за реализация на плановете за интегрирано развитие на общините да се включва настоящият раздел, който съдържа общинската програма за развитие на туризма (чл. 11 от ЗТ). Тя следва да е в съответствие с приоритетите на областната стратегия за развитие на туризма и Национална стратегия за устойчиво развитие на туризма и стратегиите за развитие на отделни видове туризъм.

Следва да се подчертае, че стратегията на областно ниво не е изготвена и приета, което поставя пред трудности местната администрация за изготвянето на програма за развитието на туризма, която да е в „съответствие с приоритетите на областната стратегия“.

Основната цел на община Тервел е развитие на конкурентоспособна туристическа дейност. Природните ресурси и забележителности, климатичните условия, културно-историческото наследство дават възможност за развитие на селски, екологичен, културен и ловен туризъм. Необходима е консервация, реставрация и интегриране на недвижими културни ценности и природни забележителности, включително и тези с религиозен характер.

По исторически данни територията на днешната община Тервел е била център на древни култури и цивилизации. Съществували са многобройни селища, крепости и култови средища, пресичали са се важни търговски пътища. Районът е бил в сърцето на силни племенни обединения и важна част от граничната система на някои от най-могъщите империи на древността. На територията на общината са официално регистрирани над 100 археологически обекта, но реално те са многократно повече.

Паметници на загиналите във войната (военни паметници):

- Паметна плоча, поставена върху сградата на общинска администрация в Тервел;
- Паметник в село Кочмар;
- Паметна плоча, посветена на битката при Кочмар-Карапелит по времето на Първата световна война през 1916 г.;
- Паметник на украински войник в село Гуслар;
- Паметник в село Гуслар;
- Паметник в с. Безмер;
- Паметник в с. Жегларци;
- Паметник в с. Орляк;
- Паметник в с. Коларци;
- Паметник в с. Нова Камена;
- Паметник в с. Проф. Златарски.

На територията на общината са изградени и действащи множество религиозни храмове.

Таблица 30. Православни храмове и джамии в община Тервел

№	Населено място	Храм
1.	гр. Тервел	Църква „Св. Димитър Солунски“
2.	гр. Тервел	Църква „Св. Вмчк Георги Победоносец“
3.	с. Нова Камена	Църква „Св. Рождество Богородично“
4.	с. Безмер	Църква „Св. Троица“
5.	с. Кочмар	Църква „Успение Богородично“
6.	с. Честименско	Църква „Св. Петка“
7.	с. Кладенци	Църква „Св. Димитър“
8.	с. Орляк	Църква „Св. Димитър“
9.	с. Жегларци	Църква „Св. Георги Победоносец“
10.	с. Нова Камена	Църква „Рождество на Пресвета Богородица“
11.	с. Коларци	Параклис „Св. Злата Мъгленска“
12.	с. Каблешково	Храм „Св. Николай Чудотворец“
13.	с. Безмер	Джамия
14.	с. Градница	Джамия
15.	с. Каблешково	Джамия
16.	с. Орляк	„Старата“ джамия
17.	с. Орляк	„Новата“ джамия
18.	с. Божан	Джамия
19.	с. Коларци	Джамия
20.	с. Попгруево	Джамия
21.	гр. Тервел	Джамия
22.	с. Зърнево	„Старата“ джамия
23.	с. Зърнево	„Новата“ джамия
24.	с. Балик	Джамия
25.	с. Честименско	Джамия
26.	с. Жегларци	Джамия
27.	с. Оногур	Джамия
28.	с. Ангеларий	Джамия

Източник: община Тервел

Крепост „Скала“ е средновековна крепост край с. Кладенци, която е първата напълно изследвана в общината. Средновековната българска крепост „Скала“ (или още „Хисар кале“) е съществувала през IX-XI век. Намира се на 3 км югозападно от с. Кладенци, на десния бряг на суходолието „Канагьол“. Има форма на четириъгълник с три каменни стени и 9 кули. Стените са дълги около 130-140 м. Крепостта е изградена на терен, защитен от югозапад с отвесен скален склон, където е нямало крепостна стена. Много находки, които са открити в тази крепост, показват, че тя е била важен укрепителен, защитен и християнски център. Там са открити две църкви, характерни за Първото българско царство. В една от тях са открити уникални фрагменти от белоглинената керамично-пластична украса, известни само от втората столица Преслав. Открита е и една оловна икона, върху лицевата страна на която е изобразен Св. Георги като млад войн с доспехи, копие и щит; в краката си притиска змей, в чието тяло е забито копие. На обратната страна е изобразен разцъфнал кръст. Крепостта е консервирана, а находките от нея могат да се видят в Зала „Археология“ в музея в гр. Тервел.

Късноантична и средновековна крепост „Адина“ се намира в близост до с. Балик. Покрай нея е минавал римския път Дуросторум - Марцианополис. Разположена е на скалист полуостров, образуван от Суха река, която го заобикаля от всички страни, оставяйки единствено на север 2 м широка връзка, с останалата част от платото. При връзката браговете на полуострова са отвесни, скалисти и високи 40-50 м. Там е изградена двойна крепостна стена. Също така там се намира и входът. Под крепостта, на отвесните скали има изграден скален манастир. През средновековието е била използвана през X-XI век от българите. Все още не са предприети археологически разкопки.

Късноантична и средновековна крепост „Палмате“ се намира край с. Оногур. Покрай нея е минавал римския път Дуростурум – Марцианополис. Крепостта Палмате е възникнала през късноантичния период на мястото на по-старо гетско, а в последствие и ранно-римско селище. Някога сегашния археологически комплекс е бил изключително важен светски, религиозен и административен център, разположена на границата между късно-римските провинции Втора Мизия и Малка Скития.

Паметник на Йордан Йовков - паметникът е открит през 1973 г. от дъщерята на добруджанския писател. Мраморният бюст е поставен върху постамент, върху четирите страни на който са изобразени образи от разказите на автора.

Паметник на Кан Тервел - построен е през 1993 г. в центъра на града.

Територията на община Тервел е богата на природни ресурси. На територията ѝ има атрактивни ландшафти и феномени, които имат потенциал за развитие на туризъм и отдих.

Местност „Сухата река“ е подходяща за наблюдения на уникални птици и растителни видове.

По браговете на Суха река се намират едни от най-ранните **скални манастири**, открити не само в нашите земи, но и въобще на територията на Европа и обитавани през цялото I хил. сл. Хр. Те са разположени в естествени пещери, част от които впоследствие допълнително са обработвани. Най-голямото им средоточие е край селата Балик и Оногур. Някои учени предполагат, че център на монашеския живот по тези места е бил манастирът „Гяур евлери“, чието име означава „християнски къщи“. Той е разположен в скалите на десния бряг на Суха река, срещу с. Балик и недалеч от с. Ефрейтор Бакалово. Комплексът се състои от църква и девет монашески килии, изсечени в самия скален масив на три етажа, които са свързани помежду си. Интерес представляват кръстът, изсечен върху олтарната маса в църквата, както и множеството графити в подножието на скалния масив, оставени най-вероятно от монаси и поклонници. Недалеч от Гяур евлери, в Сандъкли маара (Ракленатa пещера) са разположени и няколко единични отшелнически килии, както и църквата гробница, в която са били погребвани монасите.

Горските площи, които се намират на територията на община Тервел са богати на дивеч, което е предпоставка за развитие на ловен туризъм като възможност за активен отдих.

Културният календар на общината е богат и разнообразен. Популяризирането на различните празници, на които се представят обичаи, традиции, песенно, танцово, музикално фолклорно наследство, занаяти, традиционно облекло, символика на елементите в традиционната шевица и др. може да допринесе положително за развитието на туристическата дейност.

Добруджански събор Тервел. гр. Тервел е избран за домакин на Първия Добруджански фолклорен събор през 1960 г. Целта на събора е била да бъде проучен и записан добруджанският фолклор, за да бъде съхранен за поколенията. Емблемата на събора представлява стилизирана добруджанска шевица в характерните за района жълто-зелени тонове. Днес Община Тервел продължава да организира този форум на добруджанския фолклор на 22 септември през всяка четна година. Провежда се на две сцени в центъра на града, като често е съпроводен от съпътстващи прояви като концерти на популярни фолклорни изпълнители, панаир на занаятите и др.

Празник на фолклора се провежда всяка година на 6 май, на „личен ден Гергьовден“. Празникът няма конкурсен характер и представлява своеобразно тържество на песни, танци и костюми. Участват певчески и танцови групи от училища, читалища и детски градини в общината. Участниците са на възраст от 5 до 80 год.

Пролетни празници на културата се провеждат се всяка година през месеците април, май и юни. Началото е поставено през 1975 г. Празникът има за цел жителите на община Тервел да се срещнат с изкуството на професионалните театри, да се срещнат на живо с най-известните актьори от театралния афиш и телевизионния екран, с поп-изпълнители, с професионални оркестри в различни жанрове. Празниците дават среща на всички творчески музи. По време на пролетните празници се провеждат и годишните спектакли на формациите и школите в Тервел.

Конкурс за изпълнители на традиционна добруджанска народна песен „КАЛИНКА ВЪЛЧЕВА“ се провежда всяка нечетна година. Първият конкурс за изпълнители на традиционна добруджанска народна песен на името на „добруджанския славей“ Калинка Вълчева е проведен на 11 и 12 май 2001 г.

Фестивал на групите от домовете за стари хора „Златна възраст“. Организира се всяка година през месец септември. В него участват групи от домовете за стари хора от Североизточна България.

Програмата за развитие на туризма в община Тервел е интегрирана изцяло в общата Програма за реализация на ПИРО Тервел, като в отделна колона „Програма за туризъм***“ са отбелязани с „ДА“ проектите и дейностите, които допринасят за развитието на туризма в общината. Същите не са отделяни в самостоятелен раздел/таблица, тъй като би се получило голямо дублиране на проекти и дейности. Почти всеки проект/дейност от Програмата за реализация на ПИРО Тервел има комплексен характер и допринася за едновременното постигане на различни цели – икономически, социални, екологични и т.н.

7. ОПИСАНИЕ НА КОМУНИКАЦИОННАТА СТРАТЕГИЯ, НА ПАРТНЬОРИТЕ И ЗАИНТЕРЕСОВАНИТЕ СТРАНИ И ФОРМИТЕ НА УЧАСТИЕ В ПОДГОТОВКАТА И ИЗПЪЛНЕНИЕТО НА ПИРО ПРИ СПАЗВАНЕ НА ПРИНЦИПИТЕ ЗА ПАРТНЬОРСТВО И ОСИГУРЯВАНЕ НА ИНФОРМАЦИЯ И ПУБЛИЧНОСТ

Основната цел на Комуникационната стратегия е да стимулира съпричастността и участието на населението на община Тервел, структурите на гражданското общество и бизнеса, развиващи дейност на нейната територия, както и на партньорите и заинтересованите страни за участие в подготовката и изпълнението на ПИРО при спазване на принципите за партньорство и осигуряване на информация и публичност. Едновременно с това дейностите по изпълнение на Стратегията са насочени към утвърждаване на ролята на община Тервел като активна страна в провеждането на политики и формирането на позитивни нагласи за нейното прозрачно управление.

Съгласно Методическите указания на разработване и прилагане на Планове за интегрирано развитие на община (ПИРО) за периода 2021-2027 г., в подготвителния етап на изготвянето на ПИРО Тервел, се разработи Комуникационна стратегия. В нея са описани всички идентифицирани заинтересовани страни, формулирани са подходящи инструменти за комуникация с тях, както и подходящ инструментариум за осигуряване на публичност и прозрачност относно ПИРО, включително събиране на идеи за мерки, проекти и инициативи за реализация в общината.

В процеса на разработване на ПИРО и предвид извънредната ситуация, породена от глобалната пандемия на COVID-19, съгласуването на настоящия документ премина по по-нетрадиционен начин – във виртуална среда.

Още на най-ранен етап, съгласно приетата Комуникационна стратегия, заинтересованите лица имаха възможност да се включат в изготвянето на плана чрез попълването на въпросник, оценяващ сегашното състояние на общината и даващ възможност за отправяне на предложения за бъдещото ѝ развитие.

При изготвянето на проекта на ПИРО, документът беше публикуван на официалната страница на Общинска администрация за мнения и предложения от широката общественост. Едва след това се пристъпи към финализиране на плана и представянето му за приемане от страна на Общински съвет.

8. ОПРЕДЕЛЯНЕ НА ЗОНИ ЗА ВЪЗДЕЙСТВИЕ

На база на анализа на стратегическите документи на Общината, анализа на силните и слаби страни на общинската територия, резултатите от проучването на общественото мнение, както и на потенциалите за развитие, са определени зони за въздействие на територията на общината. В тях основно ще бъде съсредоточено изпълнението на мерките, предвидени в програмата за реализация на плана. Това изискване на „Методическите указания за разработване и прилагане на планове за интегрирано развитие на община (ПИРО) за периода 2021-2027 г.“ е свързано с водещият принцип за „единство на социално-икономическото и пространственото планиране“ чрез определяне на територията на конкретната община на зони за прилагане на интегриран подход.

По дефиниция Зона за прилагане на интегриран подход (Зона за въздействие) е пространствено обособена територия с определена характеристика и състояние на физическата среда, социална и/или етническа структура на населението и характер и структура на основните фондове.

Зоните са очертани на базата на специфични характеристики на определена територия, включително общи проблеми или потенциали за развитие. Те са части от територията на общината с конкретно функционално предназначение или собствен потенциал за развитие (например потенциал за коопериране със съседни общини).

Определянето на зони за въздействие в община Тервел се основават на проблемите и потенциалите на територията. Отчитайки тези фактори, в община Тервел са обособени три зони:

Зона I - Устройствени зони за обществено-обслужващи дейности

Това са зоните, в които се включват всички обекти, които да задоволяват основни потребности на населението на общината от здравеопазване, образование, култура, религия, социални грижи, административни услуги, търговия, транспортни и битови услуги и други полезни за обществото дейности.

Зона II - Устройствени зони за производствени дейности, вкл. за селскостопанска инфраструктура

Този тип зони обхващат всички имоти, които са предназначени за застрояване предимно със сгради и съоръжения за производство и складова дейност, както и селскостопанските имоти Този тип зони спомагат за развитието на общинската икономика.

Зона III - Зони за рекреационни дейности и туризъм

Тук влизат всички зони, които имат потенциал за развитие на рекреационен, опознавателен, ловен и други видове туризъм.

9. ПРОГРАМА ЗА РЕАЛИЗАЦИЯ НА ПИРО И ОПИСАНИЕ НА ИНТЕГРИРАНИЯ ПОДХОД ЗА РАЗВИТИЕ

Програмата за реализация е неизменна част от ПИРО, като нейното наличие е основно условие за реализация на целите, заложени в документа, по определените приоритети за развитие. Спазвайки „Методическите указания …“ на МРРБ програмата за реализация е изготвена при прилагането на интегрирания подход в стратегическото планиране.

В научната литература има множество определения за „интегриран подход“, но може би най-често срещани са следните схващания за него:

- с подхода се цели предотвратяване появата на социални и териториални различия, чрез по-добра съгласуваност между отделните участници в планирането и управлението на територията;
- следва да се вземат предвид множеството компоненти на територията (природни, социално-икономически, политически и др.) и наличните и потенциални пространствени взаимодействия (връзка „град-село“, мобилност и достъпност, биоразнообразие, местно-национално/регионално) в управлението на ресурсите.

Интегрираният подход се основава на **три основни характеристики:** мултидисциплинарност; има пространствено измерение; решенията се вземат в партньорство.

В този смисъл, при изготвянето на програмата за реализация на ПИРО този подход е приложен.

Първо, в хода на цялата разработка, както и при дефинирането на проектните предложения е спазен принципа на партньорството. Различни групи от заинтересовани лица имаха възможност да отправят и защитят своите проектни идеи и инициативи.

Второ, ПИРО е изготвен от мултидисциплинарен екип, който притежава компетенции в съответните направления по компонентите на анализа и стратегическата част.

Трето, голяма част от предвидените мерки има конкретно пространствено измерение. Изключение правят само мерките, които имат „хоризонтален“ характер (ползите от тях са за цялата територия на общината).

Освен това програмата по своята същност е интегрирана, защото чрез нея се разпределят наличните финансови, времеви, организационни и кадрови (човешки) ресурси на общината.

Програмата цели да изведе най-подходящите за реализация проекти, които са подчинени на заложените мерки по приоритети за развитие. Допълнително са подбрани редица приоритетни за общината проекти, за които има проектна готовност или чрез тяхната реализация ще се постигне значително подобряване на социално-икономическите характеристики на територията.

Всеки от предложените проекти е остойностен, освен тези дейности, за които не са необходими средства за реализацията им. Допълнително е посочена отговорната структура и/или потенциалните партньори за реализацията, срока за изпълнение, както и територията, на която ще се реализира, ако е приложимо. По този начин се осигурява стабилна основа за изпълнението на плана.

Посочените в програмата за реализация проекти и инициативи принадлежат към определена мярка от приоритетите за развитие. Въпреки комплексния характер на редица проекти и техния принос към повече от един приоритет, в програмата е посочена преобладаващата им принадлежност само към един от тях.

В програмата за реализация са отбелязани специално и мерките, които допринасят за развитието на туризма в община Тервел.

Програмата за реализация е неразделна част от ПИРО и е представена в ***Приложение 1***, където са описани проектите за изпълнение.

Посочените финансови източници са индикативни и актуални към момента на разработване на Плана за интегрирано развитие на община Тервел. Поради факта, че програмите за периода 2021-2027 г. все още са в процес на разработване, който се очаква да продължи и през 2021 г., прогнозирането на по-точни финансови източници е затруднено. Това ще наложи последваща актуализация на Програмата за реализация, след одобрението на националните програми. Същото е регламентирано в чл. 22, ал. 1, т. 4 от ППЗРР.

10. МЕРКИ ЗА ОГРАНИЧАВАНЕ ИЗМЕНЕНИЕТО НА КЛИМАТА И МЕРКИ ЗА АДАПТИРАНЕ КЪМ КЛИМАТИЧНИТЕ ПРОМЕНИ И ЗА НАМАЛЯВАНЕ НА РИСКА ОТ БЕДСТВИЯ

10.1. СПЕЦИФИКА И ПРОБЛЕМАТИКА НА ИЗМЕНЕНИЯТА НА КЛИМАТА

Климатът се дефинира като многогодишния режим на времето, характерен за дадена местност, в зависимост от географското ѝ положение. Изменението се отнася до *„промяна в климата, дължаща се пряко или косвено на човешката дейност, която променя състава на глобалната атмосфера и която е в допълнение към естествената променливост на климата, наблюдавана в сравними периоди от време“*[1].

Според голяма част от съвременните теории и изследвания, посветени на климатичните промени, следствие на т.нар. „парников“ ефект, се наблюдава постепенно покачване на средногодишните температури на Земята. Основен принос за това имат генерираните парникови газове (ПГ), чиито количества зависят от човешката дейност. Най-голям принос за общите емисии на ПГ в България имат сектор „Енергетика“, следван от сектор „Транспорт“. Други два сектора – „Бит и услуги“ и „Отпадъци“ – също имат значителна роля за формирането на ПГ. В последните години те се характеризират с тенденция на нарастване на емисиите в тях, дължащо се на повишения стандарт на живот, довеждащ до по-голяма енергийна консумация и отделяне на повече отпадъци от различни продукти и активности.

10.2. ФАКТИ ЗА ИЗМЕНЕНИЕТО НА КЛИМАТА В БЪЛГАРИЯ[2]

- От края на 70-те години на миналия век в България се наблюдава тенденция към затопляне, като през втората половина на XX век зимите са по-меки.
- 20 от последните 24 години след 1989 г. са с положителни аномалии на средната годишна температура на въздуха, спрямо климатичната норма (1961-1990 г.).
- Средната годишна температура през 2011 г. е с 0,4°C над климатичната норма. Това е поредната, 14-та година, с температури по-високи от обичайните за страната.
- Най-дълги периоди на засушаване са наблюдавани през 40-те години и последните две десетилетия на XX век, а най-значителните суши – през 1945 и 2000 г.
- Наблюдават се повече и по-дълги периоди на засушаване, следвани от сериозни бури и тежки наводнения с разрушения и жертви.
- Увеличава се честотата на екстремните метеорологични и климатични явления като: значително увеличение на средния брой дни с денонощни суми на валежите над 100 мм – с около 30% за периода 1991-2007 г. спрямо базисния период (1961-1990 г.); увеличение на регистрираните в метеорологичната мрежа случаи с проливни валежи; зачестяване на случаите на пролетно-летен тип облачност с валежи от дъжд, гръмотевични бури и градушки през зимни месеци като януари и февруари; увеличена честота на средния брой дни с гръмотевични бури и градушки през април и септември в периода 1991-2006 г., спрямо същите за базисния период.

[1] *Национална стратегия за адаптация към изменението на климата и План за действие за Р България.*
[2] *Изводите са от „Трети национален план за действие по измененията на климата за периода 2013-2020 г., по данни на НИМХ към БАН*

- Годишната амплитуда между максималната и минималната температура на въздуха намалява – минималната температура се повишава по-бързо от максималната.
- Снежните месеци в планините намаляват, а дебелината на снежната покривка показва трайна тенденция към изтъняване.
- Горната граница на широколистните гори се измества към по-голяма височина.
- Данните от фенологичните наблюдения показват изпреварване в развитието със 7-15 дни в различните климатични райони, което недвусмислено свидетелства за затопляне на климата през последните 30 години, в сравнение с предишни периоди.

10.3. ОБЩИ ЕВРОПЕЙСКИ И НАЦИОНАЛНИ ДЕЙСТВИЯ ПО ОТНОШЕНИЕ НА КЛИМАТА

Стремежът на Европейския съюз е да осигури устойчиво развитие на всички жители в Общността. Това е развитие, при което се *„задоволяват нуждите на настоящето, без да се застрашават възможностите на бъдещите поколения да задоволяват своите нужди“*. Затова и устойчивото развитие обхваща три аспекта – социален, икономически и екологичен. Тази концепция се дефинира не само като отделна и независима, а като хоризонтална политика, от която останалите общи и секторни политики и управленски процеси следва да бъдат йерархично зависими, т.е. устойчивото развитие трябва да бъде водещият принцип при вземането на решения на всички нива – наднационално, национално, регионално и местно.

Неразделна и много важна част от темата на устойчивото развитие е проблематиката свързана с изменението на климата. Това се признава и от Европейския съюз, който утвърждава ***Европейски зелен пакет*** – пътна карта за постигане на устойчивост на икономиката на ЕС. Това е нова стратегия за растеж, която има за цел превръщането на ЕС в справедливо и благоденстващо общество с модерна, ресурсно ефективна и конкурентоспособна икономика, в която през 2050 г. няма да има нетни емисии на парникови газове и икономическият растеж не зависи от използването на ресурси. Зеленият пакт е неразделна част от стратегията на Европа за изпълнение на програмата ѝ до 2030 г. в отговор на дефинираните от Организацията на обединените нации цели за устойчиво развитие. Пакетът включва редица стратегии в различни области като промишленост, биоразнообразие и други.

На национално ниво през 2012 година е приет и ***Трети национален план за действие по изменение на климата*** с хоризонт до 2020 година. Той определя политиката на България в областта на климатичните промени и се основава на приетите от страната ни международни ангажименти с ратифицирането на Рамковата конвенция на ООН за изменението на климата (РКООНИК), Протокола от Киото, последващото Парижко споразумение, както и европейското законодателство в тази област.

Най-голямо влияние в периода 2021-2027 г. ще има, приетата през 2019 г. от Министерски съвет, ***Национална стратегия за адаптация към изменението на климата и План за действие с хоризонт 2030 година.*** Тя отразява новият контекст на политиките, свързани с климатичните промени. В нея е зададена рамка за действия за адаптиране към изменението на климата (АИК) и приоритетни направления до 2030 г., като идентифицира и потвърждава необходимостта от действия за АИК както за цялата икономиката, така и на секторно ниво. Включените в нея сектори са: „Селско стопанство“, „Биологично разнообразие и екосистеми“, „Енергетика“, „Гори“, „Човешко здраве“, „Транспорт“, „Туризъм“, „Градска

среда“ и „Води“. Управлението на риска от бедствия се разглежда като междусекторна (интегрирана) тема.

Влияние върху климата в страната се очаква да окаже и изпълнението на Интегрирания план в областта на енергетиката и климата на Република България 2021-2030 г. (НПЕК), изготвен в изпълнение на Регламент (ЕС) 2018/1999 относно управлението на Енергийния съюз и на действията в областта на климата. Той е изготвен изцяло според Европейските изисквания и насоки.

В него енергийните цели, които са поставените за постигане от България до 2030 г., са:

- Намаляване на първичното енергийно потребление в сравнение с базовата прогноза PRIMES 2007 с 27,89%;
- Намаляване на крайното енергийно потребление в сравнение с базовата прогноза PRIMES 2007 с 31,67%;
- Постигане на 27,09% дял на енергията от възобновяеми в брутното крайно потребление на енергия;
- Най-малко 15% междусистемна електроенергийна свързаност.

Постигането на тези цели неминуемо ще окаже влияние върху подобряването на климата в страната.

10.4. ЗАКОНОДАТЕЛНА РАМКА НА ДЕЙСТВИЯТА ПО ОТНОШЕНИЕ НА КЛИМАТА

Република България е страна, ангажирана по Рамковата конвенция на ООН по изменението на климата (РКООНИК, 1999 г.), Протокола от Киото (2002 г.), новото рамково международно споразумение (2012 г.), както и по Парижкото споразумение (2015 г.) Това задължава България да се стреми към следното:

- Намаляване на вредните емисии от парникови газове в атмосферата;
- Оценка на въздействието на климатичните промени спрямо социално-икономическото развитие;
- Насърчаване на научните изследвания свързани с въвеждането на нисковъглеродна икономика;
- Формиране на обществено осъзнаване относно екологичните проблеми и предизвикателства.
- На всеки пет години да представя подробен план с мерки, които ще спомогнат за справянето с изменението на климата.

Българските задължения се регламентират от националното законодателство чрез ***Закона за ограничаване изменението на климата (ЗОИК)***. ***Чл. 2 от ЗОИК*** определя неговата основна цел: „…да гарантира намаляване на емисиите на парникови газове като основен елемент в политиката по ограничаване изменението на климата и да осигури дългосрочното планиране на мерките за адаптация към климатичните промени“.

Законът посочва и най-важните хоризонтални мерки, които водят до намаляване емисиите на парникови газове:

- Повишаване на енергийната ефективност;
- Повишаване на дела от енергията от възобновяеми източници;

- Улавяне и оползотворяване на метан;
- Залесяване, повторно залесяване и промени в земеползването;
- Насърчаване преминаването към видове транспорт с ниски емисии;
- Насърчаване използването на обществен транспорт;
- Развитие на научноизследователска дейност с оглед развитието на ефективна „зелена“ икономика;
- Повишаване на административния капацитет за изпълнение на екологична политика;
- Повишаване на осведомеността на гражданите по въпросите за изменението на климата.

Законът за опазване на околната среда също има отношение към климатичните промени, тъй като в него се регулира стратегическия процес във всички области на защита, мониторинг и управление на околната среда. В него се посочват принципите за включване на политиките в областта на околната среда (включително политиките в областта на климата и биологичното разнообразие) в други сектори.

10.5. ОБЩИ ХОРИЗОНТАЛНИ МЕРКИ, СВЪРЗАНИ С ИЗМЕНЕНИЕТО НА КЛИМАТА

Представената рамка поставя изискванията за целенасочено и последователно планиране и реализиране на мерки и дейности, свързани с изменението на климата. Общите хоризонтални мерки са два основни вида:

- **Мерки за ограничаване изменението на климата** - предприемането на превантивни мерки, свързани с ограничаване на вредното въздействие на човешката дейност, допринасящо за парниковия ефект;
- **Мерки за адаптация към изменението на климата** - предприемането на мерки, свързани с предвиждането и определянето на негативните социални и икономически последици, свързани с измененията на климата; преодоляване на възникналите щети; идентифициране на възможностите, появили се следствие климатичните изменения.

Първият тип мерки са свързани с анализ и оценка на антропогенните фактори, които довеждат до увеличение на вредните емисии на парникови газове. Следват необходимите превантивни действия, които да неутрализират източниците на вредни емисии. Необходимо е да се осигурят ефективни начини, които да гарантират осъществяването на функциите, зависими от заменените енергийни източници.

Вторият тип мерки е насочен към вече възникналите изменения на климата. Мерките за адаптация включват и точно предвиждане на предстоящите негативни явления и процеси, застрашаващи производството и потреблението на обществата. Необходимо е да се заложат мерки, които не само реагират спрямо настоящата ситуация, но и предхождат появата на бъдещи щети. Мерките за адаптация следва да се разглеждат и като начин за разглеждане на климатичните изменения като възможност. Наложените проблеми и ограничения позволяват преразглеждането и преоткриването на по-слабо популярните и използвани потенциали, стимулиращи устойчиво развитие.

Гореизложеното и действащата към настоящия момент стратегическа и законова рамка, позволяват да бъдат откроени някои основни хоризонтални мерки, които да ръководят политиките и да обосновават дейностите и проектите на община Тервел в периода 2021-2027

година. Те се основават на приетия от Министерството на околната среда и водите ***Трети национален план за действие по изменение на климата.***

Таблица 31. Мерки за ограничаване и адаптация към изменението на климата

Мерки за ограничаване изменението на климата	**Мерки за адаптация към изменението на климата**
Прилагане на общите принципи и изисквания, свързани с изменението на климата, в секторните документи на екологичната политика на община Тервел	
Формиране на партньорски модели и мрежи за подобряване на екологичната обстановка и качеството на живот в община Тервел	
Повишаване на публичната информираност и ангажираност относно екологичните въпроси, в т. ч. и изменението на климата	
Повишаване на административния капацитет на община Тервел за изпълнение на екологична политика и реализиране на дейности и проекти в сферата	
Повишаване на енергийната ефективност на жилищни, административни и производствени сгради	Ефективно използване на водните ресурси. Подобряване на водоснабдителната и канализационната мрежи
Повишаване използването на възобновяеми енергийни източници	Разработване и прилагане на правила и нормативи за устройство и застрояване, съобразени с климатичните промени
Развитие на „зелена икономика“ чрез внедряване на иновативни технологични и организационни подходи; сътрудничество между образование и производство	Изграждане на съоръжения срещу наводнения. Поддържане и регулярно почистване на отводнителните канали и съоръжения
Съхраняване на горския фонд и залесяване на незалесени територии	Изграждане на съоръжения за защита и ранно известяване при горски пожари
Ограничаване употребата на нитрати и пестициди в селското стопанство	Селектиране на сухоустойчиви култури и използването им в земеделието
Осигуряване на условия и насърчаване на пешеходното и велосипедното движение	Опазване на съществуващите и обособяване на нови екологични култури, които улесняват миграциите на животинските видове
Подобряване на системата за управление на отпадъците	Въвеждане на водоспестяващи и енергоспестяващи технологии
Закриване и рекултивация на нерегламентираните замърсявания	
Ускорена газификация за битови, производствени и публични потребители	
Улавяне на биогаза в ПСОВ	
Засилен контрол върху запалването на стърнищата	

10.6. ПРИНОС НА ПИРО ЗА ИЗПЪЛНЕНИЕ НА ДЕЙСТВИЯТА ПО ОТНОШЕНИЕ НА КЛИМАТА

Разработването на ПИРО Тервел се основава на разумни и реалистични предложения за решаване на проблемите и реализиране на потенциалите едновременно в социалната, икономическата и ***екологичната*** сфера. Екологичната проблематика е неразделна част от аналитичната и стратегическата част на плана. В плана е описано състоянието на компонентите на околната среда. Вниманието е фокусирано върху компонентите на околната среда и управлението на отпадъците в общината. Посочени са най-важните проблеми и рискове за състоянието на околната среда в общината. Екологичните силни и слаби страни имат присъствие и в SWOT анализа към ПИРО.

11. НЕОБХОДИМИ ДЕЙСТВИЯ И ИНДИКАТОРИ ЗА НАБЛЮДЕНИЕ И ОЦЕНКА НА ПИРО

11.1. СЪЩНОСТ НА СИСТЕМАТА ЗА НАБЛЮДЕНИЕ И ОЦЕНКА

За целите на наблюдението и оценката се изгражда система, която включва формите и начините за събиране на информация, индикаторите за наблюдение, органа за наблюдение и организацията на работата по наблюдението и оценката, както и системата на докладване и осигуряване на информация и публичност. Описанието на тази система и на действията, които ще осигурят нейното ефективно функциониране, са част от структурата на ПИРО.

Системата за наблюдение и оценка на изпълнението на ПИРО цели осигуряването на ефективно изпълнение на плана, с оглед постигане на целите за интегрирано устойчиво местно развитие и ефикасно разходване на ресурсите за реализация на планираните дейности и проекти.

Предмет на наблюдението и оценката е изпълнението на целите и приоритетите на плана на основата на резултатите от подготовката и изпълнението на мерките и проектите, включени в Програмата за реализация на плана и на база на определените индикатори за наблюдение и оценка. Особено внимание трябва да се отдели на организацията и методите за изпълнението на плана и на програмата, прилагани от съответните органи и звена.

Системата от индикатори за наблюдение на изпълнението на плана, въз основа на събраната обективна информация и данни, отчита напредъка и степента на постигане на целите и приоритетите за развитие на общината по физически и финансови характеристики.

11.2. УЧАСТВАЩИ СТРУКТУРИ И ФОРМИ НА КОМУНИКАЦИЯ

Основните участващи структури и форми на комуникация при наблюдението и оценката на ПИРО са регламентирани в ЗРР и правилника за неговото прилагане.

Общинският съвет е ръководният орган за наблюдение на ПИРО.

Кметът на общината организира наблюдението на ПИРО. Основният инструмент за наблюдение и оценка на реализацията на плана е годишният доклад, подготвян в началото на всяка година от програмния период, с изключение на първата. Кметът въвежда и контролира процедурата за подготовката на доклада, след което предлага завършения документ за одобрение от общинския съвет. Неразделна част от процедурата е изпращането на доклада до председателя на областния съвет за развитие.

Специализираните дирекции и отдели в общинската администрация активно се включват във всички етапи на разработването и реализацията на ПИРО. Тяхната роля е да осъществяват необходимата комуникация и координация с всички останали участващи страни. Съществена роля е и предоставянето на експертна дейност при подготовката на годишните доклади.

Задължително е въвличането на ***институциите***, предоставящи нужната информация за проследяване на плана, съобразно с неговите индикатори. Основните източници на информация са Национален статистически институт, РИОСВ, Регионална здравна инспекция, Регионално управление на образованието, Агенцията по заетостта, различни

представителни проучвания на местната администрация, неправителствени организации и експертни колективи.

Заинтересованите страни обхващат представители на областната администрация, неправителствения сектор, частния сектор, образователните и културните институции, професионалните общности, както и други групи лица, определени в комуникационната стратегия.

11.3. ДЕЙНОСТИ ПО НАБЛЮДЕНИЕТО И ОЦЕНКАТА НА ПЛАНА

Основна дейност по наблюдението на ПИРО е изготвянето на **годишни доклади** за неговото изпълнение, които се представят на широка общественост. Изводите от тях са основа за изготвянето на **междинна** и **последваща оценки** на ПИРО, както и аргумент за актуализирането му, при необходимост.

Компетентните органи следва да предоставят информация относно предприетите мерки за осигуряване на публичност на плана, идентифицираните проблеми и предложения за тяхното преодоляване, използваните начини за събиране на информация, функционирането на формираните партньорства. Докладът се обсъжда и приема от общински съвет.

Съществена функция на Общински съвет и Кмета е планирането на вътрешна организационна структура, където са детайлно разпределени задълженията на специализираните общински дирекции и отдели, поддържащи процеса по наблюдение на ПИРО.

Изработването на междинна оценка на настоящия ПИРО е предвидено за 2024 година. Междинната оценка следва да проследи:

- прогреса на плана;
- актуалността на стратегията му спрямо настъпилите социално-икономически условия в страната;
- ефективността на комуникацията и координацията между звената, участващи в прилагането на плана.

Тя следва да се изработи от експертен екип при взаимодействие между всички заинтересовани страни, предоставящи становища за досегашните резултати от плана. Неразделна част от изготвянето на оценката са определянето на начините за събиране и обработка на информация, приложението на системата от индикатори. В заключителната си част междинната оценка следва да формулира насоки за корекции на плана, ако такива са необходими.

Извършването на дейностите изисква екип, предоставящ нужната експертна дейност и активно взаимодействащ със специализираните администрации в общината и областта. Ключова роля изпълняват заинтересованите страни, предлагащи необходимата информация и своите гледни точки, заедно със специализираните институции, съхраняващи нужната статистическа информация. Кметът внася документа за обсъждане пред общински съвет, който го одобрява и по този начин формално завършва междинната оценка.

11.4. ПОДХОД ЗА РАЗРАБОТВАНЕТО НА СИСТЕМАТА ОТ ИНДИКАТОРИ

Системата от индикаторите е неизменна част от цялостната система за наблюдение, оценка и актуализация на ПИРО. Тя е основен обективен инструмент за проследяване изпълнението му. Изборът на подходящи индикатори се базира на специфичните характеристики на стратегическата част на ПИРО и съвременните методи за наблюдение и оценка на стратегическото планиране, както и на Методическите указания за разработване и прилагане на ПИРО за периода 2021-2027 г.

Процесът на разработването на системата от индикатори за настоящия ПИРО премина през три етапа:

- Преглед на научна литература и системи от индикатори използвани в сферата на регионалното и местно развитие;
- Систематизиране на приложими индикатори и дефиниране на нови;
- Анализ, организиране и избор на подходящи индикатори за целите на настоящия ПИРО.

Методиката, използвана при разработването на индикаторите за наблюдение и оценка на ПИРО, е така наречената SMART (умен). Наименованието ѝ произлиза от първите букви на критериите, на които трябва да отговарят индикаторите, на английски език, а именно:

- Specific (специфични) – съответстващи на целите и приоритетите;
- Measurable (измерими) – избраните индикатори са насочени към желаното бъдещо състояние (в сравнение с базовата стойност), съобразно визията и заложените цели на плана. Също така те са количествено определени, така че да се позволява тяхното сравнение;
- Available/Achievable (постижими) – индикаторите позволяват да бъдат измервани в определени интервали от време, чрез данни от официални източници на информация;
- Relevant/Realistic (реалистични) – индикаторите са пряко свързани с целите на плана и в същото време са реалистични;
- Timely (съобразени с времето) - заложената стойност на индикатора трябва да бъде постигната в ограничен период от време, което е взето предвид при неговото дефиниране.

Целевите стойности на индикаторите са съобразени с прогнозното демографско, икономическо, социално и екологично развитие на общината.

Адекватното измерване на прогреса на ПИРО зависи от точността на началните стойности на отделните индикатори, които са определени от официални източници на информация.

Целесъобразно е за нуждите, както на настоящия план, така и за бъдещето обективно измерване на различни области в развитието на общината, да се разработи и поддържа информационна база за всички предвидени индикатори. Базата данни следва да се поддържа от общинската администрация и нейните специализирани звена и отдели. За успешното събиране на нужната информация е необходимо активно, периодично и регламентирано взаимодействие между общинските звена и представителите на експлоатационните ведомства, териториалните подразделения на националните дирекции, неправителствения и частния сектор. Това ще позволи на общинските власти да поддържат справочник, който следва да бъде неразделна част от дейностите по организирането и представянето на годишните доклади за изпълнение на ПИРО, заложени в системата за наблюдение и оценка на плана.

Системата от индикатори е структурирана в две основни направления, напълно удовлетворяващи „Методическите указания…“ на МРРБ – **индикатори за продукт** и **индикатори за резултат.** Съвместно, двата типа индикатори позволяват да се определи степента на постигане на целите и приоритетите заложени в ПИРО на община Тервел.

Стратегическите цели представят желаното и възможно бъдещо състояние, докато приоритетните направления представляват областите на действие и въздействие. Двата елемента изискват към тях да се приобщят различни индикатори.

11.5. ИЗТОЧНИЦИ НА ИНФОРМАЦИЯ

За набиране на изходните стойности на избраните индикатори са използвани различни източници на надеждна информация: НСИ – данни от текущата статистика; Дирекция „Бюро по труда“; Информационната система за управление и наблюдение на структурните инструменти на ЕС в България 2014-2020 (ИСУН 2020); годишни доклади по изпълнението на ОПР 2014-2020 г. и експлоатационните дружества.

11.6. ВИДОВЕ ИНДИКАТОРИ

Съобразно с „Методическите указания...“, индикаторите за резултат са насочени към реализацията на целите, докато индикаторите за продукт са свързани с действията в рамките на отделните приоритетни направления. Първият вид следва да оцени цялостната ефективност на стратегията и какво е достигнатото състояние на общината, спрямо визията и стратегическите цели до 2027 г. Вторият вид индикатори могат да бъдат съотнесени към постигнати резултати в определените области на развитие и съдържащите се в тях мерки и ключови проекти, включени в програмата за реализация на ПИРО. За да се осигури необходимата информация за процеса на наблюдение, за всеки индикатор са посочени мерните единици, в които ще се измерва, източниците на информация, базовата стойност за отчитане изменението на всеки от индикаторите, както и целевата стойност, която се очаква да бъде достигната до края на периода на действие на плана. При наличие на достатъчно информация и данни на периодична база могат да се определят и междинни стойности на индикаторите по ключови приоритети.

11.6.1. Индикатори за резултат

Отчитат изпълнението на стратегическите цели и имат значение за цялостната оценка на ефективността на плана. Индикаторите за резултат отразяват очаквания синергичен ефект от изпълнението на заложените мерки по приоритетни направления. В този смисъл, те надграждат тези за продукт, като стремежът е да покажат цялостно ситуацията в общината.

№	Индикатори за резултат	Мерна единица	Източник на информация	Базова стойност (година на отчитане)	Целева стойност (2027 г.)
Стратегическа цел 1. Икономически растеж и конкурентоспособност					
1	Дял на нетните приходите от продажба от област Добрич	%	НСИ	2,6 (2019 г.)	3
2	Средна годишна брутна работна заплата	Лева	НСИ	10 416 (2019 г.)	12 000
3	Дял на произведена продукция от предприятията в нефинансовия сектор спрямо област Добрич	%	НСИ	3,2 (2019 г.)	4
Стратегическа цел 2. Развит човешки потенциал и ефективни социални дейности					
1	Новоразкрити социални услуги	Брой	Община Тервел	0 (2020 г.)	2
2	Среден успех на учениците по БЕЛ на НВО	Оценка	МОН, ИПИ - https://265obshtini.bg/map/66	3,7 (2020 г.)	4,30
3	Ниво на безработица	%	НСИ, АСП	12,7 (2019 г.)	9
Стратегическа цел 3. Развитие на селищната мрежа, съхранение и ефективно използване на природните и културно-исторически ресурси					
1	Брой туристически забележителности, включени в туристически маршрути	Брой	Община Тервел	0 (2020 г.)	12
2	Дължина на рехабилитираната пътна мрежа в общината	Километър	Община Тервел	0 (2020 г.)	20
3	Загуби на вода при пренос по водопроводната мрежа	%	Община Тервел, ВиК оператор	77,97 (2019 г.)	50

11.6.2. Индикатори за продукт

Индикаторите за продукт се отнасят до наблюдението и оценката на изпълнението на определените приоритети и/или мерки за развитие на общината. По някои от приоритетите те могат да се отнасят за предвидени или изпълнявани конкретни проекти с важно значение за развитието на територията на общината. Дефинираните индикатори са количествено измерими и осигуряват обективност по отношение на оценките и изводите за конкретните постижения при реализацията на приоритетите и постигнатото пряко въздействие в съответната област.

№	Индикатор за продукт	Мерна единица	Източник на информация	Базова стойност (година на отчитане)	Целева стойност (2027 г.)
Приоритет 1. Постигане на икономически растеж чрез оползотворяване на местния потенциал					
1	Брой подкрепени предприятия със средства от ЕСИФ	Брой	ИСУН; МЗХ, Агенция по вписванията	0 (2020 г.)	20
2	Нефинансови предприятия - общо	Брой	НСИ	446 (2019 г.)	500
3	Произведена продукция от нефинансовите предприятия	Млн. лв.	НСИ	81 (2019 г.)	89
4	Приходи от дейността на нефинансовите предприятия	Млн. лв.	НСИ	132 (2019 г.)	145
5	Заети лица	Брой	НСИ	1 432 (2018 г.)	1 700
6	Брой проекти за технологична модернизация на предприятията	Брой	ИСУН, Община Тервел	0 (2020 г.)	5
7	Новоразработени туристически продукти на територията на общината	Брой	Община Тервел	0 (2020 г.)	2
8	Проекти в областта на биоземеделието	Брой	ИСУН, Община Тервел	0 (2020 г.)	10
9	Туристически фестивали и събития, включени в Единната система за туристическа информация (ЕСТИ)	Брой	Община, ЕСТИ „Регистър на туристическите фестивали и събития“ - http://rta.tourism	0 (2020 г.)	7

№	Индикатор за продукт	Мерна единица	Източник на информация	Базова стойност (година на отчитане)	Целева стойност (2027 г.)
			.government.bg/TFRegister.aspx		
10	Туристически атракции, включени в Единната система за туристическа информация (ЕСТИ)	Брой	Община, ЕСТИ „Регистър на туристическите атракции“ - http://rta.tourism.government.bg/TARegister.aspx	1 (2020 г.)	13
Приоритет 2. Подобряване на техническата инфраструктура и опазване на околната среда					
1	Изграждане/ рехабилитация на улична инфраструктура	Километър	Община Тервел	0 (2020 г.)	15
2	Брой реализирани проекти за нови и рехабилитация на съществуващи пешеходни пространства (площади, тротоари, паркове, градинки)	Брой	Община Тервел	0 (2020 г.)	13
3	Реализирани проекти за подобряване качеството и достъпа до питейна вода	Брой	Община Тервел, ВиК оператор	0 (2020 г.)	2
4	Изграждане/ рехабилитация на канализация	Километър	Община Тервел, ВиК оператор	0 (2020 г.)	10
5	Санирани общински сгради с внедрени мерки за енергийна ефективност	Брой	Община Тервел	0 (2020 г.)	15
6	Реализирани проекти за опазване и подобряване на околната среда	Брой	Община Тервел	0 (2020 г.)	3
Приоритет 3. Повишаване качеството на образование, здравеопазване, социални и културни дейности					
1	Създадени социални предприятия	Брой	Община Тервел, Регистър на социални	0 (2020 г.)	1

№	Индикатор за продукт	Мерна единица	Източник на информация	Базова стойност (година на отчитане)	Целева стойност (2027 г.)
			предприятия		
2	Реновирани образователни обекти	Брой	Община Тервел	0 (2020 г.)	2
3	Реновирани спортни обекти	Брой	Община Тервел	0 (2020 г.)	2
4	Реновирани културни обекти/ читалища	Брой	Община Тервел	0 (2020 г.)	2
5	Безработни лица, включени в обучения за професионална квалификация	Брой	ДБТ Тервел	0 (2020 г.)	20 всяка година 140-общо
6	Заети лица, включени в обучения за професионална квалификация	Брой	ДБТ Тервел	0 (2020 г.)	10 всяка година 70 - общо
Приоритет 4. Добро управление в полза на местната общност и бизнеса					
1	Внедрени електронни услуги в общинска администрация	Брой	Община Тервел	0 (2020 г.)	2
2	Внедрени нови стандарти/добри практики	Брой	Община Тервел	0 (2020 г.)	2
3	Средно годишен брой обучения за служители	Брой	Община Тервел	0 (2020 г.)	2
4	Изпълнени проекти за интегрирани териториални инвестиции (ИТИ) с други общини и партньори	Брой	Община Тервел	0 (2020 г.)	3

12. ИНДИКАТИВНА ФИНАНСОВА ТАБЛИЦА

Разработената индикативна финансова таблица обобщава ориентировъчните финансови ресурси, необходими за реализацията на плана за интегрирано развитие. Финансовата рамка представлява разпределение на предвидените средства по отделните приоритетни направления от стратегията на ПИРО, както и приложените разнообразни финансови източници.

Период 2021 - 2027	Собствени средства - Общински бюджет	Отн. дял (%)	Републикански бюджет	Отн. дял (%)	Средства от ЕС	Отн. дял (%)	Други източници	Отн. дял (%)	ОБЩО в хил. лв.	ОБЩО в отн. дял (%)
Приоритет 1	40	0%	775	7%	5 358	51%	4 278	41%	10 451	19.1%
Приоритет 2	3 660	9%	7 375	18%	29 812	72%	700	2%	41 547	75.8%
Приоритет 3	250	9%	1 205	46%	1 183	45%	0	0%	2 638	4.8%
Приоритет 4	100	67%	50	33%	0	0%	0	0%	150	0.3%
ОБЩО	**4 050**	**7%**	**9 405**	**17%**	**36 354**	**66%**	**4 978**	**9%**	**54 786**	**100%**

Фигура 47. Разпределение на финансовите ресурси по приоритети (%)

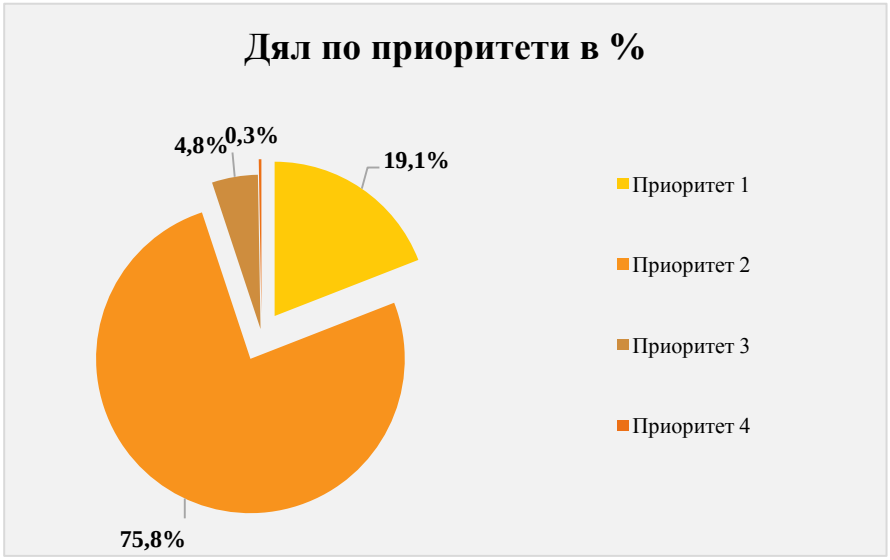

Фигура 48. Разпределение на финансовите ресурси по източници на финансиране (%)

13. ИЗТОЧНИЦИ НА ИНФОРМАЦИЯ

- Закон за регионалното развитие, Обн. ДВ. бр.50 от 30 Май 2008 г, изм. и доп. ДВ. бр.21 от 13 Март 2020 г.
- Правилник за прилагане на ЗРР, Обн. ДВ. бр.70 от 7.08.2020 г.
- Методически указания за разработване и прилагане на планове за интегрирано развитие на община (ПИРО) за периода 2021-2027 г., Министерство на регионалното развитие и благоустройството, м. март 2020 г.
- Закон за туризма, Обн. ДВ. бр. 30 от 26.03.2013 г., изм. и доп. ДВ. бр. 60 от 07.07.2020 г.
- Национална концепция за пространствено развитие за периода 2013-2025 г. (актуализация 2019 г.)
- Социално-икономически анализ на районите в Република България, МРРБ, 2019 г.
- Интегрирана териториална стратегия за развитие на Североизточен регион 2021-2027 г.
- https://riosv-varna.bg/info-centar/sastoyanie-na-okolnata-sreda/, Регионален доклад за състоянието на околната среда, 2020 година РИОСВ – Варна;
- http://eea.government.bg/zpo/bg/index.jsp, Регистър на защитените територии и защитените зони в България, ИАОС
- http://natura2000.moew.government.bg, Информационна система за защитени зони от екологична мрежа НАТУРА 2000
- НСИ, Текуща статистика
- https://infostat.nsi.bg/, Информационна система ИНФОСТАТ на НСИ
- http://www.tervel.bg/, Официален сайт на Община Тервел
- Общински план за развитие на община Тервел за периода 2014-2020 г.
- Програма за развитие: България 2030, Министерски съвет
- Националната стратегия за регионално развитие 2012-2022, Министерски съвет
- Стратегия за управление на общинската собственост на община Тервел за периода 2019-2023 г.
- Краткосрочна програма за насърчаване използването на енергия от възобновяеми източници и биогорива на община Тервел 2020-2023 г.
- Общинска програма за енергийна ефективност на община Тервел за периода 2017-2022 г.
- Дългосрочна програма за насърчаване използването на енергия от възобновяеми източници и биогорива на община Тервел 2013-2023 г.
- Програма за управление и разпореждане с имотите – общинска собственост в община Тервел през 2021 г.
- Европейски зелен пакет, https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal_bg
- Национална стратегия и План за действие за адаптация към изменението на климата, МОСВ

14. ПРИЛОЖЕНИЯ

Приложение 1: Програма за реализация на ПИРО Тервел 2021-2027 г.

Приложение 2: Комуникационна стратегия.

Приложение 3: Доклад с резултати от проведено анкетно проучване за разработването на плана.